

INŠTITUT RS ZA SOCIALNO VARSTVO
SOCIAL PROTECTION INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

Oblikovanje strokovnih podlag za ureditev različnih statusov invalidov

Končno poročilo

Ljubljana, marec 2021

Naročnik: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti; Direktorat za invalide, vojne veterane in žrtve vojnega nasilja
Štukljeva cesta 44
1000 Ljubljana

Skrbnica naloge pri naročniku: dr. Andreja Barle Lakota

Št. pogodbe: 2611-21-050090

Izvajalec: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo
Tržaška 2
1000 Ljubljana

Skrbnica naloge pri izvajalcu: dr. Polona Dremelj

Naslov poročila: Oblikovanje strokovnih podlag za ureditev različnih statusov invalidov, končno poročilo

Avtorice poročila: dr. Jasna Murgel
dr. Polona Dremelj
mag. Barbara Kobal Tomc

Številka delovnega poročila: IRSSV 6/2021

Datum izdaje poročila: 31.3.2021

Številka izdaje: 01

Odgovorna oseba: mag. Barbara Kobal Tomc, direktorica IRSSV

SEZNAM KRATIC

CRPD	Committee for the Rights of Persons with Disabilities
EKČP	Evropska konvencija za človekove pravice
EU	Evropska unija
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
MIZŠ	Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport
MKPI	Konvencija o pravicah invalidov
OPI	Odbor za pravice invalidov
OZN	Organizacija združenih narodov
SZJ	Slovenski znakovni jezik
ZDZdr	Zakon o duševnem zdravju
ZIMI	Zakon o izenačevanju možnosti invalidov
ZOPOPP	Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami
ZPIZ-2	Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju
ZSV	Zakon o socialnem varstvu
ZUOPP-1	Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami
ZUSZJ	Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika
ZVDZ	Zakon o volitvah v državni zbor
ZVis	Zakon o visokem šolstvu
ZZRZI	Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov

KAZALO VSEBINE

1. Uvod	6
2. Splošna ocena izvajanja MKPI v Sloveniji	8
3. Uporaba izraza »invalid«	9
4. Pravica do enakosti in nediskriminacije.....	12
4.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov, ki so osredotočeni na spodbujanje enakosti in zaščite oseb z invalidnostmi pred vsemi oblikami diskriminacije	13
4.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja enakosti in diskriminacije ..	14
5. Ženske z invalidnostmi	15
6. Otroci z invalidnostmi (otroci s posebnimi potrebami).....	16
7. Ozaveščanje družbe o osebah z invalidnostmi.....	17
8. Dostopnost.....	18
8.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju dostopnosti	19
8.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja dostopnosti.....	20
9. Enakost pred zakonom	21
10. Dostop do sodnega varstva	22
10.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju enakosti pred zakonom in dostopnosti sodnega varstva	23
10.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja enakosti pred zakonom in dostopnosti sodnega varstva	23
11. Pravica do osebne svobode in varnosti	24
11.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju osebne varnosti in svobode.....	25
11.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja osebne svobode in varnosti	25
12. Neodvisno življenje in vključenost v skupnost	26
12.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju neodvisnega življenja in vključenosti v skupnost	27
12.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja neodvisnega življenja oseb z invalidnostmi.....	28
13. Pravica do osebne mobilnosti.....	29
14. Pravica do izobraževanja.....	30
14.1. Položaj gluhih v visokem šolstvu	31
14.2. Subvencionirani prevoz študentov	32

14.3. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju izobraževanja	33
14.3.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja izobraževanja za osebe z invalidnostmi.....	34
15. Pravica do zdravja	35
15.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju zdravja.....	35
15.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja zdravja za osebe z invalidnostmi.....	36
16. Pravica do dela in zaposlovanja.....	37
16.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju dela in zaposlovanja.....	39
16.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja dela in zaposlovanja za osebe z invalidnostmi	41
17. Pravica do sodelovanja v političnem in javnem življenju	41
17.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju političnega in javnega življenja	45
17.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja političnega in javnega življenja za osebe z invalidnostmi	45
18. Ključne usmeritve za spremembo zakonodaje in politike	46
18.1 Dolgoročne usmeritve	46
18.2 Kratkoročne usmeritve.....	47
Priloga 1: Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov.....	49
Priloga 2: Pregled pravic invalidov v slovenski zakonodaji	52

1. Uvod

Namen naloge je proučitev različnih statusov invalidov v Sloveniji in priprava strokovnih podlag za poenotenje položaja oseb, katerih status invalida izhaja iz različnih zakonskih podlag.

V prvem vmesnem poročilu, ki smo ga pripravili v letu 2019, smo pripravili pregled različnih opredelitev termina invalid in statusa invalida v slovenski zakonodaji ter pregled posameznih pravic, do katerih so upravičeni invalidi v Sloveniji.

Tako kot v svetu tudi v Sloveniji splošne opredelitve pojmov invalid in invalidnost ni. Po Uršiču (2005)¹ je še najbližja splošni definiciji invalida opredelitev iz Zakona o invalidskih organizacijah. Invalid po tem zakonu je »posameznik, ki zaradi prirojenih ali pridobljenih okvar in oviranosti, ki jo pogojuje oziroma ustvarja fizično in družbeno okolje, ne more sam delno ali v celoti zadovoljevati potreb osebnega, družinskega in družbenega življenja v okolju, v katerem živi, v skladu z mednarodno klasifikacijo«.

Problematika opredelitve pojmov invalid in invalidnosti ima zgodovinske, kulturne, socialne in politične razsežnosti. Invalidnost so najprej opredeljevali iz medicinskega vidika, kasneje tudi iz ekonomskih vidikov. V obeh primerih pa so opredelitve temeljile na omejitvah. V sedemdesetih letih 20. stoletja so se pri opredelitvah preusmerili na funkcionalne vidike, ki so določali posledice okvare in ovire ter načine, kako se le-te kažejo pri delu in vključevanju v okolje. Invalidnost torej ni bila več stvar posameznika, ampak se je odgovornost prenesla na državo oziroma družbo (Uršič, 1995²).

Današnje razumevanje invalidnosti upošteva individualne potrebe posameznikov, kot tudi pomanjkljivosti in ovire v družbi. Odgovornost se torej decentralizira. Z novim razumevanjem invalidnosti se razvije tudi proces integracije, ki pa ga države, tako kot koncept invalidnosti, različno razumejo in izvajajo.

V prvem vmesnem poročilu smo dosledno uporabljali pojem »invalid«, v drugem vmesnem in končnem poročilu pa smo izraz invalid zamenjali z izrazom »oseba z invalidnostjo«.

V drugem vmesnem poročilu smo podali osnutek ocene stanja položaja oseb z invalidnostmi, ki se v velikem delu naslanja na ugotovitve Odbora za pravice invalidov. V pričujočem končnem poročilu pa smo oceno položaja oseb z invalidnostmi dopolnili še z oceno stanja s strani reprezentativnih invalidskih organizacij v Sloveniji. Oceno smo pridobili s pomočjo ankete na temo položaja oseb z invalidnostmi v Republiki Sloveniji, ki smo jo izvedli konec leta 2020 in v začetku leta 2021³. V vprašalniku smo izpostavili tista področja, ki jih je treba ustrezno urediti, in jih prosili, da nam pri vsakem področju pojasnijo, s kakšnimi težavami se soočajo organizacija in/ali člani njihove organizacije ter kakšna bi bila ustrezna ureditev področja za člane njihove organizacije.

¹ Uršič, C. (2005) *Med teorijo in prakso* (Razmišljanje o pripravi delovnih tez zakona o izenačevanju možnosti za invalide). Dostopno na: <http://www2.arnes.si/~sudmhusk/images/02-Ursic.pdf> (december 2019).

² Uršič, C. (1995) *Definicije in terminologija*, v: Uršič, C., in Drobnič, J. (ur.): Zaposlovanje invalidov. Primerjava politik, koncepcij in ukrepov, str. 11–15. Ljubljana: Inštitut RS za rehabilitacijo, Republiški zavod za zaposlovanje.

³ Vprašalnik je bil objavljen na spletnem mestu <https://irssv.1ka.si/ReplnvOrg>, med 9. 12. 2020 in 22. 1. 2021, na anketo pa je odgovorilo 16 reprezentativnih invalidskih organizacij, kar predstavlja dobro polovico vseh reprezentativnih invalidskih organizacij na državni ravni.

Splošna ocena ureditve statusa oseb z invalidnostmi v Sloveniji je do določene mere ustrezna, saj je Slovenija na vseh področjih družbenega življenja sprejela predpise in določila politike za varstvo oseb z invalidnostmi in otrok s posebnimi potrebami. Vendar pa je še veliko področij, ki jih je treba urediti tako, da bodo v največji meri varovane pravice oseb z invalidnostmi. Uvodoma naj omenimo, da Varuh človekovih pravic ocenjuje, da kljub prizadevanjem na različnih ravneh položaj oseb z motnjami v duševnem razvoju v Sloveniji še vedno ni zadovoljiv.⁴

V velikem delu se ocena stanja naslanja na ugotovitve Odbora za pravice invalidov (v nadaljevanju Odbor ali OPI), ki deluje na podlagi Konvencije o pravicah invalidov (MKPI) in Izbirnega protokola k tej konvenciji. Odbor sestavlja osemnajst neodvisnih strokovnjakov, ki opravljajo naloge v lastnem imenu, uživajo velik moralni ugled in so priznani ter imajo izkušnje na področju, ki ga ureja MKPI. OPI prek splošnih komentarjev tolmači določbe MKPI in skladno s postopkom, določenim v MKPI, nadzira, kako države izvajajo to konvencijo. Države pogodbenice odboru poročajo o implementaciji te konvencije, skladno z Izbirnim protokolom h konvenciji (1. člen) pa odbor obravnava tudi sporočila posameznikov ali posameznih skupin, ki trdijo, da država pogodbenica krši določbe MKPI. Države pogodbenice predložijo poročila OPI o izvajanju MKPI najmanj vsaka štiri leta in tudi, kadar odbor tako zahteva (35. člen). Odbor obravnava poročila in po svoji presoji pripravi ustrezne predloge in splošna priporočila ter jih pošlje državi pogodbenici. Ta lahko pošlje odboru v odgovoru informacije po lastni izbiri. Odbor lahko od držav pogodbenic zahteva nadaljnje informacije o izvajanju te konvencije. Države pogodbenice morajo poskrbeti, da so poročila v njihovih državah javnosti široko dostopna ter omogočajo dajanje predlogov in splošnih priporočil v zvezi z njimi. Skladno z Izbirnim protokolom k MKPI je OPI pristojen za obravnavanje sporočil posameznikov ali skupin, ki so poslana v njihovem imenu oziroma v katerih trdijo, da so žrtve kršitev MKPI, ki jih je zagrešila država pogodbenica.⁵ Pristojnost OPI za obravnavo sporočil posameznikov je zelo pomembna, saj lahko bistveno opolnomoči osebe z invalidnostmi in njihove organizacije ter tako ostaja ključni instrument za izboljšanje ozaveščenosti javnosti o položaju oseb z invalidnostmi.⁶

Pomemben del ocene o stanju položaja oseb z invalidnostmi so tudi ugotovitve Varuha človekovih pravic Republike Slovenije in Zagovornika načela enakosti, ki vsak v okviru svoje pristojnosti obravnavata vprašanja, povezana z varstvom pravic oseb z invalidnostmi in ugotavljata stanje na tem področju ter pristojnim organom priporočata ustrezno ukrepanje.

⁴ Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, Letno poročilo za leto 2019, Ljubljana 2020, str.104.

⁵ V primeru A. M. proti Avstraliji je OPI pojasnil, kdaj so takšna sporočila upravičena. Da bi oseba lahko zatrjevala, da je žrtev kršitve pravice, zaščitene z MKPI, mora po mnenju Odbora dokazati, da sta dejanje ali opustitev zadevne države članice že škodljivo vplivala na njeno uživanje te pravice ali da je tak učinek neizbežen, na primer na podlagi obstoječega zakona in/ali sodne ali upravne odločbe ali prakse. Glej CRPD, A. M. v. *Australia*, Communication No. 12/2013, CRPD/C/13/D/12/2013, 29 May 2015, odstavek 8.5.

⁶ Pinto C., Paula (2011): *Monitoring Human Rights: a Holistic Approach*. V Marcia H. Rioux, Lee Ann Bassler, Melinda Jones (ur.). *Critical Perspectives on Human Rights and Disability Law*. Martinus Nijhof Publications, Leiden, Boston, str. 451-478.

2. Splošna ocena izvajanja MKPI v Sloveniji

OPI je leta 2018 prvič obravnaval poročilo Slovenije v zvezi z izvajanjem MKPI. Sklepne ugotovitve Odbora lahko služijo kot eno izmed pomembnih vodil pri načrtovanju sprememb in izboljšav slovenske ureditve položaja oseb z invalidnostmi, saj so mnenje podali vrhunski neodvisni strokovnjaki s področja varstva človekovih pravic oseb z invalidnostmi.

Čeprav bi Slovenija svoje prvo poročilo v skladu z MKPI morala OPI predložiti že junija 2010, je to storila šele julija 2014, ustna obravnava poročila pred odborom pa je potekala februarja 2018. OPI je obravnaval začetno poročilo Slovenije na 373. in 374. seji, ki sta potekali 22. in 23. februarja 2018. Sklepne ugotovitve v zvezi s slovenskim prvim poročilom o izvajanju MKPI je OPI sprejel na 386. seji dne 5. marca 2018.⁷ V pričujočem besedilu je podan prevod sklepnih ugotovitev iz letnega poročila za 2018 Zagovornika načela enakosti⁸

OPI je v sklepnih ugotovitvah izrazil zaskrbljenost glede štirih poglobitvenih sklopov vprašanj povezanih s položajem oseb z invalidnostmi v Sloveniji:

- pomanjkanja usklajenosti notranje zakonodaje, politik in programov z določbami MKPI ter vztrajnega paternalističnega odnosa do oseb z invalidnostmi, utemeljenega na medicinskem in dobrodelnem modelu invalidnosti;
- neuskklajenosti opredelitev številnih oblik invalidnosti z modelom obravnavanja invalidnosti, ki temelji na človekovih pravicah, zlasti opredelitev, ki so podcenjevalne in poudarjajo "neprimernost" teh oseb za vključitev v redno izobraževanje, neodvisno življenje in delo na podlagi njihove oviranosti;
- neustreznega prevoda MKPI v slovenščino;
- pomanjkanja posvetovanj organizacijami oseb z invalidnostmi, ki so namenjena zagotavljanju smiselnega vključevanja oseb z invalidnostmi v oblikovanje in izvajanje zakonodaje in programov, povezanih z invalidnostmi, ter zaradi poročil o slabljenju avtonomnosti, nepristranskosti in finančne vzdržnosti Fundacije za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij;
- pomanjkanja ozaveščenosti nosilcev odločanja v izvršni in zakonodajni veji oblasti ter strokovnega in administrativnega osebja o obveznostih Slovenije po MKPI na vseh področjih življenja.

⁷ CRPD, Concluding observations on the initial report of Slovenia Adopted by the Committee at its nineteenth session (14 February–9 March 2018), United Nations, CRPD/C/SVN/CO/1.

⁸ Zagovornik načela enakosti, Letno poročilo za 2018, Ljubljana 2019.

3. Uporaba izraza »invalid«

V slovenskem prostoru je v uporabi več izrazov: invalid in invalidnost, hendikepirani in hendikep, funkcionalno ovirane osebe, invalidne osebe, osebe s posebnimi potrebami⁹ ter osebe z invalidnostmi. Po razlagi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika je invalid, »kdor je zaradi prirojene telesne napake, posledic bolezni, poškodbe nesposoben ali le delno sposoben za delo«.¹⁰

V slovenski veljavni pravni ureditvi se pretežno uporablja izraz invalid oziroma invalidna oseba.¹¹ Na definicijo v dokumentu Obvladovanje in razvoj invalidskega varstva v sodobni družbi – Konceptija razvojne strategije invalidskega varstva v Sloveniji iz leta 1991 avtor Cveto Uršič opozarja: »Invalidnost je širši pojem od bolezni, okvare, motenj ali prizadetosti v telesnem in duševnem razvoju in tudi od formalno priznanega družbenega statusa. Z vidika stališča ad humanum pomeni celovitost človekovih odnosov do samega sebe, soljudi, družbe in sveta, ki se kaže kot okrnjenost človeka v njegovem samouresničevanju (realizaciji) njegovih lastnih potencialnih zmožnosti in hkrati kot bistveno zmanjšanje zmožnosti za zadovoljivo igranje njegovih socialno pričakovanih vlog. S tega vidika je invalidnost tako eksistencialna kot sistemska kategorija, invalidi pa sestavni del vsakodnevnega življenja družbene skupnosti.«¹²

Definicija pojma invalid v slovenskem pravu je odvisna od področja, ki ga ureja posamezni predpis. Najnovejša definicija tega pojma je zapisana v 1. členu Zakona o osebni asistenci (ZOA), skladno s katero gre za posameznika oziroma posameznico z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi, intelektualnimi ali senzoričnimi okvarami, ki jo v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovala v družbi.

Definicijo pojma invalid vsebuje tudi Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI) iz leta 2010. V prvem odstavku 3. člena invalide opredeljuje kot osebe z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi in senzoričnimi okvarami ter motnjami v duševnem razvoju, ki jih v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi. Gre za definicijo, ki je praktično enaka tisti iz 1. člena MKPI. Do uveljavitve tega zakona je v slovenskem pravnem redu veljala ureditev, ki je status invalida priznala le posamezniku, čigar invalidnost je bila priznana z odločbo, ki jo je izdal z zakonom določen organ na podlagi mnenja izvedenskega organa.¹³

Skladno z Zakonom o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI) je invalid oseba, ki pridobi status invalida po tem zakonu ali po drugih predpisih, in oseba, pri kateri so z odločbo pristojnega organa ugotovljene trajne posledice telesne ali duševne okvare ali bolezni in ima zato

⁹ Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo: Raziskava o pravicah invalidov, ki jih zagotavlja država, in njihovem uresničevanju, Ljubljana, 2011,

<https://www.irssv.si/upload2/Raziskava%20o%20opravicah%20invalidov.pdf> (14. 6. 2019)

¹⁰ Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, www.fran.si (2. 6. 2019).

¹¹ Kresal, Barbara. (ur.) (2007): Vodnik po pravicah invalidov v slovenski zakonodaji. Ljubljana: Inštitut za delo pri pravni fakulteti. Ljubljana, str. 68.

¹² Uršič, Cveto (2005): Med teorijo in prakso (Razmišljanje o pripravi delovnih tez zakona o izenačevanju možnosti za invalide), str. 74: <http://www2.arnes.si/~sudmhusk/images/02-Ursic.pdf> (22. 12. 2019), str. 22–24.

¹³ Pirnat, Tanja (2010). Diskriminacija na podlagi invalidnosti in definicija invalidnosti, Pravniki, št. 127 (2010) 9-10, str. 706.

bistveno manjše možnosti, da se zaposli ali ohrani zaposlitev ali v zaposlitvi napreduje (3. člen). Gre v bistvu za osebo, ki je delazmožna in se lahko zaposli po določbah ZZRZI.

Zakon o socialnem vključevanju invalidov (ZSVI) iz leta 2018 določa, katere osebe lahko pridobijo status invalida po tem zakonu. Gre za osebe, ki praviloma niso delazmožne, to je za osebe z zmernimi, težjimi ali težkimi motnjami v duševnem razvoju, z avtističnimi motnjami, ki imajo tako hudo obliko neprilagojenega vedenja, da jim onemogoča samostojno življenje in pridobivanje sredstev za preživljanje, za gluhoslepe osebe z najmanj 50-odstotno izgubo sluha po Fowlerju in prvo do vključno peto kategorijo slepote in slabovidnosti, za osebe z zmerno do hudo možgansko poškodbo ali okvaro in za najtežje gibalno ovirane osebe. To so osebe, ki se zaradi invalidnosti ne morejo same vključevati v družbo in si zagotavljati socialne varnosti.

Definicijo invalidnosti vsebuje tudi 63. člen Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2).¹⁴ Invalidnost po tem zakonu je podana, če se zaradi sprememb v zdravstvenem stanju, ki jih ni mogoče odpraviti z zdravljenjem ali ukrepi medicinske rehabilitacije in so ugotovljene v skladu s tem zakonom, zavarovancu zmanjša zmožnost za zagotovitev oziroma ohranitev delovnega mesta oziroma za poklicno napredovanje. ki invalide razvršča v kategorije.

Poleg definicije pojma invalida oziroma osebe z invalidnostjo je pomembno, kako pravo definira pojem otroka, ki ima določeno obliko invalidnosti. Gre za osebe, pri katerih razvoj še poteka in zato še ni mogoče določiti, v katero kategorijo ali vrsto invalidnosti bi lahko bila takšna oseba uvrščena oziroma ali bo sploh uvrščena vanjo. V slovenskem pravu ni enotne definicije tega pojma, prevladuje pa izraz »otrok s posebnimi potrebami«.

Varuh človekovih pravic že leta opozarja na neustrezen prevod MKPI, saj so na terminologijo lahko vezane tudi pravice, kar lahko hitro povzroči diskriminacijo določene skupnosti. Nekdanji zagovornik načela enakosti opozarja na terminološko problematiko ne le v okviru MKPI, ampak tudi na ravni Evropske konvencije o človekovih pravicah (EKČP), prava Evropske unije (EU), Ustave Republike Slovenije in slovenske zakonodaje. Zaradi napačnih prevodov se izgublja razumevanje temeljnih načel invalidnosti skozi prizmo človekovih pravic, ki združuje medicinski in socialni vidik. Zagotovitev ustrezne terminologije ni le vprašanje volje, ampak gre dejansko za izpolnjevanje obveznosti, na kar je Slovenijo opozoril tudi OPI.¹⁵ V poročilu za leto 2008 je Varuh ugotovil, da uradni slovenski prevod Konvencije na več mestih ni dovolj natančen in na določenih mestih celo zavaja. Zaradi uporabe nekaterih izrazov (npr. invalidi namesto osebe z invalidnostmi) se zdi, da slovenska različica besedila MKPI na posameznih mestih oži njen doseg.¹⁶ V poročilu za leto 2017, v priporočilu št. 71 je Varuh pristojnim slovenskim organom priporočil, naj pripravijo predlog sprememb Zakona o ratifikaciji Konvencije o pravicah invalidov in izbirnega protokola k tej konvenciji, ki bo upošteval uveljavljeno slovensko pravno terminologijo.¹⁷

Na neustreznost prevoda pojma persons with disabilities je opozoril tudi aktualni Zagovornik načela enakosti v rednem letnem poročilu za leto 2018, katerega priloga so sklepne ugotovitve OPI v zvezi s

¹⁴ Uradni list RS, št. 96/12 in nasl.

¹⁵ Kern Boris, Žagar Karer Mojca (2019): Posvet o terminologiji na področju invalidnosti jezik, Paraplegik, glasilo paraplegikov Republike Slovenije, št. 156, marec 2019, str. 4, https://www.zveza-paraplegikov.si/sites/default/files/156MAR19_o.pdf (dostop: 26. 5. 2019), str. 4.

¹⁶ Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, Letno poročilo za 2008, Ljubljana 2009, str. 54.

¹⁷ Varuh človekovih pravic, Letno poročilo za 2019, Ljubljana 2018, str. 371-372.

Slovenijo.¹⁸ V omenjenem prevodu se pojem persons with disabilities prevaja kot osebe z invalidnostmi.

Prav pri spremembi pojma, ki se uporablja za osebo z invalidnostjo, je dobro vidno, kako se je razvijalo dojetje invalidnosti v sodobni družbi in kako pomembno je, kateri pojem se uporablja. Razvoj terminologije na ravni Organizacije združenih narodov (OZN) je jasno razviden iz pojmov, ki so jih uporabili v dokumentih o osebah z invalidnostmi. Najprej je Generalna skupščina OZN v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja sprejela Deklaracijo o pravicah duševno prizadetih oseb in Deklaracijo o pravicah invalidov. Pojem duševno prizadete osebe se je popolnoma opustil, pojem invalida, ki je prevod angleškega izraza disabled person, pa je bil v MKPI in v konvenciji Mednarodne organizacije dela (MOD) o poklicnem usposabljanju oseb z invalidnostmi zamenjan s persons with disabilities. Tega je več kot očitno treba prevajati kot oseba z invalidnostjo.

Izraz oseba z invalidnostjo odraža tudi jezik, izbran v MKPI, ki ta pojem vsebuje v samem naslovu. Osnovni dejavnik pri izbiri tega izraza je pomenil tudi enega pomembnejših premikov v terminologiji v zadnjih letih – prehod od termina invalidne osebe na termin osebe z invalidnostjo. Ta premik je sprožila samozagovorniška skupina ljudi z duševno motnjo, znana kot People First, ki poudarja, da so osebe z invalidnostmi predvsem ljudje in da je njihova značilnost, da imajo invalidnost, drugotnega pomena.¹⁹

Sprejetje MKPI je pomenilo, da se pravice oseb z invalidnostmi uvrščajo med človekove pravice, in je prineslo tudi spremembo na področju terminologije. Uveljavljeno je bilo načelo »najprej osebe«. MKPI zadeva »osebe z invalidnostmi«, enako kot Standardna pravila za izenačevanje možnosti invalidov, ki so bila sprejeta pred to konvencijo. Med nastajanjem MKPI je namreč prišlo do ključne terminološke spremembe. Opuščeni so bili izrazi, kot so »retardirani«, »hendikepirani«, »prizadeti«. Namesto tega se je uveljavil pojem, ki poudarja, da je invalidnost zgolj ena izmed mnogih značilnosti določene osebe, in ne njena prevladujoča značilnost. Invalidnost ni le njen ali njegov problem in ne moremo sklepati samo zaradi te značilnosti, da gre za osebo, ki je brez kakršnihkoli sposobnosti ali zmožnosti.²⁰

Dodatni argument za spremembo terminologije oziroma zagotovitev ustreznega prevoda pojma person with disabilities je dejstvo, da se v Republiki Hrvaški uporablja pojem osoba sa invaliditetom in ne invalid. V tej državi je v veljavi Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom.²¹ Zakon s skoraj identičnim imenom (Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom) ima tudi Republika Črna gora. Kar zadeva prevod pojma person with disability, sta ta dva jezika popolnoma primerljiva s prevodom, ki bi bil ustrežnejši tudi v slovenskem jeziku, torej »oseba z invalidnostjo«.²²

Vztrajanje pri izrazu »invalid« v slovenski pravni terminologiji in v uradnem prevodu MKPI kaže na nepripravljenost, da se upošteva razvoj terminologije, v kateri je prišlo do ključne spremembe s

¹⁸ Zagovornik načela enakosti, Letno poročilo za 2018, Ljubljana 2019, str. 216–233.

¹⁹ Flynn, Eilionóir (2017): Disability and Ageing. Bridging the divide? Social constructions and human rights. V Blanck, Peter, Flynn, Eilionóir (ur.): Routledge Handbook of Disability Law and Human Rights, Routledge, London & New York, str. 195–210.

²⁰ Broderick, Andrea, Ferri Delia (2019): International and European Disability Law and Policy: Text, Cases and Materials, Cambridge University Press, Cambridge, New York, str. 6.

²¹ Narodne novine, št. 157/13, 152/14, 39/18.

²² Službeni list Crne Gore, št. 49/08, 73/10 in 39/11.

sprejetjem MKPI. Opredelitev pojma, ki se v slovenskem pravu uporablja za osebe, ki imajo kakršnokoli invalidnost, bi morala slediti opredelitvi istega pojma v MKPI.

4. Pravica do enakosti in nediskriminacije

V zvezi s pravico do enakosti in nediskriminacije (5. člen MKPI) je OPI ugotovil pomanjkanje javnih politik in ukrepov, osredotočenih na spodbujanje enakosti in zaščito oseb z invalidnostmi pred vsemi oblikami diskriminacije in tudi nezadostno prepoznavanje odrekanja razumne prilagoditve kot oblike diskriminacije na podlagi invalidnosti. Nadalje je ugotovil pomanjkanje zmogljivosti, usklajevanja in merljivega učinka delovanja kontaktnih točk, namenjenih boju proti diskriminaciji in odsotnost.

Zato je OPI Sloveniji priporočil, da sprejme zakonodajo, ki bi izrecno pripoznala in sankcionirala odrekanje razumne prilagoditve na vseh področjih življenja kot obliko diskriminacije na podlagi invalidnosti. Prav tako je Odbor predlagal, da Slovenija okrepi pristojnost in vlogo kontaktnih točk, namenjenih boju proti diskriminaciji, vključno z diskriminacijo oseb z invalidnostmi, ter jim zagotovi ustrezna sredstva in zmogljivost za učinkovito odzivanje na primere diskriminacije na podlagi invalidnosti, vključno z odrekanjem razumne prilagoditve ter večkratnih in presečnih oblik diskriminacije in naj v svojo protidiskriminacijsko zakonodajo, politike in strategije izrecno vključi prepoznavanje večkratne in presečne diskriminacije na podlagi biološkega spola, družbenega spola, starosti, invalidnosti, statusa migrantov, prosilcev za azil in beguncev, etničnega porekla, spolne usmerjenosti in katerega koli drugega statusa.

OPI je priporočil tudi, da država zagotovi sodna pravna sredstva in sredstva, podobna sodnim sredstvom, pri diskriminaciji, ki jo izvajajo javni in/ali zasebni akterji, širi informacije med osebami z invalidnostmi o takih sredstvih, zagotovi popravilo krivic in ustrezno odškodnino ter določi sankcije za storilce.

Varuh človekovih pravic je na problem zagotavljanja razumne prilagoditve (reasonable accommodation), katere odsotnost MKPI šteje za eno izmed oblik diskriminacije, opozoril kmalu potem, ko je stopila v veljavo MKPI. V poročilu za leto 2008 je poudaril, da kot ključen premik z vidika preprečevanja diskriminacije šteje uveljavitev določila o razumnih prilagoditvah. V 2. členu MKPI vsebuje definicijo pojma »diskriminacija na podlagi invalidnosti«, kot diskriminacijo pa izrecno šteje tudi odklonitev razumne prilagoditve (angl. reasonable accommodation, franc. aménagement raisonnable, špan. ajustes razonables, rus. razumnoe prisposobljenie, v slovenskem prevodu pa kljub temu primerna prilagoditev).²³ MKPI je po mnenju Varuha odpravila pravno praznino, na katero je

²³ Konvencija do držav pogodbenic terja zakonodajne, upravne in druge ukrepe, da se osebami z invalidnostmi na enaki podlagi kot drugim zagotovi uživanje ali uresničevanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ne le v razmerju do vseh organov oblasti, ampak tudi v razmerju do zasebnikov (4. člen). MKPI ureja nekatere posebne življenjske primere, ki terjajo razumne prilagoditve za celovito dostopnost fizičnega, socialnega, ekonomskega in kulturnega okolja. Tako npr. terja dostopnost (grajenega) okolja, transporta, informacij in komunikacij ter vseh javnih storitev in storitev, namenjenih javnosti. Smiselno take razumne ukrepe opredeljujejo storitev osebne asistencije za neodvisno življenje, zagotovitev raznih tehničnih pripomočkov za povečevanje osebne mobilnosti, udeležbo v javnem življenju ipd. MKPI posebej terja tudi prilagojene oblike komuniciranja z organi oblasti po izbiri osebe z invalidnostjo (znakovni, ojačevalni jezik, brajica, izrecno so omenjene alternativne oblike komuniciranja ipd.).

Varuh opozarjal v letnih poročilih do leta 2008. Vendar je tudi splošna klavzula o razumnih prilagoditvah v MKPI po mnenju Varuha mnenju še vedno presplošna in ne omogoča, da bi si lahko sami ustvarili jasno podobo o tem, kaj je zapovedano in kaj prepovedano. Ratifikacija MKPI ne zadošča za to, da bi se vse njene določbe in obveznosti tudi zares lahko uresničevale v praksi. Varuh meni, da mora država (tako zakonodajalec kot vlada, ki pripravlja zakonske predloge) natančneje in sistematično urediti številna posebna vprašanja odpravljanja diskriminatornih ovir. Določbe MKPI je treba konkretizirati za posebne primere, v katerih se znajdejo osebe s posameznimi oblikami invalidnosti. Varuh je kot eno od oblik razumne prilagoditev, ki terja ureditev na sistemski ravni, prepoznal tudi osebno asistenco. MDDSZ je zato v letu 2008 predlagal, naj ustrezne rešitve vključi v predlog ZIMI. Država mora zagotoviti učinkovito izvajanje MKPI, zlasti glede preprečevanja diskriminacije. Varuh je na nerazumevanje tega problema naletel celo na ravni najvišjih in domnevno najboljše usposobljenih organov, ki morajo preprečevati diskriminacijo v sistemu. Razen morebitnih stroškovnih zahtev za rešitve, običajno ni bilo videti drugih razumnih razlogov. Zato so morali pogosto opozarjati, da ekonomski razlogi v načelu ne morejo opravičiti diskriminacije, zlasti tedaj, ko so potrebni stroški za prilagoditve zanemarljivi.²⁴ ZIMI²⁵ je sicer bil sprejet leta 2010, vendar država tudi desetletje po uveljavitvi ZIMI ni sprejela minimalnih zahtev za dostopnost do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti iz petega odstavka 8. člena ZIMI. Na to je opozoril tudi OPI.

4.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov, ki so osredotočeni na spodbujanje enakosti in zaščite oseb z invalidnostmi pred vsemi oblikami diskriminacije

Reprezentativne invalidske organizacije ocenjujejo, da javne politike in ukrepi na področju enakosti in diskriminacije niso ustrezni²⁶, v najmanjši meri so po njihovem mnenju ustrezni na področju zaščite pred diskriminacijo (povprečje ocen oz. aritmetična sredina (AS) znaša 2,4, Mediana (Me)²⁷ znaša 2) in pri zagotavljanju razumne prilagoditve (AS = 2,5).

Večina invalidskih organizacij, ki so odgovorile na anketo navaja, da se njihovi člani soočajo s težavami na področju enakosti in diskriminacije, in sicer:

Pomanjkanje zaščite pred diskriminacijo

- Diskriminacija invalidov pri iskanju zaposlitve je pogosto posledica predsodkov delodajalcev, neosveženosti splošne in strokovne javnosti o potrebah invalidov.

²⁴ Letno poročilo Varuha za človekove pravice Republike Slovenije za 2008, Ljubljana 2009, str. 54-55.

²⁵ Uradni list RS, št. 94/10, 50/14 in 32/17.

²⁶ Posamezno ureditev so ocenjevale na lestvici od 1 (javne politike in ukrepi sploh niso ustrezni) do 5 (javne politike in ukrepi so popolnoma ustrezni). Na področju enakosti in diskriminacije so ocenjevale naslednja področja: Enaka obravnava oseb z invalidnostmi v zakonodaji, Zagotavljanje razumne prilagoditve, Zaščita pred diskriminacijo, Zagotavljanje dostopnosti blaga in storitev, Zaščita žensk in deklic z invalidnostmi pred nasiljem zaradi spola, Enakopravna obravnava otrok z invalidnostmi (otrok s posebnimi potrebami). Tabela z rezultati je predstavljena v Prilogi.

²⁷ Mediana je vrednost spremenljivke, od katere ima natanko polovica opazovanih enot nižjo vrednost in natanko polovica enot višjo vrednost.

- Prikrita diskriminacija invalidov pri zaposlovanju in uveljavljanju različnih pravic (šolanje, zdravstvene storitve).

Zagotavljanje razumne prilagoditve

- Pomanjkljivo označevanje produktov in storitev v brajici, neprilagojenost učnikov za slepe in slabovidne.
- Nedostopnost javnega prevoza in javnih zgrad osebam z gibalnimi ovirami.
- Pomanjkanje razumnih prilagoditev za osebe z okvaro sluha (gluhi in naglušni).
- Odsotnost razumnih prilagoditev na področju zaposlovanja, tudi zaradi preslabe osveščenosti delodajalcev.
- Omejen dostop do informacij za osebe z intelektualnimi ovirami (na primer lahko berljiva in razumljiva pisava).
- Osebe z gluhoslepoto nimajo zagotovljene pravice do tolmača za sporazumevanje v njim prilagojenem jeziku.

Nezagotavljanje dostopnost do blaga in storitev

- (Ne)zagotavljanje volilne pravice za vse invalide.
- Pogosto srečevanje z nedostopnostjo javnega prevoza.
- Invalidi so v zdravstvenih ustanovah še vedno pogosto deležni neprimerne nege in obravnave, ki v veliki meri izhaja iz neosveščenosti zdravstvenega osebja o potrebah invalidov.

Enaka obravnava oseb z invalidnostmi v zakonodaji

- Neenakost invalidov pri vključevanju v storitve po Zakonu o socialnem varstvu.
- Redki zakoni in zakonski predpisi vključujejo pravice oseb z gluhoslepoto. Zakonski predpisi govorijo bodisi o slepih in slabovidnih ter gluhih in naglušnih, kar v praksi pomeni, da se morajo osebe z gluhoslepoto opredeliti kot slepe ali gluhe, posledično ne dobijo potrebne pomoči, pravic, podpore, prilagoditev... Zakonodaja gluhoslepote kot take ne omenja, je ne definira kar bi bilo nujno potrebno urediti in iz tega izhajajoč status in pravice oseb z gluhoslepoto.
- Slab socialno ekonomski status oseb z invalidnostmi kot posledica nizkih prejemkov, predvsem invalidskih pokojnin.
- Primer, da je bila osebi z invalidnostjo zavrnjena kandidatura za rejnika, ker je oseba slepa.
- Primer, da oseba z invalidnostjo ni dobila zaposlitve, ker so jo na medicini dela zavrnilo zaradi slepote, čeprav vid ni bil pogoj za zasedbo delovnega mesta.

4.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja enakosti in diskriminacije

1. Vključevanje reprezentativnih invalidskih organizacij pri reševanju težav invalidov v smislu posvetovanja z reprezentativnimi invalidskimi organizacijami.
2. Ustrezna implementacija zakonodaje.

3. Preverjanje učinkovitosti izvajanja zakonodaje v praksi.
4. Uvedba sankcij v primeru nespoštovanja in kršenja predpisov.
5. Večja pomoč pristojnih služb osebam z invalidnostmi pri pridobivanju informacij o pravicah invalidov.

5. Ženske z invalidnostmi

Glede pravic žensk z invalidnostmi (6. člen MKPI) je OPI opozoril na pomanjkanje posebne zakonodaje in politik v zvezi s pravicami žensk in deklic z invalidnostmi ter zaradi nezadostnih ukrepov, ki obravnavajo večkratno in presečno diskriminacijo teh oseb; pomanjkanja posebnih ukrepov za zaščito žensk in deklic z invalidnostmi pred nasiljem zaradi spola, zlasti žensk in deklic s psihosocialnimi in/ ali intelektualnimi invalidnostmi ter tistih, ki živijo v zavodih; dejstva, da revščina nesorazmerno prizadene ženske z invalidnostmi, zlasti starejše, ter zaradi negativnega vpliva gospodarske krize in poznejših varčevalnih ukrepov nanje; nezadostne zastopanosti žensk z invalidnostmi v postopkih odločanja, povezanih z zakonodajo in javnimi politikami o invalidnosti; pomanjkanja specifičnih in aktualnih informacij ter podatkov o položaju žensk in deklic z invalidnostmi. OPI priporoča Sloveniji, da:

- sprejme dvotirni pristop pri vključevanju pravic žensk z invalidnostmi v vsedržavne načrte in strategije ukrepanja v zvezi s pravicami žensk na splošno in enakostjo žensk in moških ter tudi v sektorske načrte za dostop do pravosodja, boj proti nasilju, izobraževanje, zdravje, politično participacijo, zaposlovanje in socialno varstvo ter pri sprejemanju ciljno usmerjenih in nadzorovanih ukrepov, namenjenih predvsem podpori in opolnomočenju;
- zagotovi ženskam in deklicam z invalidnostmi, zlasti ženskam in deklicam s psihosocialnimi in/ ali intelektualnimi invalidnostmi, posebne zaščitne ukrepe ter popravo krivic v primerih nasilja zaradi spola, pri čemer naj zagotovi širjenje informacij o razpoložljivih sredstvih v dostopnih oblikah ter učinkovit pregon in kaznovanje storilcev;
- odpravi posledice varčevalnih ukrepov za ženske z invalidnostmi ter sprejme ukrepe za reševanje ključnih vzrokov izključevanja in revščine, ki prizadenejo ženske z invalidnostmi, pri čemer naj posebno pozornost nameni starejšim ženskam z invalidnostmi;
- sprejme ukrepe, s katerimi zagotovi sodelovanje žensk z invalidnostmi v postopkih odločanja na lokalni in nacionalni ravni, vključno z omogočanjem ustanovitve in delovanja organizacij žensk z invalidnostmi in njihovega dostopa do finančnih sredstev ter sprejetjem zakonodaje, ki zahteva posvetovanje organov s predstavniškimi organizacijami žensk z invalidnostmi;
- dodeli zadostna sredstva za izvajanje raziskav in zbiranje statističnih podatkov o položaju žensk in deklic z invalidnostmi, ločenih po starosti, geografskem območju, vrsti invalidnosti ali druge oblike oviranosti, družinskih razmerah in kraju bivanja.

6. Otroci z invalidnostmi (otroci s posebnimi potrebami)

Na podlagi ugotovitev OPI je mogoče ugotoviti, da je treba izboljšati tudi spoštovanje pravic otrok z invalidnostmi (7. člen MKPI). Odbor je Sloveniji priporočil, da:

- izrecno prepove kakršno koli telesno kaznovanje otrok v vseh okoljih, vključno v drugih nadomestnih oblikah prebivanja in oskrbe, ter da sprejme strategijo za spremljanje položaja otrok z invalidnostmi v nadomestni oskrbi, da bi prepoznali vse primere nasilja proti otrokom z invalidnostmi. Slovenija naj zagotovi nenasilne in sodelovalne oblike vzgoje otrok, ki vključujejo družine z otroki z invalidnostmi;
- zagotovi učinkovito usklajevanje med različnimi akterji, ki so vključeni v varstvo otrok;
- sprejme nacionalno strategijo z merili uspešnosti ter človeškimi, tehničnimi in finančnimi viri, namenjenimi za zagotavljanje popolne vključenosti otrok z invalidnostmi v družbo, pri čemer naj upošteva razvoj okolij vključevanja v zgodnjo pomoč, izobraževanje, stanovanjske, zdravstvene in vse podporne storitve. OPI je Slovenijo v tem kontekstu pozval, naj zagotovi kakovostno in neodvisno spremljanje življenjskih razmer otrok z invalidnostmi;
- sprejme ukrepe, s katerimi bi se uresničevale pravice otrok z invalidnostmi, da izrazijo svoje mnenje o vseh zadevah v zvezi z njimi, ter s katerimi bi se zagotovilo, da otroci z invalidnostmi dobijo podporo, prilagojeno njihovi invalidnosti in starosti, da bi lahko tako pravico uresničevali, vključno s sodnimi in upravnimi postopki ter postopki oblikovanja politik.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1)²⁸ je potreben korenite prenove, saj je ureditev, ki jo določa, potrebno prilagoditi spremenjenim okoliščinam, ki terjajo premislek o obstoječih postopkih in vsebini zakona. Eden izmed njih je ureditev pravice do spremljevalca za vse otroke s posebnimi potrebami, ki ga potrebujejo in ne zgolj za gibalno ovirane otroke. Vedno več je izzivov, ki zadevajo otroke z avtizmom in druge otroke ter način samega usmerjanja.

V zvezi z navedenim je treba omeniti tudi, da je Varuh človekovih pravic RS v letnem poročilu za 2019 Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ) priporočil, naj nemudoma zagotovi ustrezno usposobljene osebe za stalno delo z otroki z avtizmom, saj spremljevalec, kot je opredeljen zdaj, za ta namen ni ustrezen (priporočilo št. 47).²⁹

Najnovejši zakon s področja varstva otrok z invalidnostmi Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (ZOPOPP)³⁰ se je začel uporabljati pred dobrim letom, pristojni ministrstvu pa še vedno, kljub zakonsko določenemu šest mesečnemu roku po začetku veljavnosti zakona, nista sprejeli dveh ključnih podzakonskih aktov, ki sta nujna za izvajanje tega zakona. Zaradi tega je izvajanje zakona onemogočeno do nadaljnjega.

²⁸ Uradni list RS št. 58/11 in nasl.

²⁹ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, Ljubljana 2020, str. 111.

³⁰ Uradni list RS, št. 41/17.

7. Ozaveščanje družbe o osebah z invalidnostmi

V zvezi z dolžnostjo Slovenije, da sprejme učinkovite ukrepe za ozaveščanje družbe o osebah z invalidnostmi (8. člen MKPI) je OPI izrazil zaskrbljenost zaradi: negativnega odnosa družbe do oseb z invalidnostmi, vključno s pomanjkanjem ozaveščenosti o njihovih zmožnostih in pravicah, zlasti zaradi stigmatizacije oseb s psihosocialnimi in/ali intelektualnimi invalidnostmi; pomanjkanja strategij, vključno s kampanjami ozaveščanja, s katerimi bi premagovali stereotipe in predsodke proti osebam z invalidnostmi. Sloveniji je priporočil, da v tesnem sodelovanju z organizacijami oseb z invalidnostmi: sprejme ukrepe za ozaveščanje družin, šol in družbe o pravicah oseb z invalidnostmi; sprejme strategijo ozaveščanja, vključno s sodelovanjem množičnih medijev, za spodbujanje spoštovanja in dostojanstva vseh oseb z invalidnostmi, ne glede na njihovo invalidnost ali drugo oviranost, ter poudari njihove zmožnosti in prispevke k družbi.

Varuh človekovih pravic se zavzema, da tudi Republika Slovenija vzpostavi neodvisno telo za spodbujanje, varovanje in spremljanje izvajanja MKPI skladno z drugim odstavkom 33. člena te konvencije.³¹

³¹ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, Ljubljana 2020, str. 104.

8. Dostopnost

OPI je ugotovil, da v Sloveniji prihaja do zamud pri izvajanju zakonodaje o dostopnosti (9. člen MKPI), kot sta strategija "Dostopna Slovenija" in ZIMI, ter zaradi zamud pri izvajanju minimalnih standardov dostopnosti vsega blaga in vseh storitev, ki so na voljo javnosti in zasebnih storitev. Številne javne zgradbe in storitve, vključno z javnim prevozom, ostajajo nedostopne, zlasti v območjih zunaj glavnega mesta, neuspešno je tudi uresničevanje digitalne dostopnosti in pomanjkanje dostopnosti proizvodov in storitev informacijske in komunikacijske tehnologije ter storitev radiodifuznega oddajanja. Hkrati Slovenija ni sprejela zadostnih ukrepov za zagotavljanje dostopnosti informacij in komunikacijskih sredstev osebam s psihosocialnimi in/ali intelektualnimi invalidnostmi, kljub obveznostim, ki jih med drugim vsebuje evropska direktiva o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij. Zato je Sloveniji priporočil, da:

- zagotovi, da se strategija "Dostopna Slovenija" in ZIMI v celoti v uporabljata in sta učinkovita; priporoča tudi sprejetje jasnih standardov in ukrepov dostopnosti, ki bi zagotavljali izrekanje sankcij zaradi pomanjkanja skladnosti s standardi dostopnosti;
- razvije operativne ukrepe za zagotavljanje dostopnosti prevoznih storitev in dostopnosti vseh zgradb, odprtih za javnost, ter poveča proračunska sredstva za take ukrepe, zlasti v območjih zunaj glavnega mesta;
- sprejme strategijo, ki zagotavlja dostopnost v politiki javnega naročanja in zahteva od zasebnih akterjev, da upoštevajo politike dostopnosti;
- zagotovi celovito izvajanje evropske direktive o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij, zlasti v sistemu izobraževanja;
- zagotovi spodbujanje in razpoložljivost alternativnih in razširjenih načinov sporazumevanja ter informacij v lahko berljivi in razumljivi obliki.

Vprašanja, povezana z dostopnostjo, je obravnaval tudi Varuh človekovih pravic. V poročilu za leto 2019 (priporočilo št. 55) MIZŠ priporočil, naj nemudoma začne izvajati analizo dostopnosti srednjih in osnovnih šol za osebe z invalidnostmi ter na tej podlagi izdela uresničljiv načrt za zagotovitev dostopnosti teh objektov, v katerem bosta predvidena tudi časovni in finančni načrt izvedbe ukrepov. Prav tako je v priporočilu št. 57. priporočil Ministrstvu za kulturo, naj sprejeme ustrezne strategije in po potrebi tudi zakonodajne ukrepe ter zagotovi finančne spodbude za izboljšanje dostopnosti televizijskega programa za slepe in slabovidne.³²

Zagovornik načela enakosti je bil seznanjen s primeri oviranja oziroma nezagotavljanja pravice rabe slovenskega znakovnega jezika v bolnišnicah. Nekaj naj bi se jih pripetilo tudi na posameznih klinikah Univerzitetnega kliničnega centra v Ljubljani (UKC Ljubljana)³³

³² Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, Ljubljana 2020, str. 111-

³³ Zagovornik je v poizvedbi UKC opozoril, da gre pri nezagotavljanju učinkovite rabe slovenskega znakovnega jezika v teh primerih hkrati za sum kršitve prepovedi diskriminacije, saj gre za slabše obravnavanje v zvezi z uživanjem več človekovih in drugih pravic. Možnost uporabe slovenskega znakovnega jezika je za gluhega pacienta in zdravnika bistvena za zagotavljanje učinkovite komunikacije med njima, in vpliva na ugotavljanje diagnoze, obveščeno privolitev pacientov ali na morebitno odklonitev zdravljenja. Tako se zagotovi tudi pojasnilna dolžnost zdravnikov, informacije o diagnozi, razumevanje navodil zdravnikov in zdravstvenega

8.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju dostopnosti

Ustreznost javnih politik in ukrepov, ki so usmerjeni v zagotavljanje dostopnosti za osebe z invalidnostmi, reprezentativne invalidske organizacije ocenjujejo večinoma kot niti ustrezne niti neustrezne. Nekoliko slabše ocenjujejo ukrepe na področju dostopnosti javnih zgradb in javnih storitev (AS = 2,9 oziroma AS = 2,6), nekoliko boljše pa ukrepe na področju dostopnosti tehničnih pripomočkov (AS = 3,4, Me = 3,5) in komunikacijskih sredstev (AS = 3,3).

Večina invalidskih organizacij, ki so odgovorile na anketo navaja, da se njihovi člani soočajo s težavami na področju dostopnosti, in sicer:

Nedostopnost javnih površin in objektov

- Javni objekti večinoma niso zvočno in taktilno označeni, prav tako poti do njih.
- Pri gradnji novih objektov gre za nedopustno odstopanje od gradbene zakonodaje, tako od Gradbenega zakona, kjer je univerzalna graditev in raba objektov po novem uvrščena med bistvene zahteve objektov, kot tudi Pravilnika o univerzalni graditvi in uporabi objektov, kjer so navedeni standardi, po katerih naj bi bile te prilagoditve izvedene. Pri neupoštevanju univerzalne graditve in uporabe gre najpogosteje za bolj ali manj zavedno zanemarjanje ali minimaliziranje problema dostopnosti s strani bodisi investitorja bodisi projektanta zaradi stroška, ki ga prilagoditev predstavlja, ali zaradi prostorske zahteve prilagoditve. Včasih gre za nepoznavanje najsposobnejših predpisov in principov prilagajanja okolja. Včasih je vzrok slabše prilagoditve tudi estetski vidik. Pogosto se zelo različno razume, z dimenzijami neopredeljive pojme kot »samostojna«, »enakovredna« uporaba npr. skupnih vhodov in komunikacij, »dostojanstvo« uporabnika itd. Vse to se lahko odraža v prestrmih ali drugače neprimernih klančinah, kar vodi do možnosti (nesamostojnega) premagovanja višinskih razlik le s pomočjo druge osebe; premajhnega manevrskega prostora pri vratih; neenakovrednih, nepreglednih in nejasnih poteržh skozi objekt; preozkih prehodih med opremo; premajhnih sanitarij itd.
- Problematična je dostopnost javnega avtobusnega, železniškega in letalskega prometa, predvsem za osebe z gibalnimi ovirami.

Nedostopnost informacij

- Večina informacij je okulocentrističnih in posledično nedostopnih za slepe in slabovidne osebe.
- Osebe z gluhoslepoto imajo zelo omejene možnosti dostopa do informacij in sporazumevanja, saj nimajo urejene pravice do tolmača in spremljevalca. Javne storitve jim brez lastnega spremljevalca niso dostopne, le redka komunikacijska sredstva, IKT in tehnični pripomočki pa so ustrezni za osebe z gluhoslepoto

drugega osebja za zdravljenje in druge storitve v zvezi z njim. Zagovornik bo v letu 2020 prakso raziskal tudi v drugih sorodnih zdravstvenih ustanovah. Informacije z dne 12. 5. 2020, posredovane s strani Zagovornika načela enakosti, št. 0705-24/2020/6, arhiv Jasne Murgel.

- Dostopnost informacij je problematična tudi za starejše osebe z invalidnostmi, saj le stežka uporabljajo sodobna komunikacijska sredstva, s tem pa jim je tudi otežkočen dostop do javnih storitev, tehničnih pripomočkov in nasploh do informacij, ki so v največji meri posredovane preko sodobnih informacijskih sredstev.

Nedostopnost javnega prevoza

- Neustrezna informacijska urejenost javnega prevoza za slepe in slabovidne osebe.
- ZIMI je začel veljati 11. 12. 2010, kar pomeni, da bi moral biti avtobusni promet leta 2020 ustrezno prilagojen za uporabnike invalidskega vozička. Glede na izkušnje oseb s poškodbo hrbtenjače vemo, da temu ni tako, še posebej v medkrajevnem avtobusnem prometu in v ruralnih okoljih.

Nedostopnost javnih zgradb, kjer se izvaja izobraževalna dejavnost

- Fizična in komunikacijska nedostopnost številnih fakultet.

8.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja dostopnosti

1. Grajeno okolje se praviloma spreminja zelo počasi, zato bi bilo smiselno temu nameniti finančne spodbude, ki bi bile namenjene odpravljanju grajenih ovir. Slednje namreč predstavljajo težavo ne samo za gibalno ovirane osebe, ampak tudi za vse ostale uporabnike invalidskega vozička, med katerimi je tudi veliko starejših. Glede na staranje prebivalstva lahko sklepamo, da bo potreba po prilagojenem in dostopnem grajenem okolju sčasoma še narasla.
2. Uresničitev projekta Dostopna Slovenija 2020, ki občinam nalaga, da v lokalnih okoljih poskrbijo za odpravo grajenih ovir na javnih površinah in zgradbah.
3. Zakonska obveza za vse javne zgradbe, da naredijo primerno taktilno označitev poti, vključno z zvočnimi dvigali in brajevimi informativnimi tablamami.
4. Konsistentno preverjanje upoštevanja zakonodaje pri graditvi novih in pri prilagoditvah že obstoječih objektov.
5. Javni prevoz bi moral biti glede na zakonodajno ureditev z letom 2020 oziroma z letom 2025 dostopen vsem, vendar žal vemo da temu ni tako. Zato bi bilo potrebno pri podeljevanju koncesij postaviti višje kriterije, ki bi od izvajalcev javnega prevoza zahtevali tudi prilagojenost prevoznih sredstev za uporabnike invalidskega vozička. Hkrati bi bilo potrebno invalidskim organizacijam, ki izvajajo prilagojene prevoze, zagotoviti zadostno financiranje tega programa, ki za mnoge osebe z invalidnostmi predstavlja edino možnost prevoza in posledično omogoča njihovo samostojnost in socialno vključenost.
6. Zvočne napovedi za javna prevozna sredstva (lokalna in državna, ne glede na vrsto prevoza).
7. Zakonska obveze za izdajatelje učnih pripomočkov, da so lahko uvrščeni na seznam odobrenih učnih pripomočkov samo v primeru, da poleg navadne izdaje pripravijo tudi izdajo prilagojenih učnih pripomočkov. Zakonska obveza tudi za vse založnike, da dajo na razpolago vso knjižno produkcijo poleg obveznega izvoda v NUK v digitalni obliki tudi Zvezi slepih in slabovidnih, ki bo omogočala izposojlo slepim in drugim upravičenim z motnjami branja.

8. Poleg odločbe o statusu otroka s posebnimi potrebami je treba opredeliti tudi višino sredstev iz proračuna za prilagoditev učnih pripomočkov – prilagoditev se zagotovi iz proračuna.
9. Usposabljanje in informiranje javnih uslužbencev o diskriminaciji in potrebah različnih skupin oseb z invalidnostmi kot sestavni del preverjanja različnih znanj pri delu s strankami.
10. Ureditev pravice do tolmača in do spremljevalca ter prilagoditev tehničnih pripomočkov in dostop do IKT za osebe s hkratno oviro vida in sluha.

9. Enakost pred zakonom

V zvezi s pravico oseb z invalidnostmi do enakosti pred zakonom (12. člen MKPI) je OPI Sloveniji priporočil, da razveljavi vse diskriminatorne določbe, ki omogočajo odvzem pravne sposobnosti na podlagi invalidnosti ali druge oviranosti, in zagotovi, da se s spremembo Družinskega zakonika odpravijo vse oblike nadomestnega odločanja za osebe z invalidnostmi na vseh področjih življenja. Slovenijo je tudi pozval, da uvede postopek, namenjen ponovni vzpostavitvi popolne poslovne sposobnosti vseh oseb z invalidnostmi, ter razvije in izvaja mehanizme podprtega odločanja, ki spoštujejo neodvisnost, voljo in želje teh oseb.

Opozoriti je treba, da se pojem pravna sposobnost, kot se navaja v MKPI, pretežno nanaša na poslovno sposobnost, kot jo pozna slovensko pravo. V slovenski pravni teoriji se navaja, da vsak pravni subjekt potrebuje za svoj pravno priznani obstoj pravno sposobnost. Pravna sposobnost je pravno priznana lastnost fizične ali pravne osebe, da je nosilec pravic in dolžnosti. Fizične osebe jo pridobijo z rojstvom in izgubijo s smrtjo. Vsem ljudem je priznana enaka pravna sposobnost, vsakemu posamezniku pa je zagotovljena popolna enakost v človekovih pravicah. Poslovna sposobnost je pravno priznana sposobnost subjekta, da lahko z lastno voljo in dejanji pridobiva pravice in prevzema dolžnosti oziroma opravlja pravna dejanja.³⁴ Zakonodaja v številnih jurisdikcijah združuje pravno sposobnost in duševno stanje ter avtomatično zanika pravno sposobnost, če se glede določene osebe zdi, da oseba ni sposobna samostojnega odločanja. V MKPI je domneva pravne sposobnosti univerzalna, s poudarkom na podpori pri sprejemanju odločitev namesto nadomestnega odločanja. Dejstvo, da oseba potrebuje podporo pri sprejemanju odločitev, skladno z MKPI ne vpliva na priznanje njene pravne sposobnosti. Odločanje s podporo ali podporno odločanje je lahko formalno ali neformalno, vendar je najpomembnejši dejavnik, da omogoča spoštovanje pravic, volje in izbiro posameznika. Gre lahko za vrsto razmerij, praks, dogovorov in sporazumov, bolj ali manj formalnih in intenzivnih, ki pomagajo osebi z invalidnostjo, da drugim osebam sporoči svoje odločitve in izbire.³⁵

Varuh človekovih pravic je že v poročilu za leto 2012 in nato za leto 2017 opozoril na neustrezen prevod izraza »legal capacity« v slovenskem prevodu. Besedilo MKPI v slovenskem jeziku po mnenju Varuha odstopa od angleške terminologije in od ustaljene terminologije v našem pravnem redu. Takšen prevod MKPI ustvarja nepotrebno zmedo pri razlagi nekaterih določb Konvencije in vzbuja občutek, da bi se država želela izogniti nekaterim nalogam, ki izhajajo iz MKPI. Z zakonom sta bili ratificirani

³⁴ Bohinc Rado, Cerar Miro, Rajgelj Barbara (2006). Temeljni prava in pravne ureditve za nepravnike. GV Založba, Ljubljana, str. 136–137.

³⁵ Della Fina, Valentina, Cera, Rachele, Palmisano, Giuseppe (ur.) (2017): The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. A Commentary. Springer International Publishing., str. 269–271.

obe besedili, izvirnik in prevod, vprašanje terminologije pa je pomembno zato, ker je treba mednarodne pogodbe v primeru nesporazumov uporabljati v enem od verodostojnih besedil, ki jih določa 50. člen MKPI. Angleško besedilo MKPI v prvem odstavku 12. člena določa: »States parties reaffirm that persons with disabilities have the right to recognition everywhere as persons before the law«, kar je v slovenščino prevedeno kot: »Države pogodbenice ponovno potrjujejo, da se invalidom povsod priznava pravica biti pravna osebnost.« Drugi odstavek 12. člena Konvencije opredeljuje legal capacity, slovenski prevod pa pravno sposobnost oseb z invalidnostmi. Enako velja tudi za tretji odstavek 12. člena Konvencije. Varuh meni, da prevod ni točen, saj je termin pravne osebnosti v slovenskem pravnem redu omejen na subjekte, ki niso fizične osebe, ampak gospodarske družbe, zavodi, ustanove, skladi itd. Legal capacity bi morali prevesti v poslovno sposobnost, saj je ta pomembna v pravnem prometu, ko posamezniki pridobivajo pravice in dolžnosti. Pravno sposobnost pridobi posameznik z rojstvom (pravno sposobnost ima tudi še nerojen otrok), poslovno sposobnost pa pridobi praviloma pri 18. letih. Poslovna sposobnost se z odločitvijo sodišča lahko tudi omeji ali odvzame, vendar se tudi s tem ukrepom ne posega v pravno sposobnost posameznika. Opozarja, da napačnega prevoda ni mogoče popraviti drugače kot s spremembo zakona o ratifikaciji MKPI, pri čemer menijo, da sprejetje takšne novele ne bi naletelo na veliko ovir v zakonodajnem postopku, z vidika pravne države pa je nujno.³⁶

10. Dostop do sodnega varstva

Na področju dostopa do sodnega varstva (13. člen MKPI) je po ugotovitvah OPI potrebno osebam z invalidnostmi zagotoviti popoln dostop do pravnega varstva, kar vključuje tudi sprejetje ustreznih zakonodaj in strategij, ki bi zagotovili odpravo vseh ovir za dostop oseb z invalidnostmi do sodnega varstva, razvoj smernic in protokolov, ki bi omogočili postopkovne ter spolu in starosti primerne prilagoditve, temelječe na svobodni izbiri in željah oseb z invalidnostmi, vključno z zagotavljanjem informacij in komunikacijskih sredstev tem osebam v dostopnih oblikah.

Nadalje je potrebno okrepiti prizadevanja za zagotovitev dostopnosti zgradb organov pregona in sodnih zgradb vsem osebam z invalidnostmi in zagotoviti izvajanje postopkovnih prilagoditev in alternativnih oblik sporazumevanja, pri čemer naj se pozornost namenja položaju gluhoslepih oseb in oseb s psihosocialnimi in/ali intelektualnimi invalidnostmi, vključno s tistimi, ki živijo v institucijah, ter povečanje njihove pravne ozaveščenosti. Hkrati je Odbor priporočil, da Slovenija pospeši prizadevanja, ki bi omogočila osebam z invalidnostmi, da postanejo del sodnega sistema kot neposredni in posredni udeleženci, na primer kot odvetniki, sodni uradniki ali uslužbenci organov pregona.

³⁶ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2017, Ljubljana 2028, str. 373.

10.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju enakosti pred zakonom in dostopnosti sodnega varstva

Tudi glede ocene ustreznost javnih politik in ukrepov na področju enakosti pred zakonom in dostopnosti sodnega varstva, so reprezentativne invalidske organizacije precej neodločene. Najslabše ocenjujejo urejenost na področju zagotavljanja podpornega odločanja (AS = 2,4, Me = 2,5), pa tudi na področju zagotavljanja komunikacijskih sredstev in alternativnih oblik sporazumevanja (AS = 2,6, Me = 3).

Šestdeset odstotkov invalidskih organizacij, ki so odgovorile na anketo navaja, da se njihovi člani soočajo s težavami na področju enakosti pred zakonom in dostopnosti sodnega varstva, in sicer:

Nezagotavljanje informacij v dostopnih oblikah

- V sodnih postopkih ni vedno zagotovljenega tolmača za slovenski znakovni jezik, prav tako ni zagotovljenih zapisnikarjev za sprotno spremljanje razprave v pisni obliki.
- Ni zagotovljenih sodnih pisanj v oblikah zaznavnih za slepe in slabovidne.
- Oseba z gluhoslepoto v sodnem postopku nima pravice do tolmača v jeziku gluhoslepih. Tolmač slovenskega znakovnega jezika mu pri sporazumevanju ne zna pomagati saj jezik gluhoslepih izhaja iz specifičnih oviranosti in prilagoditev. Svojci kot tolmači v postopku ne morejo nastopati.
- Ni zagotovljenega podpornega odločanja, namesto tega se uporablja institut skrbništva.

Fizična nedostopnost javnih zgradb na tem področju

- Osebe z invalidnostmi se soočajo z nedostopnostjo javnih zgradb, npr. prestrmimi klančinami, neprilagojenimi sanitarijami in podobno.

Drugo

- Do neenake obravnave oseb z invalidnostmi (npr. pri vzroku nastanka invalidnosti) prihaja zaradi različnih predpisov na podlagi katerih so določeni statusi invalidov in iz tega izhajajoče pravice.
- Težava invalidskega področja se med drugim kaže v različnih statusih invalidov, ki izhajajo iz različnih predpisov in nudijo različne stopnje varstva ter zagotavljajo različne pravice. Prav tako določajo različne pogoje za dostop in uveljavljanje pravic, zaradi česar prihaja do neenakega obravnavanja oseb z invalidnostmi (npr. pri vzroku nastanka invalidnosti).

10.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja enakosti pred zakonom in dostopnosti sodnega varstva

1. Spremembe v skladu s priporočili Odbora za pravice invalidov.
2. Ureditev sprotnega zapisovanja obravnave na ekran in stalna prisotnost tolmača za slovenski znakovni jezik.
3. Ureditev sodnega tolmača za osebe z gluhoslepoto za celoten sodni postopek.

4. Ustrezna ureditev dostopnosti javnih zgradb, v katerih potekajo sodni postopki.
5. Usposabljanje zaposlenih na področju pravosodja o diskriminaciji in potrebah različnih skupin invalidov.

11. Pravica do osebne svobode in varnosti

Glede uveljavljana pravice do osebne svobode in varnosti (14. člen MKPI) v Sloveniji je OPI izrazil zaskrbljenost, in sicer v zvezi z izvajanjem določb Zakona o duševnem zdravju (ZDZdr).³⁷ Sloveniji je predlagal, da pregleda in razveljavi celotno zakonodajo, ki omogoča neprosto voljno napotitev oseb z invalidnostmi na psihiatrično zdravljenje in njihovo psihiatrično zdravljenje proti njihovi volji na podlagi njihove dejanske ali zaznane oviranosti pod kakršnim koli pogojem, vključno z domnevnim tveganjem in nevarnostjo, zagotovi osebno integriteto in varovanje oseb z invalidnostmi, ki prebivajo v institucijah in bolnišnicah, pri čemer naj se v celoti upoštevata njihovo dostojanstvo in privolitev in zagotovi razumno prilagoditev v sistemu izvrševanja kazenskih sankcij in krajih odvzema prostosti, vključno z ustrežno zdravstveno oskrbo.

OPI je v zvezi s Slovenijo podal ugotovitve tudi glede določbe, ki prepoveduje mučenje in kruto, nečloveško ali ponižujoče ravnanje ali kaznovanje (15. člen MKPI). Izrazil je zaskrbljenost zaradi prijavljenih primerov pretirane uporabe sile pravosodnih policistov in zdravstvenega osebja zoper osebe v psihiatričnih ustanovah. Skrbi ga tudi uporaba zdravljenja oseb z invalidnostmi z elektrošoki. OPI je izrazil zaskrbljenost tudi zaradi omejene pristojnosti državnega preventivnega mehanizma, ki ga izvaja Varuh človekovih pravic RS, da bi učinkovito obravnaval domnevne primere mučenja oseb z invalidnostmi in grdega ravnanja z njimi v institucijah. V zvezi z ugotovljenim je priporočil Sloveniji, da odpravi uporabo osamitev ali fizičnih, kemičnih ali mehanskih prisilnih sredstev in uporabo kakršnega koli zdravljenja proti lastni volji v vseh zdravstvenih ustanovah, zlasti v psihiatričnih bolnišnicah, ki bi lahko povzročilo mučenje, kruto, nečloveško ali ponižujoče ravnanje ali kaznovanje.

Kar zadeva ukrepe, ki so povezani z omejitvijo osebne svobode, je Varuh človekovih pravic v poročilu za leto 2019 na pristojne državne organe naslovil naslednja priporočila, iz katerih je razvidno, katerim področjem je treba nameniti posebno pozornost:

- Ministrstvu za pravosodje priporoča, naj sprejme vse potrebne ukrepe, da bosta vsem zaprtim osebam, ki zaradi starosti, bolezni, invalidnosti ali druge oviranosti potrebujejo dodatno pomoč, zagotovljeni primerna nastanitev v prilagojenih prostorih (v okviru zaporskega sistema ali zunaj njega) ter pomoč pri vsakodnevni negi in drugi potrebni oskrbi (priporočilo št. 73);
- Ministrstvu za zdravje, priporoča, da ob pripravi novele ZDZdr prouči potrebo po spremembah in dopolnitvah ureditve uporabe posebnega varovalnega ukrepa oviranje s pasovi, zlasti njegovo časovno omejitvev (priporočilo št. 79);
- Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ) priporoča, naj v sodelovanju z drugimi odgovornimi sprejme nadaljnje potrebne ukrepe za ustrezne

³⁷ Uradni list RS, št. 77/08, 46/15, 44/19.

namestitve in obravnavo oseb, za katere sodišče po ZDZdr odloči, da se namestijo na varovani oddelek socialnovarstvenega zavoda (priporočilo št. 81);

- Ministrstvu za zdravje, ki pripravlja novelo ZDZdr, priporoča, da pri pripravi zagotovi (tudi) potrebne spremembe oziroma dopolnitve zakona glede podaljšanja zadržanja oseb v varovanih oddelkih, da se zagotovi izvajanje zakona brez zamud (priporočilo št. 82).³⁸

11.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju osebne varnosti in svobode

Pri ocenah ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju osebne varnosti in svobode, se reprezentativne invalidske organizacije nagibajo k nekoliko boljšim ocenam, in sicer predvsem na področju zagotavljanja zaščite pred omejevanjem osebne svobode (AS = 3,2, Me = 3,5) in na področju zagotavljanja zaščite pred posebnimi varovalnimi ukrepi v psihiatričnih bolnišnicah (AS = 3,2).

Da se njihovi člani soočajo s težavami na področju osebne varnosti in svobode, poroča le 20 % organizacij, ki so odgovorile na anketo. Med težavami navajajo sledeče:

- Uporabniki institucionalnega varstva so bili v času epidemije Covid – 19 izpostavljeni nesorazmernim omejitvenim ukrepom države v primerjavi z ostalimi državljani.
- Zaradi nepoznavanja in nerazumevanja jezika in sveta gluhoslepih so le ti pogosto nerazumljeni, nesprejeti in posledično med najbolj izključenimi družbenimi skupinami. Stiske, izhajajoč iz navedenega in nezmožnosti izražanja so v družbi označene kot nesprejemljive in neustrezne.

11.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja osebne svobode in varnosti

1. Zagotavljanje osnovnih človekovih pravic za osebe z gluhoslepoto, kot so: pravica do jezika, sporazumevanja, informiranja, izražanja, vključevanja v družbo in potrebne pomoči.

³⁸ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, Ljubljana 2020, str. 112.

12. Neodvisno življenje in vključenost v skupnost

V zvezi s pravico oseb z invalidnostmi do neodvisnega življenja in vključenosti v skupnost (19. člen MKPI) je Odbor ugotovil, da veliko število oseb z invalidnostmi še vedno prebiva v institucijah zaradi pomanjkanja jasno izražene politike ter zmožnosti in ukrepov za deinstitucionalizacijo oseb z invalidnostmi na državni in občinski ravni ter zaradi nezadostnega zagotavljanja storitev za njihovo neodvisno življenje v skupnosti. Odbor je zaskrbljen tudi zaradi transinstitucionalizacije oseb z invalidnostmi v manjše institucije in zaradi načrtov za gradnjo novih institucij. Zato je Sloveniji priporočil, da sprejme in izvaja strategijo in akcijski načrt v časovnem okviru, ki je namenjen deinstitucionalizaciji; prepreči vsako obliko transinstitucionalizacije in reinstitucionalizacije ter zagotovi zadostno financiranje za razvoj shem za neodvisno življenje, ki temeljijo na vključitvi v skupnost; dodeli dovolj sredstev, s katerimi zagotovi, da so storitve v skupnosti na voljo, dostopne, cenovno dostopne in sprejemljive ter prilagojene osebam z invalidnostmi, da lahko te osebe uresničujejo svojo pravico do neodvisnega življenja in so vključene v svoje skupnosti v mestnih in podeželskih območjih in okrepi zmogljivost države in občin, da v tesnem sodelovanju z organizacijami oseb z invalidnostmi izvedejo deinstitucionalizacijo.

V splošnem komentarju št. 5 iz leta 2017 je OPI ugotovil, da pomeni spoštovanje pravic oseb z invalidnostmi skladno z 19. členom MKPI, da morajo države pogodbenice postopno opuščati institucionalizacijo. Države naj ne bi gradile novih institucij in obnavljale starih, razen najnujnejših ukrepov, potrebnih za varovanje fizične varnosti stanovalcev. Institucionalnega varstva se naj ne bi podaljševalo, sprejemali naj ne bi novih stanovalcev, prav tako se ne bi smele vzpostavljati oblike bivanja, ki so vezane na institucije, ki sicer dajejo videz samostojnega življenja, se več ne bi smele vzpostavljati. Države pogodbenice morajo sprejeti strategijo in konkreten akcijski načrt za deinstitucionalizacijo. Slednji mora vključevati obveznost izvajanja strukturnih reform, izboljšanje dostopnosti za osebe z invalidnostmi v družbo in dvig ozaveščenosti med vsemi osebami v družbi o vključevanju oseb z invalidnostmi v skupnost. Deinstitucionalizacija zahteva tudi sistemsko preobrazbo, ki vključuje zaprtje institucij in odpravo predpisov, usmerjenih v institucionalizacijo v okviru celovite strategije, skupaj z vzpostavitvijo vrste individualiziranih podpornih storitev, vključno z individualiziranimi načrti za prehod s proračuni in časovnimi okviri ter vključujoče podpirne storitve. Zato je potreben usklajen, medresorski pristop, ki zagotavlja reforme, proračune in ustrezne spremembe odnosa na vseh ravneh in sektorjih vlade, vključno z lokalnimi oblastmi.³⁹

Na neizvajanje MKPI na področju deinstitucionalizacije je v poročilu o izvajanju človekovih pravic v letu 2019 opozoril tudi Varuh človekovih pravic. Ugotovil je, da se slovenska vlada in pristojna ministrstva na tem področju ne odzivajo na potrebe oseb z invalidnostmi in ne zagotavljajo potrebnih podpornih storitev v skupnosti. Institucionalno mišljenje in povečevanje zmogljivosti v institucijah, načrtovanje in gradnja manjših institucij namesto velikih namreč niso koraki za ustrezno izvajanje konvencije. Deinstitucionalizacija je odmik od institucionalnega mišljenja v smer samostojnega življenja s podporo v skupnosti.⁴⁰

Varuh človekovih pravic je Vladi Republike Slovenije predlagal tudi konkretne ukrepe za ureditev deinstitucionalizacije. Priporočil je, naj vlada zagotovi, da bo MDDSZ pripravilo spremembe

³⁹ CRPD, General comment No. 5, 2017, odstavek 49.

⁴⁰ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, Ljubljana 2020, str. 113.

zakonodaje tako, da bodo imeli vsi invalidi, tako tisti s statusom po Zakonu o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI)⁴¹ kakor tudi tisti s statusom po Zakonu o socialnem vključevanju invalidov (ZSVI),⁴² primerljivo socialno varnost (priporočilo št. 108).⁴³

V zvezi z zagotavljanjem oskrbe odraslih oseb je po mnenju Varuha človekovih pravic zelo pereče vprašanje urejanja položaja oseb, ki skrbijo za osebo z invalidnostjo doma, če ta ni nameščena v socialno varstveni zavod. Gre za družinske pomočnike po Zakonu o socialnem varstvu (ZSV).⁴⁴ Varuh je v letu 2019 obravnaval veliko pobud na področju socialnih storitev, ki so se nanašale na družinske pomočnike. Pod pogoji, ki jih določa ZSV, ima pravico do izbire družinskega pomočnika polnoletna oseba s težko motnjo v duševnem razvoju ali polnoletna težko gibalno ovirana oseba, ki potrebuje pomoč pri opravljanju vseh osnovnih življenjskih potreb (invalidna oseba). Varuh je v svojih letnih poročilih že večkrat opozoril na sistemske pomanjkljivosti instituta družinskega pomočnika. Po ugotovitvah Varuha veljavna ureditev, ki ne zagotavlja zadostne socialne varnosti družinskemu pomočniku in osebi z invalidnostjo, ne omogoča začasnih nadomestnih rešitev za osebe z invalidnostmi v primeru bolezni družinskega pomočnika in ne daje družinskim pomočnikom pravice do dopusta oziroma druge oblike počitka. Zato po mnenju Varuha ni ustrezna oziroma pravična. Zato družinski pomočniki, ki se s pobudami obračajo na Varuha, opozarjajo, da je njihovo delo zahtevno, a hkrati premalo cenjeno oziroma vrednoteno. Varuh opozarja, da je treba ustrezneje urediti položaj družinskih pomočnikov.⁴⁵ Varuh je MDDSZ priporočil, da ustrezneje uredi položaj in status družinskih pomočnikov, vključno z zagotovitvijo zadostne socialne varnosti družinskemu pomočniku in invalidni osebi (priporočilo št. 111).⁴⁶ Hkrati je Varuh priporočil, naj MDDSZ skupaj z drugimi odgovornimi zagotovi sistemsko uskladitev ZSV, ki ureja družinskega pomočnika, Zakona o osebni asistenci,⁴⁷ ki določa institut osebnega asistenta, in zakona, ki bo urejal dolgotrajno oskrbo (priporočilo št. 110).⁴⁸

12.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju neodvisnega življenja in vključenosti v skupnost

Tudi pri ocenah ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju neodvisnega življenja in vključenosti v skupnost, se reprezentativne invalidske organizacije nagibajo k nekoliko boljšim ocenam, in sicer na področju zagotavljanja storitev za neodvisno življenje (AS = 3,1, Me = 4) in na področju zagotavljanja ustreznih pripomočkov za gibanje (AS = 3,5, Me = 4). Ukrepe na področju deinstitutionalizacije pa ocenjujejo nekoliko slabše, in sicer s povprečno oceno 2,5 (Me = 2).

Dobra polovica invalidskih organizacij, ki so odgovorile na anketo navaja, da se njihovi člani soočajo s težavami na področju neodvisnega življenja in vključenosti v skupnost, in sicer:

⁴¹ Uradni list RS, št. 16/07 in nasl.

⁴² Uradni list RS, št. 30/2018.

⁴³ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, Ljubljana 2020, str. 113.

⁴⁴ Uradni list RS, št. 3/2007 in nasl.

⁴⁵ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, Ljubljana 2020, str. 190.

⁴⁶ Ibid., str. 113.

⁴⁷ Uradni list RS, št. 10/17 in 31/18.

⁴⁸ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, Ljubljana 2020, str. 190.

Pomanjkanje nastanitvenih kapacitet za bivanje in vključenost v družbo

- Premalo pomoči pri reševanju stanovanjske problematike s povišanjem števila neprofitnih stanovanj ali povečanjem dostopnosti za osebe z invalidnostmi pri dodeljevanju le-teh. Dobrodošla bi bile tudi subvencije pri prilagoditvah stanovanj in hiš za osebe z invalidnostmi.
- Nedostopnost in nezadostnost stanovanjskih kapacitet in skupnostne podpore.
- Neprofitnih najemnih stanovanj, ki bi bile prilagojene osebam z gibalno oviranostjo, glede na potrebe ni dovolj.

Pomanjkanje podpornih storitev

- Kljub sistemskim rešitvam na področju neodvisnega življenja slepih in slabovidnih (na primer pes vodnik, bela palica), pa te rešitve ne zagotavljajo popolne mobilnosti ali samostojnega gibanja slepih in slabovidnih. Slednjim pogosto manjkajo informacije o lokaciji oziroma vsebini lokacije, za kar bi slepi in slabovidni potrebovali spremljevalce (na primer: osebni asistenti ali laični sodelavci v okviru posebnih programov invalidskih organizacij).
- Pomanjkanje financiranja podpornih storitev za mobilnost v smislu izvajanja posebnih socialnih programov invalidskih organizacij.
- Osebe z gluhoslepoto niso upravičene do spremljevalca, temveč si mora oseba spremstvo zagotoviti sama (praviloma v okviru svoje socialne mreže, ki je po navadi zelo šibka). Posledično imajo osebe z gluhoslepoto zelo omejene možnosti vključevanja v okolje in družbo in so pri tem odvisne predvsem od svoje družine.

Pomanjkanje osebnih asistentov in upravičenost do storitev osebne asistence

- Pomanjkanje osebnih asistentov zaradi prenizkega plačila.
- Osebna asistenca je storitev, ki omogoča neodvisno in kvalitetnejše življenje oseb z invalidnostmi v skupnosti. Prilagojena mora biti potrebam, željam in življenjskemu slogu vsakega uporabnika posebej in mora biti na voljo celotni populaciji oseb z invalidnostmi, ne glede na starost ali vrsto oviranosti. Veliko oseb s poškodbo hrbtenjače, ki je starejših od 65 let, je v svojem vsakdanjem življenju še vedno aktivnih in potrebuje pomoč druge osebe, s katero bi svojo aktivnost in neodvisnost ohranjali, vendar jim pravica do osebne asistence po Zakonu o osebni asistenci zaradi starosti ne pripada. Hkrati še vedno ni bil sprejet Zakon o dolgotrajni oskrbi. Storitve pomoč na domu je kljub sofinanciranju občin še vedno plačljiva in za veliko članov, ki imajo nizke prihodke, predraga. Prav tako pa velikokrat ne pokriva njihovih potreb v ustreznem obsegu.

Težave pri zaposlovanju oseb z invalidnostmi

- Delodajalci imajo prenizke olajšave za zaposlovanje oseb z invalidnostmi.

12.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja neodvisnega življenja oseb z invalidnostmi

1. Razpisi za programe spremstva različnih skupin oseb z invalidnostmi (proračun in sredstva lokalnih skupnosti). Zakonsko urediti mrežo spremljevalcev za osebe z gluhoslepoto

2. Razvoj podpornih storitev.
3. Čimprejšnji sprejem Zakona o dolgotrajni oskrbi, ureditev storitve pomoči na domu na način, da bo dostopna za vse (še posebej, da se cena ure pomoči na domu ne razlikuje glede na občino) in da bo ustrezno pokrivala potrebe uporabnikov.
4. Dodelitev pravice do osebne asistencije, starejšim od 65 let, ki so v vsakdanjem življenju še vedno aktivni.
5. Zagotovitev zadostnega števila neprofitnih stanovanj za osebe z invalidnostmi.
6. Udeleževanje Zakona o socialnem vključevanju invalidov in širitev procesa deinstitucionalizacije.

13. Pravica do osebne mobilnosti

OPI je v zvezi s stanjem varstva pravic oseb z invalidnostmi v Sloveniji izrazil zaskrbljenost tudi zaradi pomanjkanja zadostnih in kakovostnih pripomočkov za gibanje oseb z invalidnostmi ter zaradi nezadostne podpore pri pridobivanju kakovostnih pripomočkov za gibanje in podpornih tehnologij, kar onemogoča uživanje pravice do osebne mobilnosti (20. člen MPKI). Zato je slovenskim oblastem priporočil, da zagotovijo razpoložljivost in podporo za pridobivanje kakovostnih pripomočkov za gibanje in podpornih tehnologij, prilagojenih posameznikovim zahtevam.

Zaradi zagotavljanja svobode izražanja in mnenja ter dostopa do informacij (21. člen MKPI) je OPI Sloveniji priporočil, da razvije časovno omejene strategije in dodeli proračunska sredstva za zagotavljanje dostopa vsem osebam z invalidnostmi do informacij in komunikacijskih sredstev, ki jih zagotavljajo javni in zasebni množični mediji, vključno s televizijo in internetom; razvoja standardov za uporabo znakovnega jezika, brajice, alternativne in ojačevalne komunikacije, vključno z lahko berljivo in razumljivo obliko, ter vseh drugih dostopnih sredstev, načinov in oblik sporazumevanja, tudi mobilnih aplikacij, ter njegovo izvajanje v celotnem javnem in občinskem sektorju in priznanja slovenskega znakovnega jezika kot uradnega jezika v Sloveniji ter usposabljanja tolmačev za znakovni jezik in taktilni jezik ter učiteljev, javnih organov in staršev za slovenski znakovni jezik.

V zvezi s pravico do spoštovanja doma in družine (23. člen MKPI) je odbor Sloveniji priporočil, da sprejme in razvije podpirne ukrepe za družine, vključno z enostarševskimi družinami mater z otroki, ki imajo družinskega člana z invalidnostjo, da se jim zagotovita dostojni življenjski standard in socialna vključenost in odpravi vse diskriminatorne določbe in prakse, ki preprečujejo osebam s psihosocialnimi in/ ali intelektualnimi ovirami pravico do poroke in starševske odgovornosti, ter jim zagotovi podporo pri uresničevanju njihovih odgovornosti.

14. Pravica do izobraževanja

Tudi na področju izobraževanja oseb z invalidnostmi (24. člen MKPI) v Sloveniji, so po mnenju OPI potrebne izboljšave. Odbor je v zvezi s tem izrazil zaskrbljenost zaradi obstoječih vzporednih, posebnih in splošnih, izobraževalnih sistemov za otroke z invalidnostmi; pomanjkanja konkretnih ciljev in določb za izvajanje vključujočega izobraževanja v obstoječih politikah in zakonodaje, ki zagotavlja inkluzivno izobraževanje; nezadostnih zmogljivosti rednih šol pri zagotavljanju prilagojenih izobraževalnih programov in vključujočega učnega okolja, zlasti zaradi pomanjkanja veščin in znanja učiteljev o metodologijah vključujočega poučevanja, ter zaradi nizkih pričakovanj glede zmožnosti otrok z invalidnostmi; pomanjkanja dostopnosti in razumne prilagoditve za osebe z invalidnostmi v terciarnem izobraževanju, vključno z visokošolskimi zavodi in poklicnimi šolami in zaradi fizičnih ovir pri zagotavljanju dostopa do prevoza študentov z invalidnostmi od kraja njihovega bivališča do šol. Sloveniji je zaradi ugotovljenega odbor priporočil, da:

- prizna pravico otrok z invalidnostmi do inkluzivnega izobraževanja in opusti sheme segregiranega izobraževanja;
- sprejme strategijo in akcijski načrt z jasnim časovnim okvirom za izvajanje vključujočega izobraževanja na vseh ravneh za vse otroke z invalidnostmi ter vzpostavi tudi celovit sistem spremljanja, da oceni napredek vključujočega izobraževanja;
- okrepi zmogljivosti šol, ki izvajajo vključujoče izobraževanje, z zagotavljanjem usposabljanja učiteljev za vključujoče izobraževanje, prilagoditev izobraževalnih programov in učnih metod. OPI je pozval Slovenijo, naj izboljša kakovost podpore pri izobraževanju, ko zagotavlja individualni način dela z otroki z invalidnostmi in naj krepí njihove sposobnosti;
- zagotovi osebam z invalidnostmi vseživljenjsko učenje, pri čemer naj zagotovi dostopnost vseh zavodov terciarnega izobraževanja in njihovo razumno prilagoditev, vključno s poklicnimi in visokimi šolami;
- zagotovi prevoze za študente z invalidnostmi od njihovih prebivališč do izobraževalnih ustanov.

Kot je priporočil Varuh človekovih pravic, bi bilo treba celoviteje urediti pravice študentov s posebnimi potrebami in posebnim statusom (na primer s statusom športnika), kar je naloga MIZŠ.⁴⁹

Zagovornik izpostavlja, da še vedno ni sprejet podzakonski predpis, ki bi skladno s 69.a členom Zakona o visokem šolstvu (ZVis)⁵⁰ omogočil, da študenti s posebnimi potrebami, tudi gluhi ter študenti s posebnim statusom, enotno in učinkovito uživajo specifične pravice:

- do ugodnejše obravnave v izbirnem postopku v primeru omejitve vpisa ter

⁴⁹ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, Ljubljana 2020, priporočilo št. 87, str. 178.

⁵⁰ Uradni list RS, št. 32/12 in nasl..

- do prilagoditve izvajanja študijskih programov in dodatne strokovne pomoči pri študiju, med drugim pravico napredovati in dokončati študij v daljšem času, kot je predvideno s študijskim programom in pravico da pri tem obdržijo druge splošne pravice in ugodnosti študentov.⁵¹

14.1. Položaj gluhih v visokem šolstvu

Zagovornik načela enakosti je opravil preliminarno analizo o visokošolski izobraženosti gluhih. Povod za to so bile informacije o njihovi izobrazbeni strukturi. Podatek, da je med gluhih le 1% višje- in visokošolsko izobraženih⁵², močno odstopa od povprečne izobrazbene strukture splošne populacije, saj delež višje in visokošolsko izobraženih prebivalcev v Sloveniji znaša 23,7 odstotka⁵³. V Sloveniji je po podatkih Zveze gluhih in naglušnih Slovenije okrog 1.000 gluhih ljudi, ki uporabljajo slovenski znakovni jezik (SZJ) kot svoj prvi jezik in imajo z odločbami priznano pravico do tolmačenja v SZJ; sicer pa je v Sloveniji skupaj okrog 1.500 gluhih oseb, kar med drugim vključuje osebe s polževim vsadkom in druge, ki za svoj prvi jezik uporabljajo slovenščino⁵⁴. Po dostopnih informacijah se v akademskem letu 2019/2020 na slovenskih fakultetah ne šola niti ena gluha oseba, ki bi pri študiju uporabljala SZJ⁵⁵. Za takšna neravnovesja v izobrazbeni strukturi in pri vključenosti v visokošolsko izobraževanje ni mogoče sklepati, da so »naravna« posledica senzorne oviranosti oziroma gluhot. Vzroki za takšno neravnovesje so strukturni oziroma družbeni. Vzbuja zaskrbljenost in potrebo po natančni analizi vzrokov. Takšna neravnovesja pogosto oziroma praviloma nakazujejo, da je nesorazmerno manj ugodno stanje lahko pogojeno tudi z diskriminatornimi vzorci vedenja drugih ljudi v družbi. Pogost vir diskriminacije so strukturne ali sistemske značilnosti (npr. v predpisih, uveljavljenih politikah, praksah). Predmet analize je zapostavljenost gluhih kot jezikovne manjšine nasploh in še posebej v visokem šolstvu. Pri tem je Zagovornik izhajal iz hipoteze, da je med vzroki za zapostavljenost tudi diskriminacija. To hipotezo je Zagovornik na podlagi te analize potrdil. Slabega položaja gluhih ni mogoče pripisati le posameznemu kršitelju niti posamični kršitvi, prav tako ne le zakonodaji. Je posledica zgodovinskega procesa obravnave gluhih v smislu pretekle strukturne in sistemske (institucionalizirane) diskriminacije oziroma obotavljanja ali neučinkovitosti pri njenem odpravljanju ter odpravljanju njenih posledic.⁵⁶

Zagovornik je preučil komunikacijske in socialne ovire za učenje in rabo jezika, zlasti pa ureditev in rabo znakovnega jezika v javnem življenju in v šolskem sistemu. Ugotavlja, da so bili gluhi do nedavno

⁵¹ Informacije z dne 12. 5. 2020, posredovane s strani Zagovornika načela enakosti, št. 0705-24/2020/6, arhiv Jasne Murgel.

⁵² Glej Jakopič Bogo in Redžepovič Aljoša: 75 let organiziranega delovanja odraslih gluhih in naglušnih na slovenskem. Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije, Ljubljana, 2006. V raziskavo je bilo zajetih 800 gluhih.

⁵³ Podatki o izobrazbeni strukturi prebivalstva starejšega od 15 let na 1. januar 2018, Statistični urad RS, dostopno na <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7835>.

⁵⁴ Podatki na spletnih straneh Zveze gluhih in naglušnih Slovenije, dostopno na <http://zveza-gns.si/o-zvezi/o-gluhoti/>.

⁵⁵ Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik v času nastajanja poročila Zagovornika (april 2020) ni imel zabeležene nobene ure tolmačenja v SZJ v te namene. Društvo študentov invalidov sicer zaznava, da sta vpisana dva taka študenta, a pri študiju uporabljata slušne aparate ter slovenski jezik, ne pa slovenski znakovni jezik.

⁵⁶ Informacije z dne 12. 5. 2020, posredovane s strani Zagovornika načela enakosti, št. 0705-24/2020/6, arhiv Jasne Murgel.

podvrženi poskusom jezikovne asimilacije. Pravica do rabe SZJ kot lastnega jezika je bila v Sloveniji urejena šele leta 2002 s sprejetjem Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ)⁵⁷. To pa ne pomeni, da so bile s tem odpravljene vse ovire tudi v vsakdanjem življenju, kot tudi ne vse posledice zatečenega stanja. Kršitve pravice do rabe SZJ, tudi v sferi šolstva, se odvijajo še danes. Zagovornikova analiza daje uvid v razpoložljive podatke o tovrstnih kršitvah. Problem je še vedno sistemski, najmanj v tistem delu, ko se kršitev pravice do rabe SZJ ne naslavlja dovolj resno. Temeljno sporočilo Zagovornika je, da gre pri nezagotavljanju učinkovite rabe SZJ, tudi v okviru uresničevanja pravice do izobraževanja in pravice do izobrazbe, hkrati tudi za sum kršitve prepovedi diskriminacije. To spoznanje ima več poudarkov. Najprej, da rabo SZJ zagotavlja zapoved samih temeljev prava človekovih pravic, torej ne gre za posebno ugodnost socialne države, ki skrbi za osebe z invalidnostmi. Drug poudarek je, da v nekaterih položajih, ki jih ZUSZJ ne ureja izrecno, zapoved enakega obravnavanja lahko terjaja dodatno uporabo SZJ v komunikaciji. Torej je orodje za širše priznavanje pravice do rabe tega jezika. Kot tretje pa velja opozoriti, da nadzor nad izvajanjem ZUSZJ oziroma uresničevanjem te pravice ni zadosten. Varstvo pred diskriminacijo lahko zato varstvo rabe SZJ bistveno okrepi in dopolni še z drugimi varstvenimi mehanizmi, zlasti po Zakonu o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD) ter po Zakonu o kolektivnih tožbah.⁵⁸ Zagovornik ugotavlja, da so prizadevanja za širše uveljavljanje, celo postopno dvojezičnost v šolstvu v zadnjih letih zelo okrepljena. Vendar je opaziti odsotnost tovrstnih politik prav na področju visokega šolstva.⁵⁹

14.2. Subvencionirani prevoz študentov

Varuh človekovih pravic je predlagal Ministrstvu za infrastrukturo, naj čim prej pripravi predlog zakona, ki bo sistemsko uredil pravice študentov invalidov glede prevoza med krajem bivališča in krajem izobraževanja, vladi pa, naj nato čim prej določi besedilo predloga zakona ter ga pošlje v obravnavo in sprejetje Državnemu zboru.⁶⁰ Varuh je predlagal ustrezno ravnanje, v okviru katerega se bo čim prej (tudi) s sprejetjem ustrezne zakonske podlage v zvezi s pravicami študentov z invalidnostmi glede prevoza med krajem prebivališča in krajem izobraževanja izpolnila obveznost iz tretjega odstavka 38. člena Zakona o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI)⁶¹ za primerno prilagoditev študijskega procesa študentom invalidom.⁶²

⁵⁷ Uradni list RS, št. 96/2002.

⁵⁸ Uradni list RS, št. 55/17.

⁵⁹ Informacije z dne 12. 5. 2020, posredovane s strani Zagovornika načela enakosti, št. 0705-24/2020/6, arhiv Jasne Murgel.

⁶⁰ Letno poročilo Varuh človekovih pravic Republike Slovenije za 2018, Ljubljana 2019, priporočilo št. 3, str. 421.

⁶¹ Uradni list RS, št. 94/2010 in nasl..

⁶² Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2018, Ljubljana 2017, priporočilo št. 4, str. 421.

14.3. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju izobraževanja

Glede ocene ustreznosti ukrepov na področju izobraževanja, so reprezentativne invalidske organizacije precej neodločene. Nekoliko slabše ocenjujejo ustreznost ukrepov na področju zagotavljanja prevozov (AS = 2,7, Me = 3), glede ukrepov na področju prilagoditev pri izvajanju izobraževanja, zagotavljanju vključujočega izobraževanja in dostopnosti do vseživljenjskega učenja pa so neodločene (AS = 2,9, Me = 3).

Šestdeset odstotkov invalidskih organizacij, ki so odgovorile na anketo sicer navaja, da se njihovi člani soočajo s težavami na področju izobraževanja, in sicer:

Problem inkluzivnega izobraževanja

- Predšolski otroci z invalidnostmi so vključeni v programe v socialno varstvenih zavodih, osnovnošolski otroci ne obiskujejo vzgojno izobraževalnih ustanov, ampak so vključeni v socialno varstvene zavode, mladostniki (od 15. do 18. leta) in odrasli pa se ne vključujejo v poklicna izobraževanja in usposabljanja, ampak se usposabljujejo v osnovnih šolah s prilagojenim programom do 26. leta starosti.

Nezadostne prilagoditve izobraževalnega procesa

- Težave pri izobraževanju slepih in slabovidnih, na primer neustrezna usposobljenost učiteljev, neprilagojeni učbeniki, učni pripomočki, pomanjkanje talnih označb. Potrebno bi bilo tudi informiranje sovrstnikov o življenju in delu slepih in slabovidnih. Slepimi in slabovidnimi niso enakopravno vključeni v izobraževalni proces na vseh področjih izobraževalnega kurikulumu, na primer pri telovadbi, tehnični vzgoji, glasbi, likovni umetnosti, šoli v naravi, strokovnih ekskurzijah, izletih ter specifičnih predmetih, kjer je poudarek na vzgojnih vsebinah.
- Kljub pravilniku, ki ureja status študentov invalidov, njihove pravice in obveznosti ter prilagoditve študijskega procesa, se študenti z invalidnostmi še vedno srečujejo s številnimi težavami, kot so: nedostopnost nekaterih izobraževalnih ustanov, nezadostno financiranje pripomočkov in prilagoditev.
- Nedostopnost javnega prevoza in izobraževalnih ustanov, nezagotavljanje fizične pomoči, nedostopnost uporabe sodobnih tehnologij v učnem procesu.
- Neprilagojenost srednješolskega in poklicnega izobraževanja za osebe z okvaro sluha, saj je prilagojeno izobraževanje omogočeno samo v primerih slabo plačanih poklicev (na primer mizar, šivilja, tiskar).
- Zaradi hkratne oviranosti vida in sluha imajo osebe z gluhoslepoto omejene možnosti izobraževanja že od otroštva dalje, v izobraževalnem procesu so potrebne prilagoditve glede hkratne oviranosti vida in sluha ter pridruženih ovir in bolezni. Potrebno je individualno strokovno delo in sodelovanje tudi v obliki podpore celotni družini pri vključevanju v okolje. Glede na trenutni položaj oseb z gluhoslepoto v Sloveniji, le te nimajo možnosti izobraževanja in osebnega napredovanja.
- Odsotnost tolmačev slovenskega znakovnega jezika v višjem in visokošolskem izobraževanju.

Problem arhitektonske dostopnosti

- Dostopnost izobraževalnih ustanov je različna, o tem pa ne obstajajo javno dostopni podatki (za vse ravni šolanja). Prav tako je v izobraževalnih ustanovah še vedno pogosto problematična odsotnost dostopnih sanitarij.

Nedostopnost prevoza

- Osebam z invalidnostmi različna društva omogočajo prevoze z društvenimi kombiji, ampak je teh premalo in niso dostopne vsem.

14.3.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja izobraževanja za osebe z invalidnostmi

1. Specifična navedba potrebnih prilagoditev učnih pripomočkov v odločbi o statusu otroka s posebnimi potrebami.
2. Individualiziran učni načrt za slepe in slabovidne ter zagotovitev ustreznih pripomočkov za izobraževanje.
3. Vključevanje vsebin o življenju in delu slepih in slabovidnih v proces usposabljanja in izobraževanja pedagoško-andragoških delavcev.
4. Priprava vsebin za ozaveščanje sovrstnikov o sposobnostih slepih in slabovidnih na različnih področjih dela in ustvarjanja.
5. Izboljšanje dostopnosti izobraževalnih ustanov ter ureditev financiranja pripomočkov in prilagoditev.
6. Prisotnost tolmačev slovenskega znakovnega jezika na vseh stopnjah izobraževanja.
7. Zagotovitev individualne in celostne obravnave otrok v izobraževalnem sistemu. Možnost spremljevalca, tolmača v procesu vseživljenjskega izobraževanja.
8. Oblikovanje programov socialne rehabilitacije in usposabljanja za samostojnejše življenje ob upoštevanju specifične gluhoslepote (učenje socialnih veščin, vsakodnevnih opravil, načinov sporazumevanja....).

15. Pravica do zdravja

Kar zadeva Slovenijo je OPI izrazil zaskrbljenost zaradi pomanjkanja dostopa za osebe z invalidnostmi do zdravstvenih storitev in zaradi pomanjkanja razpoložljivosti teh storitev zlasti za gluhoslepe osebe ter osebe s psihosocialnimi in/ ali intelektualnimi invalidnostmi v zvezi z uživanjem pravice do zdravja (25. člen MKPI). Sloveniji je priporočil, da vsem osebam z invalidnostmi zagotovi dostop do zdravstvenih storitev ter njihovo razpoložljivost, ne glede na vrsto invalidnosti ali druge oviranosti in ne glede na to, kje živijo, vključno z institucijami. Prav tako je Sloveniji priporočil, da omogoči dostopnost storitev in programov rehabilitacije in rehabilitacije ter zagotovi celovito, multidisciplinarno in individualno podporo za osebe z invalidnostmi, zlasti za ženske in otroke z invalidnostmi ter s tem zagotovi ustrezno uresničevanje pravice do rehabilitacije in rehabilitacije (26. člen MKPI).

Izjemno pomembno za uveljavljanje pravic oseb z invalidnostmi je zagotavljanje podpore za sodelovanje v različnih postopkih, tudi kadar zadeva zdravljenje. Zato je treba posebej izpostaviti, da je Varuh človekovih pravic že v letnem poročilu za 2015 Ministrstvu za zdravje predlagal, naj v okviru novih zakonodajnih rešitev prouči tudi možnost združitve nalog zastopnikov pacientovih pravic in zagovornikov pravic oseb s težavami v duševnem zdravju.⁶³

V zvezi z zdravstvenim varstvom je Varuh človekovih pravic v poročilu za leto 2019 priporočil, naj se v Zakonu o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju ustrezno uredi pravica do obnovitvene rehabilitacije tako, da bodo določeni organi odločanja o tej pravici in pravne oblike varstva proti njihovim odločitvam.⁶⁴

Varuh je priporočil MDDSZ, naj pripravi spremembe Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (403. člen ZPIZ-2) in pravico do invalidnine prizna vsem zavarovancem ne glede na vzrok nastanka telesne okvare.⁶⁵

Varuh priporoča MDDSZ, naj pripravi spremembe ZSVI in za enake vrste omejitev invalidov enako, kakor velja po ZPIZ-2, predvidi tudi dodatek za pomoč in postrežbo v najvišjem znesku.⁶⁶

15.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju zdravja

Na področju zdravja, reprezentativne invalidske organizacije, kot relativno ustrezne ocenjujejo ukepe na področju dostopnosti do zdravstvenih storitev (AS = 3,4, Me = 4), glede ukrepov na področju dostopnosti do programov rehabilitacije in rehabilitacije so neopredeljene (AS = 3, Me = 4), ukrepe za zagotavljanje podpore za sodelovanje v različnih postopkih pa ocenjujejo kot neustrezne (AS = 2,6, Me = 2).

⁶³ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2015, priporočilo št. 72.

⁶⁴ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, priporočilo 124, str. 183.

⁶⁵ Ibid., priporočilo št. 92, str. 113.

⁶⁶ Ibid., priporočilo št. 93, str. 113.

Dobri dve tretjini invalidskih organizacij, ki so odgovorile na anketo navaja, da se njihovi člani soočajo s težavami na področju zdravja, in sicer:

Nedostopnost zdravstvenih ustanov

- Neprilagojenost in nedostopnost nekaterih zdravstvenih ustanov.
- Osebe s poškodbo hrbtenjače se pogosto srečujejo z neprimerno obravnavo ter nedostopnostjo zdravstvenih ustanov - predvsem s klančinami z neustreznim naklonom, nedostopnimi sanitarijami, neprilagojeno medicinsko opremo (npr. previsokimi mizami).
- Pogosta nedostopnost zdravstvenih ustanov in prostorov v njih, problemi pri zagotavljanju fizične pomoči (npr. zaradi pomanjkanja zdravstvenega kadra se kaže težava pri nudenju pomoči pri obračanju, premeščanju, hranjenju) in potrebne tehnične opreme za premeščanje (stropna dvigala, električne postelje, sanitarni prostori).
- Dolge čakalne dobe za vključitev v programe rehabilitacije.
- Ni zagotovljene zadostne podpore osebam z invalidnostmi pri varstvu pacientovih pravic, saj je na tem področju pogosto potrebna pomoč, ki presega le nasvet kako postopati.
- Za čas rehabilitacije v zdravstvenih ustanovah osebe z invalidnostmi nimajo priznanega spremljevalca, s čimer je številnim zdraviliško zdravljenje onemogočeno.
- Osebe z gluhoslepoto brez lastno zagotovljenega spremljevalca, same težko obišejo že svojega zdravnika in imajo tudi manjši obseg dostopnosti do informacij v zvezi s skrbjo za svoje zdravje.

Neurejeno področje poklicnih bolezni

- V Sloveniji seznam poklicnih bolezni ni ustrezno posodobljen. Postopki odkrivanja in priznavanja poklicnih bolezni so delavcem praktično nedostopni, saj je delavec odvisen od delodajalca, ki v sodelovanju s svojim izvajalcem medicine dela sproži in tudi plača postopek verifikacije poklicne bolezni, vendar je to v praksi zelo redko, predvsem zaradi delodajalčevih nasprotnih interesov.

Problemi pri kategorizaciji oseb z izgubo vida

- Časovni razkorak med ugotovitvijo izgube vida (diagnoza ali kategorizacija) in pričetkom izvajanja celovite rehabilitacije (CRSS) je prevelik. Poleg tega, kljub zakonski obvezi Očesna klinika v Ljubljani ni vzpostavila registra slepih in slabovidnih v Sloveniji, da bi imeli pregled nad to populacijo in ji lažje ponujali določene pripomočke.

15.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja zdravja za osebe z invalidnostmi

1. Posodobitev seznama poklicnih bolezni.
2. Uvedba obveznih izobraževanj zdravstvenega in drugega strokovnega osebja o potrebah oseb z različnimi invalidnostmi.
3. Zagotovitev obnovitvene rehabilitacije za vse vrste invalidnosti tudi senzorne.

4. Zagotovitev dostopnosti vseh zdravstvenih ustanov.
5. Potrebno bi bilo vzpostaviti celosten sistem rehabilitacije in habilitacije za osebe z gluhoslepoto; v bolnišnicah, zdravstvenih domovih in drugih javnih institucijah zagotoviti možnost spremljevalca za osebe z gluhoslepoto; pri diagnosticiranju, terapijah in rehabilitaciji bi bilo potrebno večje sodelovanje vseh specialistov; zaradi tveganja poslabšanja zdravstvenega stanja, osebe z gluhoslepoto uvrstiti na prednostno listo čakalnih dob pri določenem specialistu.
6. Vzpostavitev zastopnika pravic bolnikov z motnjo v duševnem razvoju.

16. Pravica do dela in zaposlovanja

Kar zadeva pravico do dela in zaposlovanja (27. člen MKPI) je OPI izrazil zaskrbljenost vztrajanja pri zaščitnih zaposlitvah, ki spodbujajo dobrodelno delovanje in ohranjajo segregacijo oseb z invalidnostmi na trgu dela, zlasti oseb z intelektualnimi invalidnostmi, s tem, da jih opredelijo kot "nezaposljive"; izpostavljenosti oseb z invalidnostmi tveganju, da bodo ostale brez dohodka, če se bodo samozaposlile; pomanjkljivega izvajanja kvotnega sistema zaposlovanja in razumne prilagoditve delovnega mesta ter zaradi asimetričnih zahtev po kvotah v javnem in zasebnem sektorju dela. Zato je OPI priporočil Slovenij, da:

- sprejme ukrepe, namenjene spodbujanju vključujočega, odprtega in dostopnega trga dela za osebe z invalidnostmi v vseh sektorjih;
- oblikuje posebne spodbude za delodajalce in zagotovi razumno prilagoditev za osebe z invalidnostmi, zlasti za osebe z intelektualnimi invalidnostmi, da bi se omogočila njihova vključitev na odprti trg dela;
- omogoči zagotovitev vseh dohodkov samozaposlenim osebam z invalidnostmi, vključno z invalidskimi pokojninami;
- zagotovi enake zahteve za kvote zaposlovanja v javni upravi, informacijskih službah in drugih delovnih sektorjih ter spremlja njihovo izvajanje. Priporočil je tudi, naj se zbirajo podatki o izpolnjevanju kvotnega sistema in zagotovi ustrezno kaznovanje, če kvote niso izpolnjene.

OPI je Sloveniji priporočil ravnanje, skladno z določbo MKPI, ki zadeva ustrezno življenjsko raven in socialno varstvo (28. člen). Priporočil je, da država zagotovi učinkovitost in uspešnost programov socialnega varstva in zmanjšanja revščine za osebe z invalidnostmi, zlasti za osebe s psihosocialnimi in/ali intelektualnimi invalidnostmi; znova vzpostavi vse podporne ukrepe za vse osebe z invalidnostmi, ki so bili okrnjeni zaradi varčevalnih politik, ter prepreči vsako morebitno stisko oseb z invalidnostmi, ko se zmanjša njihov dohodek zaradi varčevalnih ukrepov; zagotovi dostopnost do javnih stanovanj za osebe z invalidnostmi, širi informacije o razpoložljivih in cenovno dostopnih stanovanjih v dostopnih oblikah ter se poveže z zasebnim sektorjem, da bi se pospešil razvoj dostopnih stanovanjskih enot; izvaja pozitivne ukrepe pri obdavčitvi pokojninskega in invalidskega zavarovanja za osebe z invalidnostmi v primeru revščine; prizna pravico osebam z invalidnostmi do polne invalidske pokojnine in polnega invalidskega zavarovanja z ustreznimi pravnimi in upravnimi

mehanizmi; zagotovi dostojen in vključujoč sistem socialnega varstva za starejše osebe z invalidnostmi.

Varuh človekovih pravic je v priporočilu št. 49 iz poročila za leto 2018 opozoril na nujno potrebne spremembe ZZRZI, da bo osebi z invalidnostjo pripadal denarni prejemek v sorazmernem deležu glede na število opravljenih ur, torej tudi, če je opravljenih več ali manj kot 100 ur, ter da se osebam z invalidnostmi, ki se v okviru zaposlitvene rehabilitacije usposablajo na delovnem mestu, povrnejo stroški za malico.⁶⁷

V letnem poročilu Varuha človekovih pravic za 2019 se ugotavlja, da je invalidnost oziroma diskriminacija oseb z invalidnostmi še vedno dejavnik, ki najbolj slabo vpliva na zaposljivost oseb z invalidnostmi, predvsem zaradi diskriminatornega ravnanja delodajalcev, ki so ga v pobudah navajale osebe z invalidnostmi, ter zaradi vpliva družbenih in fizičnih ovir na zaposljivost, kot so slabša usposobljenost zaradi ovir pri vključevanju v programe izobraževanja in drugo. Pogosto se ne upoštevajo veljavni mednarodni pravni akti. Nacionalni (zakoni in podzakonski akti) namreč vedno ne upoštevajo mednarodnih standardov varstva pravic oseb z invalidnostmi. Ne glede na navedeno se osebe z invalidnostmi tudi pri nas še vedno spoprijemajo s številnimi ovirami, ki jim otežujejo aktivno sodelovanje na različnih življenjskih področjih, vključno na področju zaposlovanja. Prav zato pogosto živijo v revščini na robu družbe, kar je še toliko bolj očitno, če nimajo pomoči družine ali družbene skupnosti. Kot so v letnih poročilih o delu Varuha že večkrat opozorili (2006, stran 40, 2007, stran 44, 2008, stran 54, 2011, stran 245 in nazadnje v poročilih za leto 2017 na straneh 334 in 335 ter za leto 2018 na strani 255) se zgoraj navedeno ni v ničemer spremenilo, zaznavajo težave v zvezi zagotavljanjem delovnih mest oseb z invalidnostmi in glede zaščite njihovih delovnih mest. Delodajalec se tej dolžnosti lahko izogne le, če bi bili ukrepi zanj nesorazmerno breme. Pri tem se tehtajo potrebe delojemalca (fizični, psihični pogoji za delo, možnost dela s pripomočki, odstranitev gibalnih ali senzoričnih ovir, dodatno usposabljanje, prilagoditev delovnih nalog, delovnega časa) na eni strani ter dejanske potrebe in zmožnosti konkretnega delodajalca (narava dejavnosti, ekonomska zmožnost, vpliv ukrepov na poslovanje) na drugi strani, pa tudi dostopnost finančnih in drugih pomoči, npr. iz javnih virov. ZPIZ-2 in ZZRZI to dolžnost ustrezno urejata predvsem za osebe, pri katerih je invalidnost nastala v času trajanja zavarovanja oziroma delovnega razmerja. Večina ukrepov je razmeroma preprosta in so lahko uresničljivi, zato breme delodajalca praviloma ni veliko. Kritične so zaposlovanje oseb z invalidnostmi in obveznosti delodajalcev v zvezi s prilagoditvijo delovnih mest. V skladu z direktivo morajo delodajalci delavcem zagotoviti razumno prilagoditev (reasonable accommodation), pri čemer morajo zagotoviti, da ta prilagoditev ne povzroči nesorazmerne obremenitve za organizacijo. Razumna prilagoditev je tudi obveznost iz 5. člena konvencije. ZZRZI po mnenju Varuha te dolžnosti ne izpolnjuje v celoti. Izpolnitev obveznosti preprečevati posredno diskriminacijo le s pravico do zaposlitvene rehabilitacije ne zadostuje, enako velja tudi glede vezanosti samo na status invalida. Država ima namreč obveznost, da sprejme pozitivne ukrepe varstva in spodbujanja zaposlovanja oseb z invalidnostmi. Obveznost zaposlovanja oseb z invalidnostmi sicer izhaja iz 62. člena ZZRZI, ki določa splošno obveznost, zaposlovati osebe z invalidnostmi le za delodajalce, ki zaposlujejo več kot 20 oseb. Veljajo zaposlitvene kvote ali pa plačilo zaradi neizpolnjevanja teh kvot. Glede preprečevanja posredne diskriminacije imajo obveznosti v zvezi z razumno prilagoditvijo delovnih mest vsi delodajalci, tudi manjši. Ne dovolj jasna zakonska ureditev povzroča precej težav, zato Varuh znova opozarja, da se v skladu z mednarodnim pravom obveznost

⁶⁷ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2018, Ljubljana 2017.

zagotavljanja razumne prilagoditve širi na vsa področja družbenega življenja, saj je celovito usmerjena v odpravljanje diskriminacije in posledic različnih oblik oviranosti, kot to določa konvencija.⁶⁸

Glede različnega obravnavanja oseb z invalidnostmi na podlagi različnih pravnih podlag Varuh človekovih pravic meni, da iz mednarodnih dokumentov nedvoumno izhaja, da je na podlagi MKPI med osebe z invalidnostmi treba šteti tudi osebe s težavami v duševnem zdravju, če je duševna okvara dolgotrajna in vpliva na posameznikovo sposobnost, da polno in učinkovito sodeluje v družbi. Po mnenju Varuha so osebe, ki imajo status invalida po ZZRZI, v bistveno enakem položaju kakor osebe, ki imajo status invalida po ZSVI (tj. so pridobitno nesposobne), kljub temu pa niso upravičene do enakega obsega socialnega varstva, kar je v nasprotju s 14. členom Ustave Republike Slovenije. Zato so nujno potrebne zakonodajne spremembe na področju socialne varnosti oseb z invalidnostmi.⁶⁹

V poročilu Varuha človekovih pravic za leti 2017 se ugotavlja, da je treba rešiti status gluhoslepih oseb, ki zaradi svojih primanjkljajev in oviranosti ne morejo pridobiti ustrezne delovne dobe, da bi lahko uveljavljali pravice iz invalidskega zavarovanja.⁷⁰

16.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju dela in zaposlovanja

Na področju dela in zaposlovanja so reprezentativne invalidske organizacije v svojih ocenah ustreznosti javnih politik in ukrepov precej neodločene. Nekoliko slabše ocenjujejo ukrepe za zagotavljanje vključujočega, odprtega in dostopnega trga dela (AS = 2,7), na področju izvajanja razumne prilagoditve delovnega mesta (AS = 2,9) in na področju ustreznosti ureditve statusa oseb z invalidnostmi glede na njihovo zmožnost za zaposlitev oziroma delo (AS = 2,8). Kot najbolj ustrezne pa ocenjujejo javne politike in ukrepe na področju kvotnega sistema zaposlovanja (AS = 3,3).

Večina invalidskih organizacij, ki so odgovorile na anketo navaja, da se njihovi člani soočajo s težavami na področju dela in zaposlovanja, in sicer:

Neenakopravna obravnava na trgu dela

- Medicina dela vnaprej ocenjuje slepe in slabovidne kot nesposobne opravljanja navadnega dela na rednem trgu dela, čeprav pogoji za zasedbo delovnega mesta ne zahtevajo kvalifikacij, ki jih pogojuje vid.
- Delodajalci imajo prenizke olajšave za zaposlovanje oseb z invalidnostmi.
- Z diskriminacijo se osebe z invalidnostmi rečujejo predvsem pri iskanju nove zaposlitve, včasih tudi pri ohranjanju zaposlitve po poškodbi (npr. poškodbe hrbtenjače). Velikokrat delodajalci namreč niso ustrezno informirani o pravicah oseb z invalidnostmi in o ugodnostih za delodajalce (finančne spodbude, davčne olajšave, financiranje prilagoditve delovnega mesta itd.), ki zaposlujejo osebe z invalidnostmi, ter o samih sposobnostih oseb z invalidnostmi. Veliko potencialnih delodajalcev ima predsodke glede zaposlovanja oseb z invalidnostmi in

⁶⁸ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, Ljubljana 2020, str. 87 do 89.

⁶⁹ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, Ljubljana 2020, str. 189.

⁷⁰ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2017, Ljubljana 2028, str. 373.

neprilagojene prostore (npr. pri vходу v stavbo ni klančine, prostori so v prvem nadstropju v zgradbi, ki nima dvigala itd.).

- Nekateri delodajalci ne zagotavljajo ustreznih delovnih mest za osebe z invalidnostmi, le ti pa zaradi bojzani izgube zaposlitve delo vseeno opravljajo.
- Osebe z gluhoslepoto so zaradi neurejenega statusa v praksi pogosto izločene iz sistema in posledično nimajo urejenega statusa in iz tega urejenih pravic. V praksi to pomeni, da so osebe z gluhoslepoto izključene iz družbe, potisnjene na rob preživetja, s slabim socialno ekonomskih položajem. Na trg dela in zaposlovanja niso vključene, sistem zaposlovanja osebam z gluhoslepoto ni prilagojen in je gluhoslepota kot taka nepoznana.
- Res je, da je država postavila sistem pozitivne diskriminacije oseb z invalidnostmi pri zaposlovanju, vendar se v praksi kažejo težave predvsem v smislu kršitev delodajalcev, ki črpajo državne pomoči in oprostitev, delavcem pa ne zagotavljajo vseh pravic ali jih celo kršijo.
- Med delodajalci je še vedno prisotno prepričanje, da so med osebami z invalidnostmi, osebe z motnjo v duševnem razvoju najmanj primerni delojemalci.

Pomanjkljive prilagoditve delovnega mesta

- Birokratske ovire in komplicirani postopki za pridobitev sredstev za prilagoditev delovnega mesta.
- V praksi se pogosto pojavljajo težave pri ugotavljanju ustreznega delovnega mesta za osebo z invalidnostjo, ki ima v okviru statusa delovnega invalida priznane omejitve pri delu in dejstva, da zoper dopolnilno izvedensko mnenje, ki ga v postopku izda ZPIZ ni nikakršnega neposrednega pravnega sredstva. Kot največjo težavo pa je seveda potrebno izpostaviti, da gre le za "papirno" odločanje, ko izvedenci odločajo zgolj na podlagi dokumentacije in sploh ne opravijo ogleda delovnega mesta in ne opravijo razgovora z delavcem. Opažamo praktično popolno odsotnost jasnih pravil, prakse in tudi sodne prakse na področju razumnih prilagoditev pri zaposlovanju, napredovanju in ohranitvi zaposlitve za osebo z invalidnostjo. Kdaj se šteje odpovedni razlog pri odpovedi delovnemu invalidu (iz poslovnega razloga ali razloga nezmožnosti) za utemeljenega, če delodajalce ne rabi izkazati oz. izvesti nobene razumne prilagoditve pred opovedjo pogodbe o zaposlitvi.

Kvotni sistem, obveze zaposlovanja glede na panogo

- Zapolnjevanje obveznosti zaposlovanja oseb z invalidnostmi po kvotnem sistemu z invalidi nižje kategorije (lažji invalidi npr 2. in 3. kategorija po ZPIZ).
- Nerazumni odstotki obveze zaposlovanja oseb z invalidnostmi glede na panogo (npr. socialno in zdravstveno varstvo 6%, državna uprava pa 2%).

Prehajanje iz VDC na trg dela

- Prehajanje iz zaposlitve pod posebnimi pogoji (VDC) v redne zaposlitve ni urejeno v praksi.

Mobilnost na delo

- Še vedno je mobilnost oseb z invalidnostmi na trgu dela bistveno premajhna in delavci z invalidnostmi (kljub spodbudam) niso dovolj konkurenčni na trgu dela in ko enkrat izgubijo

zaposlitev, se zelo težko ponovno delovno aktivirajo in praviloma ostajajo dolgotrajno brezposelni, ta nevarnost pa se s starostjo še povečuje.

16.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja dela in zaposlovanja za osebe z invalidnostmi

1. Pravičnejša razdelitev kvot po različnih področjih.
2. Poenotenje meril in kriterijev ter vzpostavitev organa, ki bi enotno ocenjeval stopnjo invalidnosti.
3. Boljša ureditev olajšav za delodajalce za zaposlitev oseb z invalidnostmi, vzpostavitev pogojev za spodbujanje zaposlovanja.
4. Informiranje delodajalcev o finančnih spodbudah, ki jim pripadajo v primeru zaposlitve osebe z invalidnostjo, ter programi, ki bi naslavljali predsodke, ki so pri delodajalcih še vedno pogosto prisotni (npr. da so osebe z invalidnostmi bolj pogosto oziroma dlje časa v bolniškem staležu).
5. Ozaveščanje delodajalcev o posameznih vrstah invalidnosti in promoviranje številnih primerov dobrih praks.
6. Potrebno bi bilo vzpostaviti delujoč sistem nadzora nad delodajalci, ki se poslužujejo spodbud za zaposlovanje invalidov.
7. V prvi vrsti osebe z gluhoslepoto videti in prepoznati kot človeka, ki zna in zmore, ki ima talente, interese in sposobnosti- in temu prilagoditi tudi možnosti iskanja primerne zaposlitve in zagotavljanja spodbud za zaposlovanje
8. Vse večji problem je sprememba v potrebnih delovnih močeh, saj enostavna dela, primerna za osebe z motnjo v duševnem razvoju, izginjajo.
9. Zagotovitev zaposlitvene rehabilitacije z možnostjo takojšne zaposlitve.

17. Pravica do sodelovanja v političnem in javnem življenju

OPI je izrazil zaskrbljenost zaradi uresničevanja pravice oseb z invalidnostmi do sodelovanja v političnem in javnem življenju (29. člen MKPI), zaradi zanikanja volilne pravice osebam, za katere se domneva, da zaradi svoje invalidnosti ali oviranosti "niso sposobne razumeti pomena, namena in učinka volitev", ter zaradi nedostopnega volilnega gradiva za osebe z intelektualnimi invalidnostmi; nizke politične participacije oseb z invalidnostmi in njihove nizke udeležbe v javnem življenju, zlasti žensk z invalidnostmi. Zato je Sloveniji priporočil, da:

- zagotovi volilno pravico vsem osebam, ne glede na njihovo invalidnost ali drugo oviranost, ter jim omogoči podporno odločanje, pri čemer vsem osebam z invalidnostmi, ne glede na njihovo oviranost, zagotovi dostop do volilnih gradiv;

- omogoči osebam, zlasti ženskam z invalidnostmi, da uresničujejo svoje politične pravice, vključno s pravico do kandidature za javno funkcijo in do sodelovanja pri upravljanju javnih zadev.

O uresničevanju volilne pravice oseb z invalidnostmi, konkretnije oseb z motnjami v duševnem razvoju je Varuh človekovih pravic poročal že večkrat in ta problematika je po njegovem mnenju še vedno aktualna.⁷¹ Glede pravnega položaja oseb z motnjami v duševnem razvoju Varuh človekovih pravic opozarja, da je bil s spremembo določb Družinskega zakonika, ki je začel veljati 15. aprila 2019, ukinjen institut podaljšanja roditeljske pravice staršev oziroma drugih čez polnoletnost navedenih oseb. Zato Varuh pričakuje, da bo zakonodajalec pri spremembi volilne zakonodaje to upošteval.⁷²

Varuh človekovih pravic je Ministrstvu za javno upravo v letnem poročilu o izvajanju človekovih pravic v letu 2019 priporočil, naj čim prej pripravi vse potrebno, da bi Vlada Republike Slovenije lahko znova predlagala dopolnitve volilne zakonodaje, s katerimi bo tudi osebam, ki jim je pozneje kakor deset dni pred dnem glasovanja nepredvideno odvzeta prostost oziroma so nepredvideno sprejete na zdravljenje v bolnišnico ali institucionalno varstvo v socialnovarstveni zavod (na primer priporniki, osebe v oddelku pod posebnim nadzorom v psihiatrični bolnišnici), omogočeno učinkovito uresničevanje volilne pravice (priporočilo št. 65).⁷³

Tudi Zagovornik načela enakosti po preučitvi razpoložljivih poti za varstvo volilne pravice ljudi z intelektualnimi in psihosocialnimi invalidnostmi ugotavlja, da je varstvo volilne pravice zagotovljeno kvečjemu teoretično, ne pa praktično. Opozarja tudi na pravice tistih, ki volilno pravico sicer imajo, a jim je ta praktično nedosegljiva oziroma je ne morejo enako učinkovito in obveščeno uresničevati. To so poleg oseb z motnjami v duševnem razvoju tudi starostniki z demenco, ljudje z motnjami v duševnem zdravju, ljudje z začasnimi kognitivnimi ovirami, npr. zaradi rabe zdravil, in drugi. Potrebna je ureditev zadostne podpore, tudi s storitvami podpornega odločanja, zagotavljanja polne dostopnosti volilnih postopkov in gradiv ter informiranja oziroma opolnomočenje teh volivcev. Ob tem je treba zagotoviti instrumente preprečevanja možnih zlorab. Decembra 2019 je Zagovornik načela enakosti pripravil prvo posebno poročilo, ki preučuje zapostavljenost oseb z intelektualnimi in psihosocialnimi invalidnostmi pri uživanju volilne in drugih državljskih pravic. S posebnim poročilom Zagovornik skuša odpreti javno razpravo o tem v Državnem zboru, pa tudi širše. Zagovornik je preučil položaj skupine 2.035 državljanov, ki jim ni omogočeno glasovati na volitvah, ker jim je bila odvzeta volilna pravica. Državljanu je (bilo) mogoče odvzeti volilno pravico, če mu je bila »zaradi duševne bolezni, zaostalosti ali prizadetosti popolnoma odvzeta poslovna sposobnost ali podaljšana roditeljska pravica staršev ali drugih oseb čez njegovo polnoletnost ter ni sposoben razumeti pomena, namena in učinkov volitev«, kot to določa drugi odstavek 7. člena Zakona o volitvah

⁷¹ V letu 2019 se je med drugim sestal tudi s predsednikom Zveze društev za cerebralno paralizo Slovenije Sonček. Ta je med drugim povedal, da je priznanje volilne pravice osebam z motnjo v duševnem razvoju simbolnega pomena za te osebe predvsem zaradi sprejemanja samih sebe, pa tudi zato, da se spremeni odnos ožje družine in družbe nasploh do teh oseb. Prav tako so izvedeli, da so nekateri starši v času pred spomladanskimi volitvami v Evropski parlament sprožili postopke v zvezi z vpisom oseb, ki jim je bila odvzeta volilna pravica, v volilne imenike, eno ustavno pritožbo (bila je zavržena zaradi neizčrpanosti pravnih sredstev) in revizijo zoper eno izmed sodb, pri tem pa naj bi uporabili tudi dve mnenji Varuha. Povedal je tudi, da je od Ministrstva za notranje zadeve prejel podatek, da je bila v državi okoli 2.000 ljudem odvzeta volilna pravica. Glej: Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za 2019, Ljubljana 2020, str. 156-157.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

v državni zbor (ZVDZ)⁷⁴. Tako kot o odvzemu poslovne sposobnosti ali o podaljšanju roditeljske pravice nad nekom, tudi o odvzemu volilne pravice, v posamičnih zadevah odločajo sodišča s sklepi. To pomeni, da so ti državljani hkrati postavljeni pod skrbništvo kot domnevno voljno nesposobni. Volilno pravico je mogoče tako odvzeti izključno tej skupini oseb z intelektualnimi in psihosocialnimi invalidnostmi in to prav zaradi teh invalidnosti.⁷⁵

Zagovornik opozarja, da veljavna ureditev odvzemov volilne pravice nasprotuje prepovedi neposredne diskriminacije zaradi invalidnosti. Šteje, da to velja tako po merilih Ustave (ki izrecno omogoča le omejevanje pasivne volilne pravice za volitve poslancev v Državni zbor, ob najstrožjem testu sorazmernosti), kot tudi po merilih prevzetih mednarodnopравnih obveznosti. MKPI izrecno zahteva, da se vse človekove pravice, po 29. členu tudi volilno pravico, zagotovi vsem osebam z invalidnostmi v polni meri in enako kot drugim. Da MKPI odvzeme volilne pravice prepoveduje, Odbor MKPI nedvoumno poudarja že skoraj celo desetletje. Tako načelno (v Splošnem komentarju št. 1 k 12. členu konvencije o enakem priznanju pred zakonom ter v Splošnem komentarju št. 6 o enakosti in nediskriminaciji), v konkretnih primerih obravnave poročil posameznih držav pogodbenic o izvajanju MKPI (med drugim Slovenije v letu 2018⁷⁶ ter EU v letu 2015⁷⁷), pa tudi v primerih konkretnih pritožb posameznikov.⁷⁸ Zakonski in sodni odvzemi volilne pravice v konkretnih postopkih po MKPI niso dopustni. Po oceni Zagovornika, ki jo utrjuje vrsta stališč organov Sveta Evrope⁷⁹, je tak tudi zaključek po pravu EKČP.⁸⁰ Evropska unija je od januarja 2011 dalje zavezana spoštovati MKPI. Zagovornik meni, da zato tudi primarnega prava EU (Listina EU o temeljnih pravicah⁸¹ ter Pogodba o delovanju Evropske unije⁸²) ni mogoče razlagati drugače kot skladno z MKPI tako, da te pravice varuje v enaki meri. Agencija EU za temeljne pravice (FRA) spremlja odvzeme in druge ovire v postopkih za

⁷⁴ Uradni list RS, št. 109/06 in nasl..

⁷⁵ Informacije z dne 12. 5. 2020, posredovane s strani Zagovornika načela enakosti, št. 0705-24/2020/6, arhiv Jasne Murgel.

⁷⁶ Odbor je na svoji 386. seji 5. marca 2018 sprejel Sklepne ugotovitve glede uvodnega poročila Slovenije (CRPD/C/SVN/CO/1), glej zlasti 49. in 50. točko, glede vračanja popolne poslovne sposobnosti pa pripombe k izvajanju 12. člena konvencije. Besedilo je v slovenskem jeziku dostopno v Rednem letnem poročilu Zagovornika načela enakosti za leto 2018, str. 167 in naslednje, dostopno na: www.zagovornik.si.

⁷⁷ Več o tem: Concluding observations on the initial report of the European Union, CRPD/C/EU/CO/12, Oktober 2015, zlasti 69. točko, dostopno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FCO%2FEU%2FCO%2F1.

⁷⁸ Tehtni in prepričljivi razlogi za to stališče so posebej natančno obrazloženi ob obravnavi posamične pritožbe v zadevi Zsolt Bujdosó in pet drugih proti Madžarski Gre za zadevo CRPD/C/10/D/4/2011 (2013), dostopno na <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/Jurisprudence.aspx>.

⁷⁹ Primer: Komisar za človekove pravice Sveta Evrope tako načelno že leta 2011, kot v svoji intervenciji pred Evropskim sodiščem za človekove pravice v zadevi María del Mar Caamaño Valle proti Španiji. O tem tudi Parlamentarna skupščina Sveta Evrope v Resoluciji 2155 (2017) "The political rights of persons with disabilities: a democratic issue". V njej se sklicuje tudi na starejšo resolucijo 2039 (2015), ki države poziva naj nadomestijo mehanizme nadomestnega odločanja (npr. skrbništva) z mehanizmi podpornega odločanja, v skladu z mednarodnimi zavezami. Pomembno tudi priporočilo CM/Rec(2011)14 Sveta ministrov državam članicam Sveta Evrope o sodelovanju oseb z invalidnostmi v političnem in javnem življenju.

⁸⁰ Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11, Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/94, glej tudi Zakon o ratifikaciji Protokola št. 12 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 8/10.

⁸¹ Listina Evropske Unije o temeljnih pravicah (2012/C 326/02), Uradni list Evropske unije C 326/391.

⁸² Prečiščeni različici Pogodbe o Evropski uniji in Pogodbe o delovanju Evropske unije, Uradni list Evropske unije C 202.

uresničevanje volilne pravice.⁸³ Odvzeme volilne pravice v svojih letnih poročilih uvršča med glavne »izzive« v EU pri uresničevanju pravic oseb z invalidnostmi do politične participacije. Problem odvzemov volilne pravice je torej znan in je bil državi večkrat predočen prek mednarodnih nadzornih mehanizmov prava človekovih pravic (OPI, Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi⁸⁴). Vseeno je zaznati oklevanje, ali naj bi ga presegli in na kakšen način.⁸⁵

Zagovornik opozarja na razsežnosti posledic izključitve te skupine ljudi z intelektualnimi in psihosocialnimi invalidnostmi iz političnega življenja. Gledano z vidika osebnega dostojanstva pa so ti odvzemi volilne pravice ponižujoči in pomenijo nekakšen izbris iz politične in državljske skupnosti. Zagovornik ob tem opozarja na posledice takega izključevanja za druge pravno varovane temeljne vrednote v okviru evropske volilne dediščine, načel pravne države ter vladavine prava, ki so temelj demokratične družbe. Ne le teoretično, ampak tudi praktično bi bilo zaradi takšne systemske pravne nepravilnosti mogoče uspešno nasprotovati posameznim volilnim rezultatom oziroma postavljati pod vprašaj samo zakonitost posameznih volitev. Tak položaj je morda nastal prav ob volitvah v Evropski parlament maja 2019. Število glasov onemogočenih volivcev je bilo tako visoko, da bi – če bi imeli možnost glasovati - lahko odločilno vplivalo na dodelitev posameznega mandata za poslanca ali poslanko Evropskega parlamenta. Zagovornik po preučitvi razpoložljivih poti za varstvo volilne pravice ljudi z intelektualnimi in psihosocialnimi invalidnostmi ugotavlja, da je varstvo volilne pravice zagotovljeno kvečjemu teoretično, ne pa praktično. Opozarja tudi na pravice tistih, ki volilno pravico sicer imajo, a jim je ta praktično nedosegljiva oziroma je ne morejo enako učinkovito in obveščeno uresničevati. To so poleg oseb z motnjami v duševnem razvoju tudi starostniki z demenco, ljudje z motnjami v duševnem zdravju, ljudje z začasnimi kognitivnimi ovirami, npr. zaradi rabe zdravil, in drugi. Poudarja, da je potrebna ureditev zadostne podpore, tudi s storitvami podpornega odločanja, zagotavljanja polne dostopnosti volilnih postopkov in gradiv ter informiranja oziroma opolnomočenje teh volivcev. Ob tem je treba zagotoviti instrumente preprečevanja možnih zlorab. Zagovornik priporoča, da naj odločevalski proces temelji na odprtem dialogu in posvetovanju s stroko in s skupnostmi oseb z intelektualnimi in psihosocialnimi invalidnostmi, ki živijo v Sloveniji.⁸⁶

Kar zadeva pravico do sodelovanja v kulturnem življenju, rekreaciji, prostočasnih dejavnostih in športu (30. člen MKPI) je OPI pozval Slovenijo, naj sprejme vse ustrezne ukrepe za čimprejšnjo ratifikacijo in izvajanje Marakeške pogodbe o olajšanem dostopu do objavljenih del za slepe in slabovidne osebe ter osebe z drugimi motnjami branja.

⁸³ Več o tem v študiji *The right to political participation of persons with disabilities: human rights indicators* (2014) in *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems* (2013); v slovenskem jeziku sta dostopna povzetka *Pravica invalidov do političnega udejstvovanja* in *Pravna sposobnost oseb z motnjami v duševnem razvoju in oseb s težavami v duševnem zdravju* (dostopno na <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/right-political-participation-persons-disabilities-human-rights-indicators> in na <https://fra.europa.eu/en/publication/2013/legal-capacity-persons-intellectual-disabilities-and-persons-mental-health-problems>. Zadnji podatki o stanju v državah članicah EU iz februarja 2019 so dostopni v dokumentu *Who will (not) get to vote in the 2019 European Parliament elections?* Dostopno na <https://fra.europa.eu/en/publication/2019/disability-voting-rights>.

⁸⁴ Končno poročilo misije OVSE/ODIHR za ocenjevanje volitev, predčasne volitve v Državni zbor 3. junija 2018, str. 6 in str. 20, v slovenščini dostopno na <https://www.osce.org/sl/odihr/elections/slovenia/400523?download=true>.

⁸⁵ Informacije z dne 12. 5. 2020, posredovane s strani Zagovornika načela enakosti, št. 0705-24/2020/6, arhiv Jasne Murgel.

⁸⁶ Ibid.

17.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju političnega in javnega življenja

Ukrepe na področju zagotavljanja volilne pravice ne glede na invalidnost ali drugo oviranost, reprezentativne invalidske organizacije ocenjujejo kot ustrezne (AS = 3,5, Me =4). Glede ukrepov na področju zagotavljanja podpornega odločanja, dostopnosti volilnih gradiv in informacij ter na področju omogočanja uresničevanja političnih pravic, vključno s pravico do kandidature za javno funkcijo in do sodelovanja pri upravljanju javnih zadev, pa so precej neodločeni (AS = 2,9), kar pomeni da ukrepe ocenjujejo kot niti neustrezne niti ustrezne.

Slaba polovica organizacij, ki so odgovorile na anketo navaja, da se njihovi člani soočajo s težavami na področju političnega in javnega življenja, in sicer:

Nedostopnost gradiv, nerazumevanje gradiva, neustrezna gradiva oziroma pripomočki

- Gradiva slepim in slabovidnim sploh niso dostopna v njim zaznavnih tehnikah (zvok, brajica, povečan tisk). Gradiva so nedostopna tudi gluhoslepim osebam.
- Neustreznost šablon pri volitvah, saj na listih nista označeni spodnja in zgornja stran, ne da se preveriti ali pisalo pušča sled in podobno.

Odsotnost spodbud za izvajanje aktivne in pasivne volilne pravice

- Neurejenost podpornega odločanja
- Problematična je predvsem aktivna volilna pravica (biti voljen) zaradi nedostopnosti fizičnih prostorov, kjer poteka odločanje.

17.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja političnega in javnega življenja za osebe z invalidnostmi

1. Odprava odvzema volilne pravice.
2. Elektronske volitve, pri čemer morajo biti rešitve dostopne za slepe in slabovidne (bralniki zaslonov, govorna podpora).
3. Dostopnost gradiv za slepe, slabovidne, gluhoslepe.
4. Obvezno zagotavljanje dostopnosti vseh fizičnih prostorov v katerih poteka odločanje na vseh ravneh (državna, lokalna) npr. sejne sobe občinskih svetov, prostori krajevnih skupnosti.
5. Določitev predstavnika oseb z invalidnostmi v sestavo Državnega sveta RS.

18. Ključne usmeritve za spremembo zakonodaje in politike

Na podlagi sklepnih ugotovitev poročila OPI za Slovenijo je mogoče povzeti splošna izhodišča za ureditev položaja oseb z invalidnostmi:

- pregled zakonodaje, politik in programov in njihova uskladitev z določbami MKPI, vključno z različnimi opredelitvami invalidnosti v zakonodaji, ter uskladitev zakonodaje z modelom obravnavanja invalidnosti, ki temelji na človekovih pravicah;
- pregled obstoječega uradnega prevoda MKPI v slovenščino, da bi se zagotovila točnost prevoda v vseh dostopnih oblikah;
- zagotovitev pravočasnih, temeljitih in celovitih posvetovanj s predstavnimi organizacijami oseb z invalidnostmi na vseh stopnjah v postopkih odločanja, zlasti pri oblikovanju, izvajanju in spremljanju zakonodaje, programov in ukrepov, povezanih z invalidnostjo, v skladu s pravicami, ki so zagotovljene v MKPI.

18.1 Dolgoročne usmeritve

Na podlagi analize stanja ureditve položaja oseb z invalidnostmi lahko ugotovimo naslednje dolgoročne cilje oblikovanja zakonodaje in politike na področju urejanja varstva oseb z invalidnostmi:

- potrebno je sprejeti strategijo urejanja položaja oseb z invalidnostmi, ki bi zajemala vse življenje takšnih oseb, od zgodnje obravnave, vseh področij vključevanja v družbo, kar zajema vzgojo in izobraževanje, zaposlovanje, socialno in zdravstveno varstvo in druga področja, do pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Strategije na tem področju v Sloveniji ni, zato se večkrat zgodi, da se zakonodaja sprejema po potrebi, namesto da bi se to dogajalo v skladu z vnaprej določeno dolgoročno usmeritvijo oziroma politiko države. V to strategijo je treba vključiti strategije in politike, na pomanjkanje katerih je opozoril OPI:
 - o strategija za spremljanje položaja otrok z invalidnostmi v nadomestni oskrbi, da bi prepoznali vse primere nasilja proti otrokom z invalidnostmi;
 - o nacionalna strategija z merili uspešnosti ter človeškimi, tehničnimi in finančnimi viri, namenjenimi za zagotavljanje popolne vključenosti otrok z invalidnostmi v družbo, pri čemer naj upošteva razvoj okolij vključevanja v zgodnjo pomoč, izobraževanje, stanovanjske, zdravstvene in vse podporne storitve;
 - o strategija ozaveščanja, vključno s sodelovanjem množičnih medijev, za spodbujanje spoštovanja in dostojanstva vseh oseb z invalidnostmi, ne glede na njihovo invalidnost ali drugo oviranost, ter poudari njihove zmožnosti in prispevke k družbi;
 - o strategija, ki bi zagotovila odpravo vseh ovir za dostop oseb z invalidnostmi do sodnega varstva, razvoj smernic in protokolov, ki bi omogočili postopkovne ter spolu in starosti primerne prilagoditve, temelječe na svobodni izbiri in željah oseb z invalidnostmi, vključno z zagotavljanjem informacij in komunikacijskih sredstev tem osebam v dostopnih oblikah;

- strategija in akcijski načrt z jasnim časovnim okvirom za izvajanje vključujočega izobraževanja na vseh ravneh za vse otroke z invalidnostmi ter vzpostavi tudi celovit sistem spremljanja, da oceni napredek vključujočega izobraževanja;
 - strategija in akcijski načrt v časovnem okviru, ki je namenjen deinstitucionalizaciji;
 - strategija in po potrebi tudi zakonodajne ukrepe ter zagotovitev finančne spodbude za izboljšanje dostopnosti televizijskega programa za slepe in slabovidne (kot je priporočil Varuh človekovih pravic Republike Slovenije);
- pri izvajanju strategije je potrebno zagotoviti dejansko operativno sodelovanje med različnimi ministrstvi, pristojnih za izvajanje predpisov na področju varstva oseb z invalidnostmi. Načeloma sicer velja, da so predpisi, ki jih sprejme vsakokratna vlada medresorsko usklajeni. Vendar pri njihovi pripravi in zlasti pri izvajanju prihaja nemalokrat do neusklajenosti in tega, da se posamezno ministrstvo ukvarja zgolj s svojim področjem. Rezultat tega je večkrat pomanjkljivo uresničevanje pravic oseb z invalidnostmi.

18.2 Kratkoročne usmeritve

Kratkoročno gledano je treba zagotoviti dosledno izvajanje obstoječe zakonodaje in pripraviti celovite in usklajene spremembe skladno s pripravljeno dolgoročno strategijo. Spremembe in dopolnitve oziroma sprejetje podzakonskih aktov je potrebno na več področjih:

- potrebno je sprejeti vse podzakonske predpise k ZOOPP, saj brez tega, zakona ni mogoče dosledno izvajati;
- potrebna je sprememba ZUOPP-1, ki bo omogočila celostno obravnavo otrok s posebnimi potrebami na vseh področjih družbenega življenja in prilagodila ureditev obstoječim okoliščinam;
- potrebno je sprejeti minimalne zahteve za dostopnost do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti iz petega odstavka 8. člena ZIMI, čeprav je od uveljavitve tega zakona preteklo že desetletje;
- ker se bo poglavje III ZSVI, ki zadeva izvajanje storitev socialnega vključevanja, začel uporabljati šele s 1. 1. 2022, ko naj bi ministrstvo, pristojno za invalidsko varstvo, v sodelovanju z Inštitutom RS za socialno varstvo, pripravilo nabor in vsebino posameznih storitev socialnega vključevanja ter pogoje za izvajanje teh storitev (10. in 23. člen ZIMI), je potrebno čim prej opredeliti vsebino teh storitev, da se lahko z njimi seznanijo predstavniki oseb z invalidnostmi in se jim pravočasno zagotovi možnost aktivnega sodelovanja pri dokončnem oblikovanju vsebine teh storitev;
- potrebna je sprememba volilne zakonodaje, natančneje ZVDZ tako da se vsem osebam zagotovi volilno pravico, ne glede na njihovo invalidnost ali drugo oviranost, ter jim omogoči podporno odločanje in da se vsem osebam z invalidnostmi, ne glede na njihovo oviranost, zagotovi dostop do volilnih gradiv;

- sprejeti je potrebno ustrezno zakonodajo in strategijo za zagotovitev odprave vseh ovir za dostop oseb z invalidnostmi do sodnega varstva, razvoj smernic in protokolov, ki bi omogočili postopkovne ter spolu in starosti primerne prilagoditve, temelječe na svobodni izbiri in željah oseb z invalidnostmi, vključno z zagotavljanjem informacij in komunikacijskih sredstev tem osebam v dostopnih oblikah;
- potrebna je sprememba ZZRZI oziroma ZSVI, tako da bodo imele osebe z invalidnostmi po obeh zakonih primerljivo socialno varnost;
- potrebno je spremeniti ZZRZI, da bo osebam z invalidnostmi pripadal denarni prejemek v sorazmernem deležu glede na število opravljenih ur, torej tudi, če je opravljenih več ali manj kot 100 ur, ter da se osebam z invalidnostmi, ki se v okviru zaposlitvene rehabilitacije usposabljujejo na delovnem mestu, povrnejo stroški za malico;
- potrebno je rešiti status gluhoslepih oseb, ki zaradi svojih primanjkljajev in oviranosti ne morejo pridobiti ustrezne delovne dobe, da bi lahko uveljavljali pravice iz invalidskega zavarovanja;
- potrebno je dopolniti 69.a člen ZVis tako, da bo vključeval tudi študente s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, ki so brez obrazložitve bili izpuščeni iz tega člena, čeprav gre za skupino oseb s posebnimi potrebami, ki jo ZUOPP-1 vključuje v drugem členu;
- potrebno je sprejeti podzakonski predpis, ki bi skladno s 69.a členom ZVis omogočil, da študenti s posebnimi potrebami, tudi gluhi ter študenti s posebnim statusom, enotno in učinkovito uživajo pravice: do ugodnejše obravnave v izbirnem postopku v primeru omejitve vpisa ter do prilagoditve izvajanja študijskih programov in dodatne strokovne pomoči pri študiju;
- v Zakonu o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju je potrebni ustrezno urediti pravico do obnovitvene rehabilitacije tako, da bodo določeni organi odločanja o tej pravici in pravne oblike varstva proti njihovim odločitvam.

Priloga 1: Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov

Preglednica 1: Ocena ustreznosti⁸⁷ javnih politik in ukrepov, ki so osredotočeni na spodbujanje enakosti in zaščite oseb z invalidnostmi pred vsemi oblikami diskriminacije

	N	AS	Me	Std. odklon	Min.	Maks.
Enaka obravnava oseb z invalidnostmi v zakonodaji	16	2,69	3	1,01	1	4
Zagotavljanje razumne prilagoditve	16	2,56	3	0,96	1	4
Zaščita pred diskriminacijo	16	2,38	2	1,09	1	4
Zagotavljanje dostopnosti do blaga in storitev	16	2,81	3	0,91	1	4
Zaščita žensk in deklic z invalidnostmi pred nasiljem zaradi spola	16	2,63	3	1,02	1	4
Enakopravna obravnava otrok z invalidnostmi (otrok s posebnimi potrebami)	14	2,64	3	1,15	1	4

Opombe: N – število odgovorov, AS – povprečje oziroma aritmetična sredina; SD – standardni odklon, ki pove, koliko so enote razpršene okoli aritmetične sredine, Me – mediana, vrednost spremenljivke, od katere ima natanko polovica opazovanih enot nižjo vrednost in natanko polovica enot višjo vrednost, min – najmanjša vrednost, maks – največja vrednost.

Preglednica 2: Ocena ustreznosti javnih politik in ukrepov, ki so usmerjeni v zagotavljanje dostopnosti za osebe z invalidnostmi

	N	AS	Me	Std. odklon	Min.	Maks.
Dostopnost javnih zgradb	16	2,88	3	0,62	2	4
Dostopnost javnih storitev	16	2,63	3	0,81	1	4
Dostopnost tehničnih pripomočkov	16	3,44	3,5	0,89	1	5
Digitalna dostopnost	16	3,19	3	1,05	1	5
Dostopnost proizvodov in storitev informacijsko komunikacijske tehnologije	16	3,19	3	1,05	1	5
Dostopnost informacij	16	3,00	3	1,26	1	5
Dostopnost komunikacijskih sredstev	16	3,31	3	0,95	2	5

Opombe: N – število odgovorov, AS – povprečje oziroma aritmetična sredina; SD – standardni odklon, ki pove, koliko so enote razpršene okoli aritmetične sredine, Me – mediana, vrednost spremenljivke, od katere ima natanko polovica opazovanih enot nižjo vrednost in natanko polovica enot višjo vrednost, min – najmanjša vrednost, maks – največja vrednost.

Preglednica 3: Ocena ustreznosti javnih politik in ukrepov, ki so usmerjeni v zagotavljanje enakosti pred zakonom za osebe z invalidnostmi

	N	AS	Me	Std. odklon	Min.	Maks.
Zagotavljanje enakosti pred zakonom oseb z invalidnostmi	15	2,73	3,00	1,16	1	4
Zagotavljanje postopkovnih prilagoditev	15	2,80	3,00	1,01	1	4
Zagotavljanje informacij v dostopnih oblikah	15	2,80	3,00	1,01	1	4
Zagotavljanje komunikacijskih sredstev	15	2,60	3,00	1,06	1	4
Zagotavljanje alternativnih oblik sporazumevanja	15	2,60	3,00	1,24	1	4
Zagotavljanje podpornega odločanja	14	2,43	2,50	1,16	1	4

⁸⁷ Prosimo, da podate oceno za vsako posamezno ureditev, in sicer na lestvici od 1 (javne politike in ukrepi sploh niso ustrezni) do 5 (javne politike in ukrepi so popolnoma ustrezni).

Fizična dostopnost javnih zgradb na tem področju	14	2,93	3,00	0,83	2	4
--	----	------	------	------	---	---

Opombe: N – število odgovorov, AS – povprečje oziroma aritmetična sredina; SD – standardni odklon, ki pove, koliko so enote razpršene okoli aritmetične sredine, Me – mediana, vrednost spremenljivke, od katere ima natanko polovica opazovanih enot nižjo vrednost in natanko polovica enot višjo vrednost, min – najmanjša vrednost, maks – največja vrednost.

Preglednica 4: Ocena ustreznosti javnih politik in ukrepov, ki so usmerjeni v osebne varnosti in svobode za osebe z invalidnostmi

	N	AS	Me	Std. odklon	Min.	Maks.
Zagotavljanje zaščite pred omejevanjem osebne svobode	14	3,21	3,50	0,98	1	4
Zagotavljanje ustrezne namestitve (npr. varovani oddelki SV zavodov)	12	2,83	3,00	0,94	1	4
Zagotavljanje zaščite pred posebnimi varovalnimi ukrepi v psihiatričnih bolnišnicah	12	3,17	3,00	0,84	2	4

Opombe: N – število odgovorov, AS – povprečje oziroma aritmetična sredina; SD – standardni odklon, ki pove, koliko so enote razpršene okoli aritmetične sredine, Me – mediana, vrednost spremenljivke, od katere ima natanko polovica opazovanih enot nižjo vrednost in natanko polovica enot višjo vrednost, min – najmanjša vrednost, maks – največja vrednost.

Preglednica 5: Ocena ustreznosti javnih politik in ukrepov, ki so usmerjeni v zagotavljanje neodvisnega življenja oseb z invalidnostmi

	N	AS	Me	Std. odklon	Min.	Maks.
Zagotavljanje storitev za neodvisno življenje v skupnosti	15	3,13	4,00	1,25	1	5
Zagotavljanje ustreznih pripomočkov za gibanje	15	3,47	4,00	0,99	1	5
Deinstitucionalizacija	13	2,46	2,00	1,20	1	5

Opombe: N – število odgovorov, AS – povprečje oziroma aritmetična sredina; SD – standardni odklon, ki pove, koliko so enote razpršene okoli aritmetične sredine, Me – mediana, vrednost spremenljivke, od katere ima natanko polovica opazovanih enot nižjo vrednost in natanko polovica enot višjo vrednost, min – najmanjša vrednost, maks – največja vrednost.

Preglednica 6: Ocena ustreznosti javnih politik in ukrepov, ki so usmerjeni v zagotavljanje pravice oseb z invalidnostmi do izobraževanja.

	N	AS	Me	Std. odklon	Min.	Maks.
Zagotavljanje vključujočega izobraževanja	15	2,93	3,00	1,28	1	4
Dostopnost do vseživljenjskega učenja	15	2,93	3,00	1,22	1	4
Zagotavljanje prevozov	14	2,71	3,00	0,99	1	4
Zagotavljanje prilagoditev pri izvajanju izobraževanja	15	2,87	3,00	1,13	1	5

Opombe: N – število odgovorov, AS – povprečje oziroma aritmetična sredina; SD – standardni odklon, ki pove, koliko so enote razpršene okoli aritmetične sredine, Me – mediana, vrednost spremenljivke, od katere ima natanko polovica opazovanih enot nižjo vrednost in natanko polovica enot višjo vrednost, min – najmanjša vrednost, maks – največja vrednost.

Preglednica 7: Ocena ustreznosti javnih politik in ukrepov, ki so usmerjeni v zagotavljanje pravice oseb z invalidnostmi do zdravja.

	N	AS	Me	Std. odklon	Min.	Maks.
Dostopnost do zdravstvenih storitev	15	3,40	4,00	0,91	2	5
Dostopnost do programov rehabilitacije in rehabilitacije	15	3,00	3,00	1,20	1	5

Zagotavljanje podpore za sodelovanje v različnih postopkih	15	2,60	2,00	1,24	1	5
--	----	------	------	------	---	---

Opombe: N – število odgovorov, AS – povprečje oziroma aritmetična sredina; SD – standardni odklon, ki pove, koliko so enote razpršene okoli aritmetične sredine, Me – mediana, vrednost spremenljivke, od katere ima natanko polovica opazovanih enot nižjo vrednost in natanko polovica enot višjo vrednost, min – najmanjša vrednost, maks – največja vrednost.

Preglednica 8: Ocena ustreznosti javnih politik in ukrepov, ki so usmerjeni v zagotavljanje pravice oseb z invalidnostmi do dela in zaposlovanja.

	N	AS	Me	Std. odklon	Min.	Maks.
Zagotavljanje vključujočega, odprtega in dostopnega trga dela	15	2,67	3,00	1,05	1	4
Izvajanje razumne prilagoditve delovnega mesta	15	2,87	3,00	1,06	1	4
Izvajanje kvotnega sistema zaposlovanja	15	3,33	3,00	0,90	2	5
Zagotavljanje spodbud za delodajalce	15	3,07	3,00	0,96	1	4
Ustreznost ureditve statusa oseb z invalidnostmi glede na njihovo zmožnost za zaposlitev oziroma delo	13	2,77	3,00	1,09	1	4

Opombe: N – število odgovorov, AS – povprečje oziroma aritmetična sredina; SD – standardni odklon, ki pove, koliko so enote razpršene okoli aritmetične sredine, Me – mediana, vrednost spremenljivke, od katere ima natanko polovica opazovanih enot nižjo vrednost in natanko polovica enot višjo vrednost, min – najmanjša vrednost, maks – največja vrednost.

Preglednica 9: Ocena ustreznosti javnih politik in ukrepov, ki so usmerjeni v zagotavljanje pravice oseb z invalidnostmi do političnega in javnega življenja

	N	AS	Me	Std. odklon	Min.	Maks.
Zagotavljanje volilne pravice ne glede na invalidnost ali drugo oviranost	15	3,47	4,00	1,36	1	5
Zagotavljanje podpornega odločanja	15	2,93	3,00	1,28	1	5
Dostopnost volilnih gradiv in informacij	15	2,87	3,00	1,30	1	5
Omogočanje uresničevanja političnih pravic, vključno s pravico do kandidature za javno funkcijo in do sodelovanja pri upravljanju javnih zadev	15	2,87	3,00	1,30	1	5

Opombe: N – število odgovorov, AS – povprečje oziroma aritmetična sredina; SD – standardni odklon, ki pove, koliko so enote razpršene okoli aritmetične sredine, Me – mediana, vrednost spremenljivke, od katere ima natanko polovica opazovanih enot nižjo vrednost in natanko polovica enot višjo vrednost, min – najmanjša vrednost, maks – največja vrednost.

Priloga 2: Pregled pravic invalidov v slovenski zakonodaji⁸⁸

⁸⁸ V Prilogi 2 za osebo z invalidnostjo uporabljamo pojem invalid, saj se v veljavni pravni ureditvi v Republiki Sloveniji pretežno uporablja izraz invalid oziroma invalidna oseba.

SEZNAM NAJPOGOSTEJE UPORABLJENIH KRATIC

MKP: Konvencija o pravicah invalidov

MKPI: Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravicah invalidov in Izbirnega protokola h Konvenciji o pravicah invalidov

POZZ: Pravila obveznega zdravstvenega zavarovanja

RS: Republika Slovenija

URS: Ustava Republike Slovenije

ZDavP-2: Zakon o davčnem postopku

ZDDO Zakon o delavcih v državnih organih

ZDDPO-2: Zakon o davku od dohodkov pravnih oseb

ZDDV: Zakon o davku na dodano vrednost

ZDMV: Zakon o davku na motorna vozila

ZDoh-2: Zakon o dohodnini

ZDVTDP: Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb

ZIMI: Zakon o izenačevanju možnosti invalidov

ZINDNO: Zakon o izplačilu neizplačanega dodatka za nego otroka

ZNP-1: Zakon o nepravdnem postopku

ZOA: Zakon o osebni asistenci

ZOPOPP: Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami

ZOsn: Zakon o osnovni šoli

ZPIZ-1: Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju

ZPIZ-2: Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju

ZPPZVg1:

ZPSI-1: Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju

ZRTVS-1: Zakon o Radioteleviziji Slovenija

ZSDP-1: Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih

ZSPOZ: Zakon o plačilu odškodnine žrtvam vojnega in povojnega nasilja

ZST-1: Zakon o sodnih taksah

ZSV: Zakon o socialnem varstvu

ZSVarPre: Zakon o socialno varstvenih prejemkih

ZSVI: Zakon o socialnem vključevanju invalidov

Zštip-1: Zakon o štipendiranju

ZUOPP-1: Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami
ZUSZJ: Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika
ZUT: Zakon o upravnih taksah
ZUTD: Zakon o urejanju trga dela
ZUTPG: Zakon o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji
ZVarD: Zakon o varstvu pred diskriminacijo
ZVCP-1: Zakon o varnosti cestnega prometa
ZVDZ: Zakon o volitvah v državni zbor
ZVis: Zakon o visokem šolstvu
ZVojl: Zakon o vojnih invalidih
ZVOZ-1: Zakon o voznikih
ZZRZI: Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov
ZZVN: Zakon o žrtvah vojnega nasilja
ZZVZZ: Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju
ZZZPB: Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti

KAZALO VSEBINE

1. Uvod	6
2. Splošna ocena izvajanja MKPI v Sloveniji	8
3. Uporaba izraza »invalid«	9
4. Pravica do enakosti in nediskriminacije	12
4.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov, ki so osredotočeni na spodbujanje enakosti in zaščite oseb z invalidnostmi pred vsemi oblikami diskriminacije	13
4.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja enakosti in diskriminacije	14
5. Ženske z invalidnostmi	15
6. Otroci z invalidnostmi (otroci s posebnimi potrebami)	16
7. Ozaveščanje družbe o osebah z invalidnostmi	17
8. Dostopnost	18
8.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju dostopnosti	19
8.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja dostopnosti	20
9. Enakost pred zakonom	21
10. Dostop do sodnega varstva	22
10.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju enakosti pred zakonom in dostopnosti sodnega varstva	23
10.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja enakosti pred zakonom in dostopnosti sodnega varstva	23
11. Pravica do osebne svobode in varnosti	24
11.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju osebne varnosti in svobode	25
11.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja osebne svobode in varnosti	25
12. Neodvisno življenje in vključenost v skupnost	26
12.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju neodvisnega življenja in vključenosti v skupnost	27
12.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja neodvisnega življenja oseb z invalidnostmi	28
13. Pravica do osebne mobilnosti	29

14. Pravica do izobraževanja	30
14.1. Položaj gluhih v visokem šolstvu	31
14.2. Subvencionirani prevoz študentov	32
14.3. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju izobraževanja	33
14.3.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja izobraževanja za osebe z invalidnostmi.....	34
15. Pravica do zdravja	35
15.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju zdravja.....	35
15.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja zdravja za osebe z invalidnostmi	36
16. Pravica do dela in zaposlovanja.....	37
16.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju dela in zaposlovanja.....	39
16.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja dela in zaposlovanja za osebe z invalidnostmi	41
17. Pravica do sodelovanja v političnem in javnem življenju	41
17.1. Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov na področju političnega in javnega življenja	45
17.1.1. Predlogi invalidskih organizacij glede ustrezne ureditve področja političnega in javnega življenja za osebe z invalidnostmi	45
18. Ključne usmeritve za spremembo zakonodaje in politike	46
18.1 Dolgoročne usmeritve	46
18.2 Kratkoročne usmeritve.....	47
Priloga 1: Ocena reprezentativnih invalidskih organizacij glede ustreznosti javnih politik in ukrepov	49
Priloga 2: Pregled pravic invalidov v slovenski zakonodaji	52
Delo in zaposlovanje.....	68
Zdravstveno varstvo	73
Pokojninsko in invalidsko varstvo	82
Starševsko varstvo in družinski prejemki	87
Socialno varstvo	89
Davčne in druge olajšave in oprostitve	94
Kultura	101

Pravice vojnih invalidov in žrtev vojnega nasilja.....	103
Seznam pravnih aktov.....	110

Uvod

Ustava Republike Slovenije (URS), v 52. členu določa pravice invalidov:

»Invalidom je v skladu z zakonom zagotovljeno varstvo ter usposabljanje za delo. Otroci z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter druge huje prizadete osebe imajo pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi. Izobraževanje in usposabljanje iz prejšnjega odstavka se financira iz javnih sredstev.«

Ključna pravna podlaga pri vseh pravicah sta Konvencija o pravicah invalidov ter Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravicah invalidov in Izbirnega protokola h Konvenciji o pravicah invalidov (MKPI). Skladno z 8. členom URS morajo biti zakoni in drugi predpisi biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno. Navedeno pomeni, da se MKPI v Sloveniji uporablja neposredno, v kolikor so njena določila neposredno zavezujoča in so neposreden vir pravic in obveznosti, katerih nosilci so fizične in pravne osebe.

Ker Slovenijo zavezuje pravni red Evropske unije, je uvodoma potrebno omeniti Listino EU o temeljnih pravicah, UL C 326, 26.10.2012 in Direktiva Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu, UL L 303, 2.12.2000. Slednja je ključna zlasti na področju zaposlovanja in poklicnega usposabljanja.

Zakon o varstvu pred diskriminacijo je zelo pomemben za invalide, saj prepoveduje diskriminacijo, tudi na podlagi invalidnosti in določa oblike diskriminacije in predpisuje pravna sredstva, ki so na voljo žrtvam diskriminacije. Ključni zakon na področju invalidskega varstva pa je Zakon o izenačevanju možnosti invalidov, ki podrobneje opredeljuje pravilo enakega obravnavanja invalidov in ureja vrsto pravic teh oseb.

V prilogi predstavljamo pravice, do katerih so po slovenski zakonodaji upravičeni invalidi. Pravice prikazujemo po posameznih področjih življenja, in sicer: vzgoja in izobraževanje, delo in zaposlovanje, zdravstveno varstvo, pokojninsko in invalidsko varstvo, starševsko varstvo in družinski prejemki, socialno varstvo, kultura, davčne in druge olajšave ter oprostitev ter na koncu še pravice vojnih invalidov.

Nekaterih pravic pa nismo mogli umestiti v v prvem odstavku omenjena področja. Naj omenimo le pravice, ki izhajajo iz:

- Zakona o nepravdnem postopku, ki zadeva postavitev odrasle osebe pod skrbništvo, odvzem poslovne sposobnosti in posledično volilne pravice skladno s 7. členom Zakona o volitvah v državni zbor, po katerem pravico voliti in biti voljen za poslanca ima državljan Republike Slovenije, ki je na dan glasovanja dopolnil osemnajst let starosti. Pravice voliti in biti voljen nima državljan Republike Slovenije, ki je dopolnil osemnajst let starosti, pa mu je bila zaradi duševne bolezni, zaostalosti ali prizadetosti popolnoma odvzeta poslovna sposobnost ali podaljšana roditeljska pravica staršev ali drugih oseb čez njegovo polnoletnost ter ni sposoben razumeti pomena, namena in učinkov volitev. Sodišče v postopku za odvzem

poslovne sposobnosti ali podaljšanje roditeljske pravice čez polnoletnost posebej odloči o odvzemu pravice voliti in biti voljen,⁸⁹

- Zakona o delavcih v državnih organih (39. člen tega zakona je bil spremenjen v letu 2020, zadeva dodatne dni letnega dopusta),
- Zakon o sodnih taksah,
- Pravilnika o tehničnih pripomočkih in prilagoditvi vozila,
- Pravilnika o EU kartici ugodnosti za invalide in
- Pravilnika o psih pomočnikih.

Vzgoja in izobraževanje

Na področju vzgoje in izobraževanja so pravice invalidov opredeljene v naslednjih zakonskih in podzakonskih aktih: Zakon o usmerjanju oseb s posebnimi potrebami, Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami, Zakon o osnovni šoli, Zakon o gimnazijah, Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju, Zakon o štipendiranju, Zakon o subvencioniranju študentske prehrane, Zakon o visokem šolstvu, Zakon o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji, Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami, Pravilnik o osnovnošolskem izobraževanju učencev s posebnimi potrebami, Pravilnik o načinu izvajanja mature za kandidate s posebnimi potrebami, Pravilnik o subvencioniranju bivanja študentov, Statut Univerze v Mariboru (uradno prečiščeno besedilo) (Uradni list RS, št. 115/04), Statut Univerze na Primorskem (Uradni list RS, št. 51/15 – uradno prečiščeno besedilo, 88/15, 63/16, 2/17, 31/17, 31/17 in 77/18).

Upravičenci do pravic na področju vzgoje in izobraževanja so predvsem: otroci s posebnimi potrebami, učenci s posebnimi potrebami, dijaki s posebnimi potrebami, študenti s posebnimi potrebami

V nadaljevanju je naveden seznam pravic, ki izhajajo iz zgoraj naštetih zakonodaj. Pri posamezni pravici ali posameznem sklopu pravic je zapisana pravna podlaga ter kdo je do posamezne pravice upravičen.

PРАВNA PODLAGA: 2., 5., 13., 20., 23., 24. člen ZUOPP, 2. odstavek ZOPOPP⁹⁰

VSEBINA PRAVICE: USMERJANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI, OBSEG IN NAČIN IZVAJANJA DODATNE STROKOVNE POMOČI

Na podlagi strokovnega mnenja za usmerjanje komisije določijo program vzgoje in izobraževanja, v katerega se otrok usmerja, in obseg in način izvajanja dodatne strokovne pomoči. Določijo se tudi

⁸⁹ Sodišče od začetka veljavnosti Družinskega zakonika ne more več podaljšati roditeljske pravice, lahko pa skladno z ZNP-1 postavi polnoletno osebo pod skrbništvo (57. do 70. člen).

⁹⁰ Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami je bil sprejet 14.6.2017, posledično so se z začetkom uporabe tega zakona prenehale uporabljati določbe od 22. do 40. člena ZUOPP. (26.člen Ur. L. RS št 41/2017).

vrtec in šola, kamor bo hodil otrok, morebitno zmanjšanje števila otrok v oddelku ter kadrovski, prostorski, materialni in drugi pogoji. Zavod Republike Slovenije za šolstvo izda odločbo o usmeritvi v program vzgoje in izobraževanja na podlagi strokovnega mnenja, ki ga pripravi komisija za usmerjanje prve stopnje. Komisija za usmerjanje prve stopnje izdelava strokovno mnenje na podlagi obvezne dokumentacije iz drugega in četrtega odstavka 21. člena ali dokumentacije iz drugega odstavka 22. člena tega zakona, morebitnega razgovora z vlagateljem in po potrebi tudi na podlagi razgovora z otrokom oziroma pregleda otroka. Komisija mora pred izdelavo strokovnega mnenja pridobiti tudi mnenje vrtca, šole oziroma zavoda, v katerega naj bi bil otrok s posebnimi potrebami vključen, o izpolnjevanju kadrovskih, prostorskih, materialnih in drugih pogojev, po potrebi pa tudi mnenje drugih ustreznih institucij.

ZOPOPP opredeljuje centre za zgodnjo obravnavo v okviru javne mreže, v kateri sodeluje multidisciplinarni tim. Naloga multidisciplinarnega tima je diagnostika otroka in ocena zmožnosti ter potreb, izdelava individualnega načrta ter izdelava načta za prehod v vrtec.

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami

PРАВNA PODLAGA: 5.-8., 11., 12., 16. člen ZUOPP; 12., 14., 15. člen ZOPOPP; Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami, 8. člen ZGim, 10. člen ZPSI-1, 12., 21., 33., 38., 61., 64., 67., 69., 70., 71., 72., 75. člen ZOsn.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA, PRILAGOJEN PROGRAM ZA PREDŠOLSKE OTROKE

V programu za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, se lahko prilagodi način in vsebina izvajanja programa ter zagotovi dodatna strokovna pomoč.

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA: DODATNA STROKOVNA POMOČ ZA PREMAGOVANJE PRIMANJKLJAJEV, OVIR OZIROMA MOTENJ

Dodatna strokovna pomoč se v skladu s pravilnikom dodeli:

- v programu za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo največ dve uri tedensko,
- v izobraževalnem programu osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo največ štiri ure tedensko, razen za otroke s primanjkljaji na posameznih področjih učenja največ dve uri,
- v srednješolskih izobraževalnih programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo največ dve uri tedensko.

Slepim in slabovidnim otrokom ali otrokom z več motnjami, se lahko skupno število ur dodatne strokovne pomoči za premagovanje primanjkljajev, ovir oziroma motenj poveča praviloma v prvem izobraževalnem obdobju za največ tri ure tedensko.

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami

VSEBINA PRAVICE: PRILAGOJENI IZOBRAŽEVALNI PROGRAMI Z ENAKOVREDNIM IZOBRAZBENIM STANDARDOM

Prilagojeni izobraževalni programi zagotavljajo pridobitev enakovrednega izobrazbenega standarda kot izobraževalni programi osnovnošolskega oziroma poklicnega in strokovnega izobraževanja in so namenjeni slepim in slabovidnim, gluhim in naglušnim otrokom, otrokom z govorno jezikovnimi motnjami in gibalno oviranim otrokom. Programi se izvajajo v zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami.

V skladu z Zakonom o osnovni šoli se lahko s prilagojenimi izobraževalnimi programi določi tudi drugačno izvajanje vzgojno-izobraževalnega dela.

V skladu z Zakonom o usmerjanju se lahko s prilagojenimi programi osnovnošolskega izobraževanja, ki omogočajo otrokom s posebnimi potrebami pridobiti enakovreden izobrazbeni standard, prilagodi predmetnik, organizacija, način preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanje in časovna razporeditev pouka.

S prilagojenimi izobraževalnimi programi za področja poklicnega in strokovnega izobraževanja, ki omogočajo otrokom s posebnimi potrebami pridobiti enakovreden izobrazbeni standard, se lahko prilagodi predmetnik, organizacija, trajanje, način preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanja in časovna razporeditev pouka.

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA: PRILAGOJENI IZOBRAŽEVALNI PROGRAMI Z NIŽJIM IZOBRAZBENIM STANDARDOM

Za otroke s posebnimi potrebami, ki glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja, ovire oziroma motnje ne morejo doseči izobrazbenega standarda po izobraževalnem programu osnovnošolskega izobraževanja, se sprejme prilagojen izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom. V skladu z Zakonom o osnovni šoli se lahko s prilagojenimi izobraževalnimi programi in s posebnim programom vzgoje in izobraževanja za učence s posebnimi potrebami določi drugačno izvajanje vzgojno-izobraževalnega dela. Tako se za učence, ki se izobražujejo v skladu s prilagojenim programom z nižjim izobrazbenim standardom ne izvaja nivojski pouk, v prvem in drugem izobraževalnem obdobju se učenčevo znanje ocenjuje opisno in šele v tretjem obdobju številčno, nacionalno preverjanje znanja je ob koncu tretjega obdobja prostovoljno, ponavljanje razreda v drugem obdobju je ob določenih pogojih tudi možno. Program se izvaja v osnovnih šolah s prilagojenim programom in v podružnicah in oddelkih pri rednih osnovnih šolah.

Učenci, ki so vključeni v prilagojen izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom in so izpolnili osnovnošolsko obveznost ter šolanja ne nadaljujejo v program srednješolskega izobraževanja, so upravičeni do nadaljevanja izobraževanja v osnovni šoli največ tri leta in

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA: POSEBNI PROGRAM VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

V skladu z Zosn se s posebnim programom vzgoje in izobraževanja za učence s posebnimi potrebami lahko določi posebno izvajanje vzgojno-izobraževalnega dela. Za učence s posebnimi potrebami, ki so vključeni v posebni program vzgoje in izobraževanja se izobraževanje v skladu z Zosn izvaja do 21. leta, program je sestavljen iz petih izobraževalnih nivojev. Glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja, ovire oziroma motnje se ne izvajata nivojski pouk in nacionalno preverjanje znanja, znanje učencev se ocenjuje z opisnimi ocenami, učenci obvezno napredujejo iz nivoja v nivo posebnega programa, ne ponavljajo, ob koncu izobraževanja se izda potrdilo o zaključenem izobraževanju po posebnem programu. Posebni programi vzgoje in izobraževanja se izvajajo v osnovnih šolah s prilagojenim programom ter v podružnicah in oddelkih pri rednih osnovnih šolah.

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA: VZGOJNI PROGRAMI

Vzgojni program se izvaja v zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami in v domovih za učence pri osnovnih šolah s prilagojenim programom.

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO INDIVIDUALIZIRANEGA PROGRAMA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Skupaj z multidisciplinarnim timom se pripravi individualni načrt, ki vsebuje opredelitev primerne zdravstvene, socialne in pedagoške pomoči. Individualni načrt vsebuje otrokov trenutni telesni razvoj, razvoj razumevanja in socialni ter čustveni razvoj, datum začetka izvajanja storitev ter trajanje storitev, zagotovitev pomoči v ustanovi.

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami

VSEBINA PRAVICE: SPREMLJEVALEC ZA ZAGOTAVLJANJE FIZIČNE POMOČI GIBALNO OVIRANIM

Komisija za usmerjanje lahko predlaga dodelitev spremljevalca gibalno oviranemu otroku za zagotavljanje fizične pomoči, če je otrok usmerjen v: program predšolske vzgoje s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo; izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo in v prilagojeni program, ki ne zagotavlja pridobitve enakovrednega izobrazbenega standarda.

Spremljevalec se lahko dodeli tudi slepim otrokom, vključenim v program za predšolske otroke s prilagojenim programom, vendar le v času izvajanja obveznega in razširjenega programa v prvem obdobju osnovne šole, izjemoma kasneje, če komisija utemelji, da je to potrebno.

Začasni spremljevalec se lahko dodeli tudi slabovidnemu otroku, otroku z okvaro vidne funkcije, dolgotrajno bolnemu otroku, otroku z avtistično motnjo ter otroku s čustvenimi in vedenskimi motnjami za lažje vključevanje.

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami

VSEBINA PRAVICE: VKLJUČITEV V ZAVOD OZ. ODDAJA V REJNIŠTVO

Otroke s posebnimi potrebami, ki jim ni mogoče zagotoviti vzgoje in izobraževanja v kraju njihovega prebivališča in jim zaradi oddaljenosti prebivališča od kraja vzgoje in izobraževanja ni mogoče zagotoviti prevoza, se v teh primerih lahko namesti v zavod ali rejniško družino. Če učencu ni mogoče zagotoviti prevoza, ima pravico do brezplačne oskrbe v kraju izobraževanja in pravico do brezplačnega prevoza ob **pouka** prostih dnevih.

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami, ki jim ni mogoče zagotoviti vzgoje in izobraževanja v kraju njihovega prebivališča in jim zaradi oddaljenosti prebivališča od kraja vzgoje in izobraževanja ni mogoče zagotoviti prevoza.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO PODALJŠANEGA BIVANJA

Za učence s posebnimi potrebami lahko šola organizira podaljšano bivanje tudi od sedmega do devetega razreda, če je tako določeno z odločbo o usmeritvi.

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO PRILAGOJENIH VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH OBDOBIJ

Osnovnošolsko izobraževanje se deli na tri vzgojno-izobraževalna obdobja (prvo obdobje - 1. do 3. razred; drugo obdobje: od 4. do 6. razred; tretje obdobje: 7. do 9. razred). S prilagojenimi izobraževalnimi programi in s posebnim programom vzgoje in izobraževanja se za učence s posebnimi potrebami vzgojno-izobraževalna obdobja lahko določijo tudi drugače.

UPRAVIČENCI: Učenci s posebnimi potrebami

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO PODALJŠANEGA BIVANJA

Za učence s posebnimi potrebami lahko šola organizira podaljšano bivanje tudi od sedmega do devetega razreda, če je tako določeno z odločbo o usmeritvi.

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO PRILAGOJENEGA NAČINA PREVERJANJA IN OCENJEVANJA ZNANJA V PRILAGOJENIH PROGRAMIH

Za učence s posebnimi potrebami se lahko določi drugačen način preverjanja in ocenjevanja. Učencem, ki so usmerjeni v prilagojene programe z enakovrednim standardom znanja se prilagodi način preverjanja in ocenjevanja znanja, učencem, ki so usmerjeni v prilagojen program z nižjim izobrazbenim standardom in v posebni program vzgoje in izobraževanja pa tudi način preverjanja in ocenjevanja znanja ob koncu obdobj napredovanje in pogoji za dokončanje izobraževanja.

Nacionalno preverjanje znanja se za učence, ki so usmerjeni v prilagojeni program z enakovrednim standardom izvaja v skladu s 64. členom Zosn, za učence, ki so usmerjeni v prilagojen program z nižjim izobrazbenim standardom pa v skladu s 67. členom istega zakona.

Učencem, ki obiskujejo prilagojen izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom, ni potrebno opravljati nacionalnega preverjanja znanja, ker je prostovoljno.

UPRAVIČENCI: Učenci s posebnimi potrebami.

VSEBINA PRAVICE: NAPREDOVANJE IZ RAZREDA V RAZRED IN POPRAVNI IZPITI IN USPEŠNO DOKONČANJE DEVETEGA RAZREDA

Napredovanje iz razreda v razred in popravni izpiti se za učence, ki so vključeni v prilagojene izobraževalne programe z enakovrednim standardom izvajajo v skladu z določili 69., 70., 72. člena Zosn, za učence, ki so usmerjeni v prilagojen izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom pa velja določilo petega odstavka 69. člena, ki določa, da lahko v drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju učenec ponavlja razred, če ni dosegel pričakovanih rezultatov, ki so potrebni za napredovanje v naslednji razred, čeprav mu je šola omogočila vključitev v dopolnilni pouk.

UPRAVIČENCI: Učenci s posebnimi potrebami.

VSEBINA PRAVICE: BREZPLAČNI PREVOZ ZA PREDŠOLSKE OTROKE S POSEBNIMI POTREBAMI IN NJIHOVEGA OBVEZNEGA SPREMLJEVALCA

V primeru, ko otroci s posebnimi potrebami, ki jim ni mogoče zagotoviti vzgoje in izobraževanja v kraju njihovega prebivališča in so usmerjeni v prilagojen program za predšolske otroke, lahko komisija na željo staršev predlaga, da se z odločbo o usmeritvi določi, da se namesto oskrbe v zavodu oziroma v rejniški družini otroku zagotavlja pravica do brezplačnega prevoza iz kraja prebivališča do kraja, kjer deluje zavod in nazaj.

UPRAVIČENCI: Otroci s posebnimi potrebami.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO BREZPLAČNEGA PREVOZA DO ŠOLE

Otroci s posebnimi potrebami iz prvega odstavka 12. člena Zosn imajo pravico do brezplačnega prevoza ne glede na oddaljenost njihovega prebivališča od osnovne šole, če je tako določeno v odločbi o usmeritvi. O načinu prevoza se osnovna šola dogovori s starši in lokalno skupnostjo.

UPRAVIČENCI: Učenci s posebnimi potrebami.

PRAVNA PODLAGA: 18. člen ZOUPP, Pravilnik o osnovnošolskem izobraževanju učencev s posebnimi potrebami

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO IZOBRAŽEVANJA NA DOMU IN V ZASEBNEM ZAVODU

Na predlog staršev lahko komisija usmeri otroka s posebnimi potrebami v program osnovnošolskega izobraževanja, ki se organizira na domu, če za to obstajajo utemeljeni razlogi in so na domu zagotovljeni ustrezni pogoji.

V primeru iz prejšnjega odstavka se otroku iz sredstev državnega proračuna zagotovijo sredstva, v višini, ki jih država oziroma lokalna skupnost zagotavlja za plače in materialne stroške na otroka v javni šoli.

Podrobnejše pogoje za izvajanje in kriterije za financiranje programov iz prvega odstavka tega člena določi minister, pristojen za šolstvo.

Pravico do izobraževanja na domu imajo v skladu s pravilnikom učenci, ki jih komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami usmeri v:

- izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- prilagojen izobraževalni program z enakovrednim izobrazbenim standardom,
- prilagojen izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom in
- posebni program vzgoje in izobraževanja,

ki se izvajajo na domu, če za to obstajajo utemeljeni razlogi in so za to na domu zagotovljeni ustrezni pogoji.

Otroci se usmerjajo v izobraževanje na domu, če zaradi primanjkljajev, ovir oziroma motenj ne morejo prisostvovati pouku, in ko lahko na domu, zaradi individualiziranega pristopa, lažje dosežejo cilje oziroma standarde znanja, določene z učnimi načrti.

O izobraževanju na domu šola oziroma zavod, v katerega je učenec z odločbo vključen, vodi in izdaja dokumentacijo, ki jo določa Pravilnik o dokumentaciji v osnovni šoli.

Starši imajo pravico kadarkoli med letom predlagati vključitev učenca, ki se izobražuje na domu, v šolo oziroma zavod, naveden v odločbi o usmeritvi.

UPRAVIČENCI: Učenci s posebnimi potrebami.

PRAVNA PODLAGA: 20. člen Zgim

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO PONAVLJANJA LETNIKA IN PODALJŠANJA STATUSA DIJAKA

Dijak z motnjami v razvoju ima pravico večkrat obiskovati isti letnik. Tem dijakom se lahko podaljša status dijaka za največ dve leti.

UPRAVIČENCI: Dijaki s posebnimi potrebami.

PRAVNA PODLAGA: 2., 3., 8-14. člen Pravilnika o načinu izvajanja mature za kandidate s posebnimi potrebami

VSEBINA PRAVICE: OPRAVLJANJE MATURE ZA KANDIDATE S POSEBNIMI POTREBAMI – PRILAGODITVE

Kandidati s posebnimi potrebami so tisti kandidati, ki so bili na podlagi ZUOPP z odločbo usmerjeni v izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo oziroma v prilagojene izobraževalne programe z enakovrednim izobrazbenim standardom. Za kandidate so glede na vrsto in stopnjo njihovih primanjkljajev, ovir oziroma motenj ter morebitno kombinacijo primanjkljajev, ovir oziroma motenj možne naslednje prilagoditve: podaljšanje časa opravljanja ustnega oziroma pisnega izpita; zagotovitev posebnega prostora za opravljanje izpita; prilagoditev v

prostoru oziroma prostora in prilagoditev opreme; opravljanje izpita s pomočjo računalnika in uporaba posebnih pripomočkov; opravljanje izpita s pomočjo pomočnika; prilagoditev oblike izpitnega gradiva; prilagoditev načina opravljanja praktičnega dela mature; prilagoditev načina ocenjevanja; opravljanje izpita s pomočnikom; prekinitev opravljanja pisnega in ustnega izpita.

UPRAVIČENCI: Dijaki s posebnimi potrebami.

PRAVNA PODLAGA: 69., 73.b. člen ZVis, Statut Univerze v Ljubljani, Statut Univerze v Mariboru, Statut Univerze na Primorske, 12. člen Pravilnika o subvencioniranju bivanja študentov

VSEBINA PRAVICE: PODALJŠANJE STATUSA ŠTUDENTA

Študentom, ki imajo status študenta s posebnimi potrebami se lahko v nekaterih primerih (izjemoma) podaljša status študenta. Študenti s posebnimi potrebami so upravičeni do prilagoditev v smeri daljšega časovnega obdobja za dokončanje študija.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO IZREDNIH IZPITNIH ROKIH IN NAPREDOVANJU V VIŠJI LETNIK

Po dogovoru lahko študent, ki ima status študenta s posebnimi potrebami, opravlja izpit v izrednem roku in se izjemoma tudi vpiše v višji letnik, čeprav ni opravil vseh zahtevanih obveznosti.

Študent s posebnimi potrebami ima pravico do prilagoditve izvajanja študijskih programov in dodatne strokovne pomoči skozi študij, hkrati pa ima na voljo daljše časovno obdobje za možnost napredovanja, kot je predvideno s študijskih programom.

UPRAVIČENCI: Študenti s posebnimi potrebami

VSEBINA PRAVICE: SUBVENCije ZA BIVANJE V ŠTUDENTSKEM DOMU ZA SPREMLJEVALCA

Republika Slovenija subvencionira bivanje študentov v javnih in zasebnih zavodih, pri drugih pravnih osebah, registriranih za dejavnost študentskih domov, prek njih pa tudi pri zasebnikih, lastnikih sob. Pri subvencioniranju bivanja študentov, državljanov Republike Slovenije, se upošteva učna oziroma študijska uspešnost, materialni položaj, oddaljenost stalnega prebivališča od kraja študija ter socialne in zdravstvene razmere študenta.

Subvencija se dodeljuje tudi za spremljevalca študenta invalida, če je do njega upravičen v skladu s posebnimi predpisi. Spremljevalec študenta invalida mora izpolnjevati pogoje iz 1., 2. in 3. točke prvega odstavka tega člena.

UPRAVIČENCI: Študenti s posebnimi potrebami

PRAVNA PODLAGA: 8. člen ZSŠP, ZUTPG

VSEBINA PRAVIC: ŠTUDENTSKA PREHRANA – PRAVICA DO DODATNIH 10 SUBVENCIJ

Študentje s posebnimi potrebami so upravičeni do 10 dodatnih subvencij mesečno.

UPRAVIČENCI: Študentje s posebnimi potrebami zaradi težke oziroma težje funkcionalne prizadetosti

PRAVNA PODLAGA: 20., 26. člen Zštip-1; Sklep o usklajenih višinah transferjev, ki so določeni v nominalnih zneskih ter o odstotku uskladitve drugih transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji

VSEBINA PRAVICE: DODATEK K DRŽAVNI ŠTIPENDIJI ZA ŠTIPENDISTE S POSEBNIMI POTREBAMI

K državni štipendiji se, ob izpolnjevanju pogojev iz tega zakona, dodelijo naslednji dodatki:

- dodatek glede na dohodek v družini štipendista,
- dodatek za vrsto in področje izobraževanja,
- dodatek za učni oziroma študijski uspeh,
- dodatek za izobraževanje zunaj stalnega prebivališča,
- dodatek za štipendiste s posebnimi potrebami.

Dodatek za štipendiste lahko uveljavljajo štipendisti s posebnimi potrebami, ki:

- jim je priznana invalidnost/telesna okvara na podlagi odločbe ZPIZ ali Zavoda za zaposlovanje v skladu s predpisi
- ali za katerega je bila enemu od staršev priznana pravica dodatka za nego otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo po predpisih
- ali je usmerjen v prilagojen program vzgoje in izobraževanja v skladu z zakonom, ki ureja usmerjanje otrok s posebnimi potrebami.

UPRAVIČENCI: Prejemniki (dijaki in študenti) državne štipendije.

VSEBINA PRAVICE: DODATEK K ZOISOVI ŠTIPENDIJI ZA ŠTIPENDISTE S POSEBNIMI POTREBAMI

K Zoisovi štipendiji se dodelita dodatek za bivanje in dodatek za štipendiste s posebnimi potrebami.

UPRAVIČENCI: Prejemniki (dijaki in študenti) Zoisove štipendije.

Delo in zaposlovanje

Na področju dela in zaposlovanja so pravice invalidov opredeljene v naslednjih zakonskih in podzakonskih aktih: Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov, Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, Zakon o urejanju trga dela, Pravilnik o merilih in postopku za določitev višine subvencije plače za invalide, Pravilnik o izvajanju ukrepov aktivne politike zaposlovanja .

PRAVNA PODLAGA: 13., 15.,17. člen ZZRZI.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO ZAPOSLOVNE REHABILITACIJE

Vrste storitev zaposlitvene rehabilitacije so zlasti:

- svetovanje, spodbujanje in motiviranje invalidov k aktivni vlogi,
- priprava mnenja o ravni delovnih sposobnosti, znanj, delovnih navad in poklicnih interesov, pomoči pri sprejemanju lastne invalidnosti in seznanjanje o možnostih vključevanja v usposabljanje in delo,
- pomoči pri izboru ustreznih poklicnih ciljev,
- razvijanja socialnih spretnosti in veščin,
- pomoč pri iskanju ustreznega dela oziroma zaposlitve,
- analiza konkretnega delovnega mesta in delovnega okolja invalida,
- izdelava načrta prilagoditve delovnega mesta in delovnega okolja invalida,
- izdelava načrta potrebne opreme in sredstev za delo,
- usposabljanje na konkretnem delovnem mestu oziroma v izbranem poklicu,
- spremljanje in strokovna pomoč pri usposabljanju in izobraževanju, – spremljanje invalida na delovnem mestu po zaposlitvi,
- sprotno ocenjevanje uspešnosti rehabilitacijskega procesa,
- ocenjevanje doseganja delovnih rezultatov zaposlenih invalidov in
- opravljanje drugih storitev zaposlitvene rehabilitacije.

Posamezne storitve zaposlitvene rehabilitacije se lahko izvajajo v postopkih za uveljavljanje pravic po drugih predpisih oz. kot podporne storitve pri izvajanju poklicne rehabilitacije po drugih predpisih.

UPRAVIČENCI: Invalidi, če nimajo pravice do enakih storitev po drugih predpisih. Posamezne storitve zaposlitvene rehabilitacije lahko za invalida uveljavlja tudi delodajalec.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO DENARNIH PREJEMKOV IZ NASLOVA ZAPOSLOVNE REHABILITACIJE

Invalid, ki mu je priznana pravica do zaposlitvene rehabilitacije, ima pravico do denarnih prejemkov glede na vrsto, obseg in čas trajanja storitev, in sicer:

- plačila stroškov javnega prevoza za invalida in njegovega spremljevalca, v primeru, da ga potrebuje, če je invalidu priznana pravica do storitev iz prve, druge, tretje, četrte, pete, šeste in desete alineje 15. člena tega zakona,

- plačila stroškov bivanja v višini največ 20% minimalne plače mesečno, če se storitve zaposlitvene rehabilitacije izvajajo več dni zaporedoma in če je otežen vsakodnevni prihod invalida k izvajalcu zaposlitvene rehabilitacije,
- denarnega prejemka za čas trajanja zaposlitvene rehabilitacije v višini 40% minimalne plače mesečno, če se storitve zaposlitvene rehabilitacije izvajajo v obsegu najmanj 100 ur in če invalid ni prejemnik denarnega nadomestila ali denarne pomoči po predpisih iz naslova pravic brezposelnih oseb ali denarnega nadomestila po predpisih iz naslova invalidskega zavarovanja.

UPRAVIČENCI: Invalidi, ki jim je priznana pravica do zaposlitvene rehabilitacije.

PРАВNA PODLAGA: 67., 70., 72., 73., 74., 75., 76. člen ZZRZI.

VSEBINA PRAVICE: FINANČNE VZPODBUDE ZA VKLJUČITEV INVALIDOV V ZAPOSЛИTEV

Za enakopravnejše vključevanje invalidov v zaposlitev se lahko priznajo naslednje finančne vzpodbude:

- subvencije plač invalidom (v zaščitni zaposlitvi, v podporni zaposlitvi in v invalidskem podjetju),
- plačilo stroškov prilagoditve delovnih mest in sredstev za delo invalidov (Na podlagi izdelanega individualnega načrta prilagoditve delovnega mesta iz katerega je razvidno, da se invalid zaradi invalidnosti lahko zaposli le na zanj prilagojenem delovnem mestu ali da za opravljanje delovnih nalog potrebuje prilagojena sredstva za delo, lahko delodajalec za plačilo primerne prilagoditve zaprosi Sklad RS za vzpodbujanje zaposlovanja invalidov.)
- plačilo stroškov storitev v podpornem zaposlovanju (Na podlagi izdelanega individualiziranega načrta podpore invalidu in delodajalcu ima delodajalec pravico do plačila stroškov podpornih storitev iz 51. člena ZZRZI v obsegu do 30 ur mesečno, če invalid nima več pravice do zaposlitvene rehabilitacije po tem zakonu, če ima z njim sklenjeno pogodbo o zaposlitvi za nedoločen čas oziroma za določen čas najmanj 24 mesecev in če gre za zaposlenega invalida nad predpisano kvoto po tem zakonu),
- oprostitev plačila prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje zaposlenih invalidov (Zaposlitveni centri so oproščeni plačila prispevkov za vse zaposlene delavce, invalidska podjetja so oproščena plačila prispevkov za zaposlene invalide, invalidska podjetja, ki imajo zaposlenih več kakor tretjino invalidov, ki niso delovni invalidi II. ali III. kategorije oziroma imajo zaposlenih več kakor tretjino delovnih invalidov s prišteto dobo za pridobitev in odmero pravic na podlagi osebnih okoliščin, so oproščena plačila prispevkov za vse zaposlene delavce in invalidska podjetja, ki imajo zaposlenih vsaj 50 % invalidov, so oproščena plačila prispevkov za vse zaposlene delavce.)
- nagrade za preseganje kvote (Vlada RS v uredbi iz tretjega odstavka 62. člena ZZRZI določi višino in čas prejemanja nagrade delodajalcu, ki zaposluje več invalidov, kot je določeno s kvoto in delodajalcu, ki zaposluje manj kot 20 delavcev in ima zaposlene invalide, pod pogojem, da njihova invalidnost ni nastala kot posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni pri tem delodajalcu),

- letne nagrade delodajalcem za dobro prakso na področju zaposlovanja invalidov (MDDSZ vsako leto razpiše javni natečaj za podelitev letnih nagrad delodajalcem za dobro prakso na področju zaposlovanja invalidov).

UPRAVIČENCI: Invalidi (pri subvenciji plač, pri plačilu stroškov storitev v podpornem zaposlovanju, pri oprostitvi plačila prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje zaposlenih invalidov) in delodajalci (pri plačilu stroškov storitev v podpornem zaposlovanju, pri plačilu stroškov prilagoditve delovnih mest in sredstev za delo invalidov in pri nagradah za preseganje kvote in letnih nagradah).

PRAVNA PODLAGA: 35. člen ZZRZI

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO VKLJUČITVE V PROGRAME SOCIALNE VKLJUČENOSTI

Programi socialne vključenosti so socialni programi, namenjeni podpori in ohranjanju invalidovih delovnih sposobnosti. Programe socialne vključenosti izvajajo izvajalci, izbrani na javnem razpisu, ki ga objavi ministrstvo, pristojno za invalidsko varstvo, in v katerem določi pogoje za izvajanje programov. Z izbranimi izvajalci ministrstvo, pristojno za invalidsko varstvo, sklene večletno pogodbo o izvajanju programov socialne vključenosti, sofinanciranje pa se dogovori z letno pogodbo.

UPRAVIČENCI: V programe se vključujejo invalidi, ki zaradi invalidnosti niso zaposljivi, kar Zavod po zaključeni zaposlitveni rehabilitaciji ugotovi z odločbo o zaposljivosti, invalidi I. kategorije z odločbo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije brez pravice do invalidske pokojnine po zakonu, ki ureja pokojninsko in invalidsko zavarovanje, in osebe z motnjo v telesnem in duševnem razvoju, ki nimajo možnosti vključitve v ustrezne socialno varstvene storitve.

PRAVNA PODLAGA: 41., 42., 46., 48., 49., 50., in 51. člen ZZRZI.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICE INVALIDA V ZAŠČITNI ZAPOSLOTIVI

Zaščitna zaposlitev je zaposlitev invalida na delovnem mestu in v delovnem okolju, prilagojenem delovnim sposobnostim in potrebam invalida, ki ni zaposljiv na običajnem delovnem mestu. Zaščitena delovna mesta zagotavljajo predvsem zaposlitveni centri, lahko pa tudi invalidska podjetja, ki določijo zaščitena delovna mesta. Tudi opravljanje dela invalida na domu je lahko opredeljeno kot zaščiteno delovno mesto.

Invalid sklene z delodajalcem pogodbo o zaposlitvi na zaščitenem delovnem mestu, v kateri se poleg obveznih sestavin v skladu s predpisi o delovnih razmerjih, opredelijo tudi način in obseg izvajanja strokovne pomoči in spremljanja invalida na delovnem mestu. Invalid v zaščiteni zaposlitvi ima pravico do subvencije plače in podpornih storitev v skladu s tem zakonom.

UPRAVIČENCI: Invalidi.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICE INVALIDA V PODPORNIM ZAPOSLOTIVI

Podporna zaposlitev je zaposlitev invalida na delovnem mestu v običajnem delovnem okolju s strokovno in tehnično podporo invalidu, delodajalcu in delovnemu okolju.

Invalidu se zagotavlja strokovna podpora z informiranjem, svetovanjem in usposabljanjem, osebno asistenco, spremljanjem pri delu, razvojem osebnih metod dela in ocenjevanjem njegove delovne uspešnosti ter tehnična podpora s prilagoditvijo delovnega mesta in sredstev za delo. Delodajalcu in delovnemu okolju invalida se zagotavlja strokovna podpora z informiranjem in svetovanjem. V pogodbi se opredeli tudi način in obseg strokovne in tehnične podpore invalidu, delodajalcu in delovnemu okolju. Invalid ima lahko pravico do subvencije plače, če dosega nižje delovne rezultate, ugotovljene na podlagi ocene doseganja delovnih rezultatov.

UPRAVIČENCI: Za zaposlitev invalida, za katerega je Zavod ugotovil, da je zaradi svoje invalidnosti zaposljiv le v podporni zaposlitvi, morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji:

- usposobljenost invalida za opravljanje del na konkretnem delovnem mestu,
- motiviranost in druge osebne lastnosti invalida, ki zagotavljajo uspešno delo,
- izdelan individualiziran načrt podpore invalidu in delodajalcu,
- pripravljenost delodajalca za sodelovanje in prilagoditev delovnega okolja ter delovnega mesta v skladu z načrtom.

PРАВNA PODLAGA: 68. do 71. člen ZZRZl; 3., 4., 5. in 15. člen Pravilnika o merilih in postopku za določitev višine subvencije plače za invalide.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO SUBVENCIJE PLAČE

Invalidi v zaščitni ali podporni zaposlitvi ter v invalidskem podjetju so upravičeni do subvencije plače.

UPRAVIČENCI: Invalidi, za katere ZRSZ po pravilniku o statusu oceni, da so zaposljivi le v zaščitni zaposlitvi. Invalidi, za katere ZRSZ po pravilniku o statusu oceni, da so zaposljivi samo v podporni zaposlitvi, so upravičeni do subvencije plače samo v primeru, ko je ugotovljeno, da kljub prilagoditvi delovnega mesta in nudenju ustreznih podpornih storitev ne morejo dosegati pričakovanih delovnih rezultatov njihovega delovnega mesta. Invalidi, zaposleni v invalidskem podjetju, so upravičeni do subvencije plače samo v primeru, ko je ugotovljeno, da zaradi invalidnosti ne dosegajo pričakovanih delovnih rezultatov njihovega delovnega mesta. Višina subvencije plače znaša:

- 10% minimalne plače mesečno v primeru, če je invalid v invalidskem podjetju ali v podporni zaposlitvi ocenjen, da dosega nad 90% do vključno 95% delovnih rezultatov,
- 20% minimalne plače mesečno v primeru, če je invalid v invalidskem podjetju ali v podporni zaposlitvi ocenjen, da dosega nad 80% do vključno 90% delovnih rezultatov,
- 30% minimalne plače mesečno v primeru, če je invalid v invalidskem podjetju ali v podporni zaposlitvi ocenjen, da dosega nad 70% do vključno 80% delovnih rezultatov,
- 40% minimalne plače mesečno v primeru, če je invalid v zaščitni zaposlitvi ocenjen, da dosega nad 60% do vključno 70% delovnih rezultatov,
- 50% minimalne plače mesečno v primeru, da je invalid v zaščitni zaposlitvi ocenjen, da dosega nad 50% do vključno 60% delovnih rezultatov,
- 70% minimalne plače mesečno v primeru, da je invalid v zaščitni zaposlitvi ocenjen, da dosega nad 30% do vključno 50% delovnih rezultatov.

PРАВNA PODLAGA: 73. člen ZZRZl.

VSEBINA PRAVICE: PLAČILO STROŠKOV STORITEV V PODPORNEM ZAPOSLOVANJU

Na podlagi izdelanega individualiziranega načrta podpore invalidu in delodajalcu ima delodajalec pravico do plačila stroškov podpornih storitev iz 51. člena tega zakona v obsegu do 30 ur mesečno.

UPRAVIČENCI: Invalid, ki nima več pravice do zaposlitvene rehabilitacije po ZZRZI, če ima sklenjeno pogodbo o zaposlitvi za nedoločen čas oziroma za določen čas najmanj 24 mesecev in če gre za zaposlenega invalida nad predpisano kvoto po ZZRZI.

PRAVNA PODLAGA: 126. člen ZPIZ-2

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO SORAZMERNEGA DELA NADOMESTIL

Invalid, ki prejema nadomestilo iz naslova invalidnosti oziroma brezposelnosti in se zaposli za krajši delovni čas od polnega, zadrži pravico do prejemanja sorazmernega dela tega nadomestila. Višino in čas prejemanja sorazmernega dela nadomestil določi izplačevalec nadomestil po predpisih, ki urejajo pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter zavarovanje za primer brezposelnosti.

Uživalec denarnega nadomestila iz invalidskega zavarovanja, ki se zaposli za krajši delovni čas od delovnega časa, ki ustreza njegovi preostali delovni zmožnosti, ne glede nato, da je vključen v obvezno zavarovanje, obdrži nadomestilo tudi po zaposlitvi, in sicer v sorazmernem delu. Sorazmerni del se izračuna tako, da se pripadajoče nadomestilo v času, ko je uživalec zaposlen s krajšim delovnim časom od polnega, zmanjša za:

- 12,5%, ko uživalec dela 1 uro na dan,
- 25%, ko uživalec dela 2 uri na dan,
- 37,5%, ko uživalec dela 3 ure na dan,
- 50%, ko uživalec dela 4 ure na dan,
- 62,5%, ko uživalec dela 5 ur na dan,
- 75%, ko uživalec dela 6 ur na dan,
- 87,5%, ko uživalec dela 7 ur na dan.

UPRAVIČENCI: Invalid, ki prejema nadomestilo iz naslova invalidnosti oziroma brezposelnosti in se zaposli za krajši delovni čas od polnega.

PRAVNA PODLAGA: 9. člen ZUTD

VSEBINA PRAVICE: PRIJAVA NA ZRSZ KOT ISKALEC ZAPOSLOTITVE

Za delazmožno se šteje brezposelna oseba od dopoljenih 15 do 65 let starosti, pri kateri ni prišlo do popolne nezmožnosti za delo po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (osebe, ki prodobijo I. kategorijo invalidnosti z odločbo ZPIZ) ali nezaposljivosti po predpisih o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (odločba ZRSZ o nezaposljivosti)

UPRAVIČENCI: Osebe, ki jim je bila v skladu z ZDVTDP ugotovljena nezmožnost usposobitve za samostojno življenje.

Zdravstveno varstvo

Pravica do zdravstvenih storitev brez diskriminacije zaradi invalidnosti je opredeljena v ZIMI, ki invalidom z dodatnimi zdravstvenimi težavami zagotavlja tudi ustrezno specialistično obravnavo. Posamezne zdravstvene storitve in pripomočki, do katerih so upravičeni (tudi)⁹¹ invalidi, pa podrobneje določata: Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju in Pravila obveznega zdravstvenega zavarovanja .

PРАВNA PODLAGA: 23. člen ZZVZZ

VSEBINA PRAVICE: PLAČILO ZDRAVSTVENIH STORITEV V CELOTI

Poleg kritja zdravstvenih storitev v celoti, ki izhajajo iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, so invalidi upravičeni še do polnega kritja stroškov naslednjih storitev:

- Zdravljenje in rehabilitacija otrok, učencev in študentov, ki se redno šolajo, ter otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.
- Zdravljenje in rehabilitacija malignih bolezni, mišičnih in živčno-mišičnih bolezni, paraplegije, tetraplegije, cerebralne paralize, epilepsije, hemofilije, duševnih bolezni, razvitih oblik sladkorne bolezni, multiple skleroze in psoriaze.
- Zdravila na recept v skladu z razvrstitvijo zdravil, medicinski pripomočki.
- Zdravila in živila iz pozitivne in vmesne liste za otroke, učence, dijake, vajence in študente ter otroke z motnjami v duševnem in telesnem razvoju.
- Celovita obravnava z zdravljenjem in rehabilitacijo slepote in slabovidnosti v skladu z veljavno klasifikacijo Svetovne zdravstvene organizacije, popolne ali zelo težke okvare sluha po Mednarodni klasifikaciji okvar, invalidnosti in oviranosti Svetovne zdravstvene organizacije (1980), cistične fibroze in avtizma in oseb po nezgodni poškodbi glave in okvari možganov.

UPRAVIČENCI: Zavarovane osebe z motnjami v duševnem razvoju, gibalno in senzorno ovirani.

PРАВNA PODLAGA: 25. člen ZZVZZ in 101. do 104. člen Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja.

VSEBINA PRAVICE: NUJNO ZDRAVLJENJE BREZ DOPLAČILA

Nujno zdravljenje obsega neodložljive zdravstvene storitve oživljanja, ohranitve življenja in preprečitve poslabšanja zdravstvenega stanja obolelega ali poškodovanega. Storitve se zagotavljajo do stabilizacije življenjskih funkcij oziroma do začetka zdravljenja na ustreznem mestu. Nujni reševalni prevozi so vključeni v storitve nujne medicinske pomoči. Nujnost zdravljenja presoja osebni zdravnik oziroma pristojna zdravniška komisija v skladu s splošnim aktom Zavoda. Storitve so v celoti krite iz obveznega zavarovanja le, če gre pri njih za nujnost, oseba pa nima sklenjenega prostovoljnega zavarovanja.

⁹¹ Invalidom pravice na področju zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja ne pripadajo le na podlagi statusa invalida, temveč so na tej podlagi upravičeni do določenih posebnih ali dodatnih pravic.

Zavarovana oseba iz 101. in 102. člena pravil ima pravico do nujnih storitev specialistično-ambulantne in bolnišnične dejavnosti, če jih ni mogoče zagotoviti v osnovni dejavnosti. To pravico uveljavlja po postopku, ki je določen s pravili (104. Člen Pravil).

UPRAVIČENCI: Invalidi in druge osebe, ki jim je priznana pomoč druge osebe za opravljanje večine ali vseh življenjskih funkcij po posebnih predpisih; invalidi, ki imajo najmanj 70% telesno okvaro po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju in zavarovanci, ki prejemajo nadomestilo po zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih odraslih oseb, če niso zavarovani iz drugega naslova.

PРАВNA PODLAGA: 30. člen ZZVZZ

VSEBINA PRAVICE: NADOMESTILO ZARADI NEGE OŽJEGA DRUŽINSKEGA ČLANA

Pravica do nadomestila zaradi nege ožjega družinskega člana, s katerim zavarovanec živi v skupnem gospodinjstvu, traja v posameznem primeru največ do sedem delovnih dni, za otroke do sedem let starosti ali starejšega zmerno, težje ali težko duševno in telesno prizadetega otroka pa do 15 delovnih dni. Kadar to terja zdravstveno stanje ožjega družinskega člana, lahko pristojni imenovani zdravnik izjemoma podaljša trajanje pravice do nadomestila, vendar največ do 30 delovnih dni za nego otrok do sedem let starosti ali starejšega zmerno, težje ali težko duševno in telesno prizadetega otroka oziroma do 14 delovnih dni za nego drugih ožjih družinskih članov. Imenovani zdravnik lahko izjemoma podaljša trajanje pravice do nadomestila osebnega dohodka za nego otroka, in sicer v primerih, ko je taka odsotnost potrebna zaradi nenadnega poslabšanja zdravstvenega stanja otroka oziroma v drugih izjemnih primerih. Taka odsotnost ne more biti daljša od 6 mesecev. Ne glede na prejšnji odstavek lahko na predlog strokovnega kolegija Kliničnega centra Ljubljana – Pediatrične klinike, imenovani zdravnik podaljša trajanje pravice do nadomestila plače za nego otroka in sicer v primerih, ko je to potrebno zaradi težke možganske okvare, rakavih obolenj ali drugih posebno hudih poslabšanj zdravstvenega stanja. Na predlog strokovnega kolegija Kliničnega centra Ljubljana – Pediatrična klinika lahko imenovani zdravnik odobri tudi pravico do nadomestila plače enemu od staršev, ko je tak otrok v bolnišnici. To pravico lahko uveljavlja eden od staršev do dopolnjenega 18. leta otrokove starosti. Trajanje odsotnosti je odvisno od stanja bolezni in se glede na dinamiko poteka bolezni presoja individualno. Nadomestilo znaša 100% od osnove za nego družinskega člana.

UPRAVIČENCI: Zavarovane osebe – ožji družinski člani

PРАВNA PODLAGA: 39. do 43. člen ZZVZZ ; 153. do 156. člen Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja.

VSEBINA PRAVICE: POVRAČILO POTNIH STROŠKOV

Zavarovane osebe imajo pri uresničevanju pravic do zdravstvenih storitev pravico do povračila potnih stroškov.

UPRAVIČENCI: Starši otrok - zavarovane osebe, če: morajo potovati v zdravstveni zavod v drug kraj, ker v kraju zaposlitve ali stalnega prebivališča ni ustreznega zdravstvenega zavoda; jih osebni zdravnik, zdravstveni zavod ali zdravniška komisija napoti ali pokliče v kraj zunaj stalnega prebivališča ali kraja zaposlitve. Pravico do povračila potnih stroškov ima tudi spremljevalec zavarovane osebe.

Za otroke do dopolnjenega 15. leta starosti in starejše težje ali težko duševno ter telesno prizadete otroke in mladostnike se šteje, da potrebujejo spremljevalca.

PРАВNA PODLAGA: 26. in 27. člen Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja.

VSEBINA PRAVICE: OSNOVNA PREVENTIVNA DEJAVNOST

Pravice zavarovanih oseb do storitev osnovne zdravstvene dejavnosti obsegajo:

- Zdravniške kurativne preglede in preiskave ter zdravstveno nego, z namenom, da bi odkrili, preprečili ali zdravili bolezni ter poškodbe in medicinsko rehabilitacijo zbolelih, poškodovanih in oseb z motnjami v razvoju. V odkrivanje bolezni štejejo kurativni pregledi, storitve diagnostike, ki jih določi zdravnik, presejalni testi in programirana zdravstvena vzgoja.
- Zdravljenje na domu zbolelih in poškodovanih ter oseb z motnjami v razvoju.
- Zdravstveno nego na njihovem domu, v domovih za starejše, v posebnih socialno-varstvenih zavodih in zavodih za usposabljanje.
- Sistematične in preventivne preglede, laboratorijske storitve, rentgenska slikanja in ultrazvočne preiskave, ki so v skladu s programom
- Ugotavljanje začasne zadržanosti od dela.
- Patronažna zdravstvena nega.
- Hišne obiske zdravnikov in članov tima razvojne medicine, kadar zavarovana oseba zaradi svojega zdravstvenega stanja ali drugih okoliščin ne more priti k zdravniku v ambulanto ali razvojno ambulanto.
- Zagotavljanje storitev nujnega zdravljenja in nujne medicinske pomoči.
- Prevoze z reševalnimi vozili.
- Storitve osnovne funkcionalne in korektivne fizioterapije. Zavarovane osebe s kroničnimi bolečinami v hrbtenici, z degenerativnimi revmatskimi spremembami velikih sklepov spodnjih udov, z osteoporozo oziroma pri katerih je pričakovati nastanek in slabšanje osteoporoze ter z vnetnimi revmatskimi boleznimi, ki so bile vključene v ustreznih edukacijski program, so po presoji osebnega zdravnika v koledarskem letu upravičene do največ 10 dni fizioterapevtske obravnave,
- Individualna svetovanja in pomoč pri spreminjanju nezdravega življenjskega sloga ob drugih preventivnih, sistematičnih in kurativnih pregledih ter svetovanja, izobraževanje, usposabljanje in pomoč v skupinah, ki jih vodijo in organizirajo zdravstveni zavodi in izvajalci na primarni ravni zdravstvene dejavnosti skladno s programom in pogodbo z zavodom.

PРАВNA PODLAGA: 40. člen Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja.

VSEBINA PRAVICE: BIVANJE ENEGA OD STARŠEV V BOLNICI OB BOLNEM OTROKU

Pravica do bivanja v bolnišnici ob bolnem otroku - sobivanje enega od staršev v zdravstvenem zavodu z bolnim otrokom do starosti otroka vključno 5 let.

Pri otrocih s težjo okvaro oziroma poškodbo možganov ali hrbtenjače, pri katerih je potrebno usposabljanje staršev za poznejšo rehabilitacijo na domu, ima eden od staršev pravico do bivanja v bolnišnici. Dolžina usposabljanja je odvisna od programa, vendar traja lahko v posameznem primeru največ 30 dni - stroški za prehrano niso povrnjeni.

Pri otrocih s kroničnimi boleznimi ali okvarami ima eden od staršev v času usposabljanja za poznejšo rehabilitacijo otroka na domu pravico do bivanja v bolnišnici, vendar največ 14 dni v posameznem primeru (zavod stroške v višini 70% cene obračunske enote za nemedicinski del oskrbe, določene s pogodbo med zavodom in bolnišnico.)

UPRAVIČENCI: Pri otrocih s težjo okvaro oziroma poškodbo možganov ali hrbtenjače, pri katerih je potrebno usposabljanje staršev za poznejšo rehabilitacijo na domu, ima eden od staršev pravico do bivanja v bolnišnici.

PRAVNA PODLAGA: 64. do 97. člen Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO MEDICINSKO-TEHNIČNIH PRIPOMOČKOV (IN SERVISIRANJA LE-TEH)

Zavarovani osebi so zagotovljeni medicinsko-tehnični pripomočki, potrebni za zdravljenje in medicinsko rehabilitacijo. Zavod podrobneje opredeli bolezni in stanja zavarovanih oseb, pri katerih jim je zagotovljen posamezni medicinsko-tehnični pripomoček. Odločitve o tem sprejme upravni odbor zavoda. Med medicinsko-tehnične pripomočke ne štejejo pripomočki, ki se vgrajujejo v telo ali se uporabljajo v času zdravljenja v bolnišnici oziroma pri zdravstveni negi in usposabljanju v domovih za starejše, posebnih socialnovarstvenih zavodih in zavodih za usposabljanje. Zavodi v teh primerih zagotavljajo pripomočke v okviru materialnih stroškov, razen medicinsko-tehničnih pripomočkov, ki morajo biti individualno prilagojeni. Medicinsko-tehnični pripomočki so praviloma individualna pravica zavarovane osebe in postanejo njena last, razen v primerih, da gre za izposojlo ali psa vodiča. V času zdravljenja v bolnišnici, kliniki, inštitutu ali zdravilišču zagotovi izvajalec zavarovani osebi: sobno dvigalo; negovalno posteljo z vsemi dodatki; toaletni stol in voziček za prevoz bolnikov ter otroški tricikel; trapez za obračanje; pripomočki in materiali za zdravstveno nego; podloge, predloge, hlačne predloge (plenice) za enkratno uporabo ali vpojne in nepropustne hlačke za večkratno uporabo pri bolezenski inkontinenci; blazine oziroma sistem za preprečevanje preležanin; katetre; brizgalke za injekcije; sedež za kopalno kad; nastavek za toaletno školjko; varovalno posteljno ograjo; prenosni nastavljiv hrbtni naslon; posteljno mizico; terapevtski valj, žogo, gibalno desko in blazine; navadna stojka; dvigalo za kopalnico; bergle; hodulje. Izvajalec je dolžan zagotoviti zavarovani osebi pri nujnem zdravljenju in nujni medicinski pomoči poškodb tudi druge pripomočke, ki jih potrebuje v okviru nujnega ambulantnega zdravljenja. Pravica do pripomočkov vključuje tudi stroške rednega vzdrževanja vozičkov, pripomočkov za sluh in govor, pripomočkov za vid, koncentratorjev kisika in drugih aparatov za vzdrževanje stalnega pritiska v dihalnih poteh, protez ter ortoz.

UPRAVIČENCI: Zavarovane osebe, med njimi tudi invalidi.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO PROTEZ, ORTOZ (OPORNIC) IN ORTOPEDSKIH ČEVLJEV

Zavarovana oseba, ki ji manjka zgornji ud ali njegov del, ima pravico do proteze za manjkajoči oziroma prizadeti ud. V tem primeru je upravičena do funkcionalnega in delovnega nastavka, navlek za krn in nepodloženih usnjenih rokavic. Zavarovana oseba, ki ji manjka spodnji ud ali njegov del, ima pravico do proteze za manjkajoči oziroma prizadeti ud. V tem primeru je upravičena do navlek za krn in proteze za kopanje. Zavarovani osebi je zagotovljena tudi pravica do ortoze (opornice) za preprečitev ali korekcijo deformacij, kontrolo gibov in doseg stabilizacije ali razbremenitev udov in hrbtenice.

Otrok ali mladostnik, ki se redno šola ali usposablja za poklic, ima pravico do električne proteze. Če zavarovana oseba zaradi okvare stopala ne more uporabljati navadnih čevljev in za korekcijo funkcije stopala ne zadostujejo posebej izdelani vložki, lahko uveljavlja pravico do posebej izdelanih čevljev. Zavarovana oseba ima pravico do posebej izdelanih čevljev, če: 1. gre za otroke do dopolnjenega 15. leta starosti, ki imajo več kot 1,5 cm krajšo nogo oziroma starejše zavarovane osebe z več kot 2,5 cm krajšo nogo; 2. imajo zaradi izpaha, preloma ali večjih kostnih izrastkov močnejše deformiran skočni sklep in stopalo, všteti močnejšo deformacijo nožnih palcev in je potrebno izdelati obutev po mavčnem odlitku; 3. imajo prirojeno ali pridobljeno močnejše dvignjeno stopalo, petno stopalo, konjsko stopalo, navznoter obrnjeno oziroma izrazito navzven obrnjeno stopalo, paralično ali paretično stopalo; 4. imajo močno deformirane prste stopala, tako da posamezni prsti segajo čez druge prste oziroma manjkata na stopalu dva prsta ali del stopala; 5. so na stopalu izrazite trofične spremembe, diabetično stopalo IV. rizične skupine in z II. stopnjo deformiranosti; 6. imajo elefantiazo. Zavarovana oseba ima v primeru izgube posameznih delov telesa pravico do naslednjih estetskih protez: obrazne proteze, proteze za nos, proteze za uho, prsne proteze, proteze za dlan in prste in do lasulje. Medicinsko tehnični pripomočki, ki so enkratna pravica zavarovane osebe, in zato zanje trajnostna doba ni določena, so brajev pisalni stroj, brajeva vrstica, začasna prsna proteza.

UPRAVIČENCI: Zavarovane osebe, med njimi tudi invalidi.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO VOZIČKOV IN DRUGIH PRIPOMOČKOV ZA GIBANJE, STOJO IN SEDENJE

Zavarovani osebi s težjo funkcijsko prizadetostjo, ki lahko samostojno in stalno uporablja voziček je zagotovljen voziček na ročni pogon, če:

- ima amputirani obe nogi nad kolenom ali sta amputirani obe nogi pod kolenom in je aplikacija protez kontraindicirana,
- ima amputirano eno nogo in ji zaradi napredovanja bolezni na drugi nogi ni mogoče napraviti proteze in omogočiti hojo,
- ima popolnoma ohromela spodnja uda oziroma takšne motorične motnje, ki onemogočajo hojo ter mora prebiti večino časa na vozičku, - ima amputirano eno nogo in eno roko
- ima težke deformativne ali vnetne procese na velikih sklepih spodnjih udov ali težke posledice politravm na teh sklepih,
- ima na isti strani popolnoma hromo roko in nogo, hoja pa ni možna zaradi drugih bolezni ali drugih medicinskih razlogov
- ima eksartikulirano nogo v kolku,
- ne sme obremenjevati spodnjih udov, ker ima v njih zasevke novotvorb.

Voziček na elektromotorni pogon je zagotovljen osebam, ki imajo zaradi bolezni ali poškodbe močno zmanjšano mišično moč vseh štirih udov ali zelo hitro in hudo utrudljivost, da so tako nezmožni hoje in ne morejo uporabljati vozička na ročni pogon (zavarovana oseba, stara vsaj 12 let). Zavarovana oseba je upravičena do vozička za prevoz v primeru, če gre za začasno funkcijsko prizadetost, ali če ni upravičena do vozička iz prvega oziroma drugega odstavka tega člena. Pravica do vozička na ročni pogon, vozička za prevoz bolnika in vozička na elektromotorni pogon vključuje tudi pravico do dodatka za voziček, če to narekuje zdravstveno stanje zavarovane osebe. Motorično prizadeti otroci do 15. leta starosti, ki imajo pravico do vozička, so upravičeni tudi do prilagojenega otroškega tricikla.

Zavarovana oseba, ki zaradi narave svoje prizadetosti ne more uporabljati navadnih sanitarno-higienskih prostorov, ima pravico do toaletnega stola. Zavarovana oseba ima pravico do posebnega prenosnega sedeža s podvozjem ali počivalnika, če zaradi narave prizadetosti ne more uporabljati medicinskih pripomočkov iz 72. in 73. člena pravil. Zavarovana oseba, ki je trajno nepokretna in v stalni domači negi, ima pravico do sobnega dvigala ali dvigala za kopalnico, če so na njenem domu za to dani pogoji.

Zavarovana oseba ima pravico do:

- trapeza za obračanje v postelji ob dvojni amputaciji, paraplegiji, hemiplegiji in podobnih stanjih pri zdravljenju in negi na domu,
- bergel ali trinožne oziroma štirinožne palice za dodatno oporo in razbremenitev spodnjih udov,
- hodulj, če gre za oslABLJENO mišičje nog, slabo usklajenost korakov zaradi prirojenih in pridobljenih sprememb velikih sklepov, ki motijo in otežujejo hojo,
- navadne stojke, če ima ohromele spodnje ude,
- bele palice za slepe,
- ultrazvočne palice, če je zavarovana oseba hkrati slepa in gluha,
- stolčka, kadar gre za motorično prizadetega otroka,
- terapevtskega valja, žoge, gibalne deske in blazine, če gre za motorično prizadetega otroka do dopolnjenega 15. leta starosti.

UPRAVIČENCI: Zavarovane osebe, med njimi tudi slepe in gluhe osebe, motorično prizadeti otroci.

VSEBINA PRAVICE: PRIPOMOČKI ZA VID

Zavarovana oseba ima pravico do: očal s korekcijskimi stekli za izboljšanje vida zaradi nepravilnega lomljenja žarkov (ametropije), zaradi starovidnosti (presbiopije) pri starosti nad 63 let; očal z mlečnimi stekli pri dvojnem videnju (diplopiji) in pri enostranski brezlečnosti v primeru večje razlike v dvojnem videnju med obema očesoma (monokularni afakiji in v primeru anizometropije); specialnega sistema leč (teleskopska očala) pri visoki stopnji slabovidnosti, pri kateri ostrine vida ni mogoče izboljšati z navadnimi stekli za korekcijo in je s takimi očali (sistemom leč) mogoče doseči uporabno ostrino vida; očal s stanjšanimi (lentikularnimi) stekli pri ametropiji 8,0 in več dioptrij; očal z mnogožariščnimi (multifokalnimi) stekli za korekcijo brezlečnosti (afakije) pri otrocih do 15. leta starosti.

Zavarovana oseba ima pravico do temnih očal:

- brez dioptrije pri: spačenosti zunanjih delov očesa oziroma vek (entropija, ektropija večje stopnje, večje motnje roženice); pri kroničnih očesnih boleznih s fotofobijo (kronični blefarokonjunktivitis, keratitis, iritis, iridociklitis); skrofuloznem vnetju roženice in veznice (fliktenuloznem keratokonjunktivitisu), po nepretrganem najmanj enomesečnem zdravljenju ali po recidivu te bolezni; boleznih očesnega ozadja in očesnega živca, vnetju žilnice (horoiditisu), vnetju žilnice in mrežnice (horioretinitisu), vnetju mrežnice (retinitisu), vnetju živca (nevritisu), vnetju živca in mrežnice (nevoretinitisu), atrofiji očesnega živca in odstopu mrežnice ter po zapletih pri operaciji motnine očesne leče (katarakte), zvišanega tlaka v očesu (glavkoma), tujka v zraku (intrabulbarnega tujka), pri vnetju šarenice (iritisu) in krvavitvi v steklovini (hemoftalmusu), bolezni očesa zaradi motenj žlez z notranjim izločanjem (endokrini oftalmopatiji),

- v dioptrijah, ko je zavarovana oseba upravičena do očal s stekli z dioptrijo in zaradi narave bolezni potrebuje tudi temna očala,
- s stranskimi ščitniki oziroma okluzijo pri odstopu mrežnice, krvavitvi v steklovino in pri spomladanskem katarju,
- s temnimi stekli pri slepoti.

Zavarovana oseba ima pravico do trdih, poltrdih ali mehkih leč pri naslednjih stanjih in boleznih: stožčasti izboklini roženice (keratokonus); brezlečnosti enega očesa (monokularna afakija); razliki v dioptriji med očesoma, ki presega 3 dioptrije (anizometropija); ametropiji, ki presega 8 dioptrij; kombinirani brezžariščnosti, če kombinacija (vsota) ametropije in astigmatizma presega 8,0 dioptrij; iregularnem astigmatizmu; obojestranski afakiji, psevdofakiji. Zavarovane osebe z ametropijo 5 in več dioptrij, otroci do 7. leta starosti z 1 in več dioptrij ter otroci, starejši od 7 let, s 3 in več dioptrijami, imajo pravico do očal z organskimi stekli (plastika). Zavarovana oseba ima pravico do povečevalnega stekla oziroma lupe, če ni mogoče doseči izboljšanja vida z drugimi očesnimi pripomočki. Zavarovana oseba ima pravico do: prizmatičnih stekel v primeru heterotropij; terapevtskih prizem pri osebah, zdravljenih zaradi škiljenja (strabizma) ali dvojnega vida (diplopije), polne očesne proteze, če nima zrkel; delne, luskinaste proteze, ko ni potrebna enukleacija; orbitalne proteze, ko je poleg atrofije očesnega zrkla skažen tudi zunanji del očesa ali po exenteraciji. Zavarovana oseba ima pravico do predvajalnika zvočnih zapisov, če gre za slepo in slabovidno osebo s preostankom vida 20 odstotkov ($v=0,2$) ali manj. Zavarovana oseba z izgubo vida iz 4. ali 5. kategorije poslabšanja vida po MKB-10, ki obvlada brajevo pisavo, je upravičena do brajevega pisalnega stroja ali brajeve vrstice, če je usposobljena za delo z brajevim pisalnim strojem oz. brajevo vrstico.

UPRAVIČENCI: Zavarovane osebe, med njimi slepe in slabovidne osebe.

VSEBINA PRAVICE: PRIPOMOČKI ZA SLUH IN GOVOR

Zavarovana oseba ima pravico do slušnega aparata za eno ali obe ušesi, če gre za enostransko ali obojestransko izgubo sluha, ki je z zdravljenjem ni mogoče izboljšati in če je s tonsko in govorno preiskavo sluha (avdiometrijo) in testiranjem karakteristik amplifikatorja ugotovljeno, da je s slušnim aparatom mogoče doseči zadovoljiv rehabilitacijski učinek. Do digitalnega slušnega aparata je upravičena naglušna zavarovana oseba do 20. leta starosti, če ji digitalni slušni aparat omogoči pomembno boljši razvoj govora, razumevanje in sporazumevanje od standardnega slušnega aparata. Zavarovana oseba, ki ji je vgrajen polžev vsadek, je upravičena do zamenjave zunanjih delov polževega vsadka, to so mikrofona, govorni procesor, oddajnik in vrvice. Šoloobvezni otroci do dopolnjenega 15. leta starosti z motnjami sluha, ki se šolajo v redni šoli, imajo pravico do aparata za boljše sporazumevanje (brezžični sistem s frekvenčno modulacijo). Če zavarovana oseba zaradi bolezni ali poškodbe v grlu trajno izgubi možnost govora, ima pravico do aparata za omogočanje glasnega govora, če je s testiranjem dokazano, da je z njim možno doseči zadovoljivo sposobnost sporazumevanja.

UPRAVIČENCI: Zavarovane osebe, med njimi gluhe osebe.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO PSA VODIČA

Do te pravice je oseba upravičena praviloma največ enkrat na šest let ob ustrezni strokovni oceni sposobnosti psa za opravljanje funkcije vodiča. Način ugotavljanja pogojev določi zavod v dogovoru

z Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije. Upravičencu zagotovi zavod šolanega psa vodiča v uporabo, ne pa tudi sredstev za vzdrževanje psa. V primeru, da slepa oseba po svoji krivdi izgubi psa, ni upravičena do drugega najmanj do izteka 6 let od pridobitve.

UPRAVIČENCI: Zavarovana oseba pri kateri gre za slepo osebo po definiciji slepote (3-5 skupina) z ustreznimi psihofizičnimi lastnostmi in primernimi bivalnimi pogoji. Invalid, ki je zaradi svoje invalidnosti težko ali najtežje gibalno oviran, a ima ustrezne psihofizične lastnosti in primerne bivalne pogoje.

PРАВNA PODLAGA: 50.- 52. člen Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja

VSEBINA PRAVICE: SKUPINSKA OBNOVITVENA REHABILITACIJA

Zavod (ZZZS) bo skladno s svojim letnim programom zagotovil zavarovanim osebam z mišičnimi in živčno-mišičnimi boleznimi, s paraplegijo, cerebralno paralizo, z najtežjo obliko generalizirane psoriaze, multiplo sklerozo in paralizikom ob določeni funkcionalni okvari možnost udeležbe v skupinski ter njim prilagojeni rehabilitaciji, ki jo strokovno vodi ustrezna klinika ali inštitut ali drug zdravstveni zavod. Udeleženci rehabilitacije imajo zagotovljeno sofinanciranje fizioterapije in stroške bivanja, ki ga s pogodbo določita zavod in organizator skupinske rehabilitacije. V tem programu zavod določi število dni skupinske rehabilitacije in sredstva za njeno izvajanje v posameznem letu.

UPRAVIČENCI: Zavarovane osebe, invalidi (osebe z mišičnimi in živčno-mišičnimi boleznimi, s paraplegijo, cerebralno paralizo, z najtežjo obliko generalizirane psoriaze, multiplo sklerozo in paralizikom ob določeni funkcionalni okvari).

VSEBINA PRAVICE: ORGANIZIRANE SKUPINE ZA USPOSABLJANJE ZA OBVLADOVANJE BOLEZNI OTROK IN MLADOSTNIKOV

Otrokom in mladostnikom s cerebralno paralizo, drugimi težjimi in trajnimi telesnimi okvarami ali kroničnimi boleznimi (za otroke z juvenilnim revmatoidnim artritidom, sladkorno boleznijo, fenilketonurijo in celiakijo) je zagotovljena udeležba na organiziranih skupinskih usposabljanjih za obvladovanje bolezni oziroma stanja, ki jih strokovno vodijo ustrezne klinike, inštituti ali drugi zdravstveni zavodi. V tem okviru zavod sofinancira potrebne zdravstvene storitve, stroške terapevtskih delovnih skupin ter stroške bivanja. Izjemoma se takšnega usposabljanja lahko udeleži eden izmed staršev otroka oziroma mladostnika, če bo ta po končanem usposabljanju skrbel za izvajanje rehabilitacije otroka na domu. Usposabljanje traja največ 14 dni na leto.

UPRAVIČENCI: Otroci in mladostniki s težjimi in trajnimi telesnimi okvarami ali kroničnimi boleznimi, izjemoma tudi eden izmed staršev otroka oz. mladostnika, če bo ta po končanem usposabljanju skrbel za izvajanje rehabilitacije otroka na domu. Po tem členu ne morejo uveljavljati pravice otroci in mladostniki, ki so med letom v oskrbi v ustreznih zdravstvenih, vzgojnih ali socialno-varstvenih zavodih oziroma v zavodih za usposabljanje.

VSEBINA PRAVICE: LETOVANJE V ZDRAVSTVENI KOLONIJI

Otroku, ki je bil večkrat hospitaliziran ali je pogosteje bolan, ZZZS sofinancira letovanje v organizirani in strokovno vodeni zdravstveni koloniji. Zavod določi letni program za letovanje glede na dejstva iz

51. člena v katerem opredeli število udeležencev in višino sredstev, ki jih nameni za sofinanciranje dela stroškov letovanja. Zavod sklene pogodbe o sofinanciranju z organizatorji zdravstvenih letovanj, ki izberejo udeležence na podlagi predlogov osebnih zdravnikov otrok.

UPRAVIČENCI: Otroci, ki so večkrat hospitalizirani ali pogosteje bolni ter (delno) njihovi starši.

PРАВNA PODLAGA: 34. člen ZZVZZ; 246. člen Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja.

VSEBINA PRAVICE: NAPOTITEV NA INVALIDSKO KOMISIJO

Zavarovanca, ki je zadržan od dela zaradi začasne nezmožnosti za delo, osebni zdravnik oziroma zdravniška komisija napoti na invalidsko komisijo, če oceni, da ni pričakovati povrnitve delovne zmožnosti. Osebni zdravnik oziroma imenovani zdravnik ali zdravstvena komisija sta dolžna napotiti zavarovanca na invalidsko komisijo tudi, če ocenita, da ni pričakovati izboljšanja zdravstvenega stanja, ki bi mu omogočilo tudi povrnitev njegove delovne zmožnosti. To morata storiti tudi, če je zavarovanec zadržan od dela zaradi bolezni ali poškodbe neprekinjeno eno leto poln delovni čas, ali delovni čas, krajši od polnega.

UPRAVIČENCI: Zavarovanci, ki so zadržani od dela zaradi začasne nezmožnosti za delo, če ni pričakovati povrnitve delovne zmožnosti ali če pri njih ni pričakovati izboljšanja zdravstvenega stanja, ki bi jim omogočilo tudi povrnitev njegove delovne zmožnosti ter kadar so zavarovanci zadržani od dela zaradi bolezni ali poškodbe neprekinjeno eno leto poln delovni čas, ali delovni čas, krajši od polnega.

Imenovani zdravniki in zdravstvena komisija navedeni določbi ZZVZZ in Pravil OZZ izvajata na način, da v svoji odločbi zavarovancu in osebnemu zdravniku svetujejo, da se v primeru, če menijo, da zdravstveno stanje zavarovanca to opravičuje, sprožijo postopek za priznanje pravic iz invalidskega zavarovanja pred Zavodom za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

PРАВNA PODLAGA: 43. člen ZZVZZ; 61. do 63. člen Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO SPREMSTVA

Zavarovana oseba, ki je napotena k izvajalcu izven kraja prebivališča, ima pravico do spremstva na poti, če zaradi svojega zdravstvenega stanja ali drugih razlogov ni sposobna sama potovati. Potrebo po spremstvu ugotovi osebni zdravnik, od njega pooblaščen zdravnik ali imenovani zdravnik ali zdravstvena komisija, v primerih nujnega zdravljenja in nujne medicinske pomoči pa tudi drug zdravnik. Zavarovano osebo spremlja zdravstveni delavec, če bi ji bilo treba med potjo zagotoviti medicinsko pomoč, v drugih primerih pa druga oseba. Za otroke do dopolnjenega 15. leta starosti in starejše težje ali težko duševno ter telesno prizadete otroke in mladostnike se šteje, da potrebujejo spremljevalca. Težje ali težko duševno in telesno prizadeti otrok in mladostnik ima pravico do spremstva na vsakem potovanju na zdravljenje do izvajalca do 18. leta starosti. Spremstva ni mogoče odrediti med bolnišničnim ali zdraviliškim zdravljenjem. Izjemoma se med zdraviliškim zdravljenjem odobri spremstvo slepi zavarovani osebi. V tem primeru ima spremljevalec pravico do pokritja stroškov nastanitve in prehrane največ v višini cene nemedicinskega (hotelskega) dela oskrbnega dne zdravilišča. Pravico do povračila potnih stroškov ima tudi spremljevalec zavarovane osebe, če tako odloči osebni zdravnik ali zdravniška komisija.

UPRAVIČENCI: Zavarovana oseba, ki je napotena k izvajalcu izven kraja prebivališča, ima pravico do spremstva na poti, če zaradi svojega zdravstvenega stanja ali drugih razlogov ni sposobna sama potovati. Za vsakršno razdaljo potovanja do izvajalca zdravstvenih storitev pa to velja za vse otroke do dopolnjenega 15. leta starosti in starejše težje ali težko duševno ter telesno prizadete otroke in mladostnike ter težje ali težko duševno in telesno prizadeti otroke in mladostnike o izvajalca do 18. leta starosti.

Pokojninsko in invalidsko varstvo

Temeljni namen pokojninskega in invalidskega zavarovanja v RS, ki je osnovan s plačevanjem prispevkov in po načelih vzajemnosti in solidarnosti, je predvsem zagotavljanje pravic za primer starosti, invalidnosti, in smrti. Področje pokojninskega in invalidskega varstva je urejeno z Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

PРАВNA PODLAGA: 41.-43. člen ZPIZ-2

VSEBINA PRAVICE: INVALIDSKA POKOJNINA

Pravica je pogojena z obstojem invalidnosti zavarovanca in nekaterih drugih pogojev, določenih v zakonu in zagotavlja socialno varnost tudi po tem, ko zaradi izgube delovne zmožnosti zavarovanec ni več zmožen opravljati organiziranega pridobitnega dela oziroma dejavnosti, na podlagi katere je bil zavarovan. Obstoj invalidnosti ugotavlja invalidska komisija Zavoda.

UPRAVIČENCI: Zavarovanec, pri katerem je nastala invalidnost I. kategorije; zavarovanec, pri katerem je nastala invalidnost II. kategorije in ni zmožen za drugo delo s polnim delovnim časom brez poklicne rehabilitacije, ta pa mu ni zagotovljena, ker je star nad 55 let; zavarovanec, pri katerem je nastala invalidnost II. kategorije in ni zmožen za drugo delo s krajšim delovnim časom od polnega najmanj štiri ure dnevno brez poklicne rehabilitacije, ta pa mu ni zagotovljena, ker je star nad 50 let; zavarovanec, pri katerem je nastala invalidnost II. ali III. kategorije in mu ni zagotovljena ustrezná zaposlitev, ker je dopolnil 65 let starosti. V primeru nastanka invalidnosti zaradi poškodbe pri delu ali poklicne bolezni pridobi zavarovanec pravico do invalidske pokojnine ne glede ne dopolnjeno pokojninsko dobo. Zaradi bolezni ali poškodbe izven dela, pa pridobi pravico le, če je dopolnil predpisano pokojninsko dobo. Če je nastala pred dopolnjenim 21. letom pridobi pravico, če je ob nastanku invalidnosti vključen v obvezno zavarovanje ali, če je dopolnil najmanj 3 mesece zavarovalne dobe. Če je nastala po dopolnjenem 21. letu, pridobi pravico, če je pred nastankom invalidnosti dopolnil pokojninsko dobo, ki pokriva najmanj ¼ delovnih let.

PРАВNA PODLAGA: 7., 99.-104. člen ZPIZ-2

VSEBINA PRAVICE: DODATEK ZA POMOČ IN POSTREŽBO

Mesečni denarni prejemek, ki ga lahko po zakonu pridobijo uživalci pokojnine in določeni zavarovanci s stalnim prebivališčem v RS v primeru, ko ne morejo samostojno opravljati vseh ali večine osnovnih

življenjskih potreb. Namenjen je poplačilu dela stroškov, ki jih ima upravičenec, ker zaradi trajnih sprememb v zdravstvenem stanju za opravljanje osnovnih življenjskih potreb nujno in stalno potrebuje tujo nego in pomoč.

UPRAVIČENCI: Uživanci starostne, invalidske, vdovske ali družinske pokojnine, ki jim je za osnovne življenjske potrebe neogibna stalna pomoč in postrežba drugega. Tudi slepi ali slabovidni zavarovanci, ki so sklenili delovno razmerje ali začeli opravljati samostojno poklicno dejavnost, zavarovanci, ki med delovnim razmerjem ali opravljanjem samostojne poklicne dejavnosti oslepijo ali postanejo slabovidni, ter nepokretni zavarovanci, ki so zaposleni primerno svojim delovnim zmožnostim, vendar najmanj s polovico polnega delovnega časa, če nimajo pravice do dodatka za pomoč in postrežbo po kakšni drugi podlagi. Te osebe obdržijo pravico do dodatka tudi po prenehanju delovnega razmerja, če jim je delovno razmerje prenehalo brez lastne volje ali krivde oziroma če pridobijo pravico do pokojnine. Za nepokretnega se šteje zavarovanec, pri katerem je zmožnost premikanja zmanjšana najmanj za 70 %. Pravico imajo tudi osebe, ki so kot uživanci pokojnine oslepele ter tudi slepe osebe, ki so zdravstveno zavarovane po drugem zavarovancu zavoda oziroma po upokojujencu. Zavarovanci, pri katerih je zmožnost premikanja zmanjšana najmanj za 70% in niso v delovnem razmerju, pridobijo pravico do dodatka za pomoč in postrežbo tudi, če so pridobili pravico do poklicne rehabilitacije. Dodatek gre tem zavarovancem od dneva nastopa poklicne rehabilitacije.

PРАВNA PODLAGA: 138. člen ZPIZ-2

VSEBINA PRAVICE: PRIŠTETA DOBA ZA PRIDOBITEV IN ODMERO PRAVIC NA PODLAGI OSEBNIH OKOLIŠČIN

Odmera dodatne dobe.

UPRAVIČENCI: Zavarovalni dobi zavarovancev, ki so jo prebili v delovnem razmerju ali drugem delu, na podlagi katerega so bili obvezno zavarovani, kot zavarovanci s telesno okvaro najmanj 70%, vojaški invalidi od I. do VI. skupine, civilni invalidi vojne od I. do VI. skupine, slepi, gluhi, oboleli za distrofijo in sorodnimi mišičnimi in nevromišičnimi boleznimi in za paraplegijo, cerebralno in otroško paralizo, multiplo sklerozo ter ekstrapiramidnimi obolenji, se za pridobitev in odmero pravic prišteje ena četrtnina dobe dejanskega zavarovanja. Tem zavarovancem se starostna meja iz 27. člena tega zakona zniža za toliko mesecev, kot znaša prišteta doba iz prejšnjega odstavka.

PРАВNA PODLAGA: 80. in 95. člen ZPIZ-2

VSEBINA PRAVICE: POKLICNA REHABILITACIJA

Poklicna rehabilitacija je celostni proces, v katerem se zavarovanca strokovno, fizično in psihosocialno usposobi za drug poklic ali delo tako, da se lahko ustrezno razporedi oziroma zaposli in ponovno vključi v delovno okolje, oziroma se usposobi za opravljanje istega poklica ali dela, tako da se mu ustrezno prilagodi delovno mesto z ustreznimi tehničnimi pripomočki. Zavarovanec, ki je pridobil pravico do poklicne rehabilitacije, se je dolžan usposablјati za ustrezno delo ob pogojih in na način, določen s tem zakonom, ter v skladu z obveznostmi, ki so določene v pogodbi iz 77. člena tega zakona.

UPRAVIČENCI: Zavarovanci, pri katerih je nastala II. Kategorija invalidnosti, pa na dan nastanka še niso dopolnili 55 let, ter se lahko glede na preostalo delovno zmožnost usposobi za drugo delo, ki ga

bo opravljal s polnim delovnim časom. Pravico pridobi tudi zavarovanec, pri katerem je nastala II. Kategorija invalidnosti in na dan nastanka invalidnosti še ni dopolnil 50 let, ter se lahko glede na preostalo delovno zmožnost usposobi za drugo delo, ki ga bo opravljal s krajšim delovnim časom od polnega, najmanj 4 ure dnevno.

PРАВNA PODLAGA: 5. odstavek 261. člena ZPIZ-2

VSEBINA PRAVICE: STROŠKI STORITEV IZVAJALCEV S PODROČJA POKLICNE REHABILITACIJE

Če se v postopku ugotavljanja invalidnosti ugotovi, da je pri zavarovancu podana invalidnost II. Kategorije ali če zavarovanec III. Kategorije uveljavlja izbirno pravico do poklicne rehabilitacije, poda invalidska komisija izvedensko mnenje o obliki poklicne rehabilitacije na podlagi mnenja strokovne institucije s področja medicine dela oziroma poklicne rehabilitacije.

UPRAVIČENCI: Izvajalci zaposlitvene rehabilitacije, ki imajo koncesijo MDDSZ ter so z Zavodom sklenili pogodbo.

PРАВNA PODLAGA: 79., 80. člen ZPIZ-2

VSEBINA PRAVICE: STROŠKI UČNIH PRIPOMOČKOV

Stroški poklicne rehabilitacije, ki jih pokriva Zavod.

UPRAVIČENCI: Delovni invalidi s priznano pravico do poklicne rehabilitacije.

VSEBINA PRAVICE: NADOMESTILO ZA ČAS POKLICNE REHABILITACIJE

Zavarovancu ki je upravičen do poklicne rehabilitacije in se ne usposablja ob delu, pripada v obdobju od pridobitve pravice do poklicne rehabilitacije pa do končane poklicne rehabilitacije denarno nadomestilo, odmerjeno v višini 130% invalidske pokojnine, ki bi mu pripadala na dan nastanka invalidnosti. Zavarovancu, ki se izobražuje ob delu za drugo delo, ki ga bo opravljal s polnim delovnim časom, pripada od nastopa in do končane poklicne rehabilitacije denarno nadomestilo, odmerjeno v višini 40 % invalidske pokojnine, ki bi mu pripadala na dan nastanka invalidnosti.

UPRAVIČENCI: Zavarovanci, ki izpolnjujejo pogoje za pridobitev pravice do poklicne rehabilitacije po 72. členu ZPIZ-2.

PРАВNA PODLAGA: 73. člen ZPIZ-2

VSEBINA PRAVICE: PRILAGODITEV DELOVNEGA MESTA S TEHNIČNIMI PRIPOMOČKI IN PRAVICA DO PRILAGODITVE PROSTOROV IN DELOVNIH SREDSTEV

Če je za ohranitev zaposlitve zavarovanca, pri katerem je nastala invalidnost, potrebna prilagoditev prostorov in delovnih sredstev, zavod delno ali v celoti prevzame stroške prilagoditve.

UPRAVIČENCI: Delovni invalidi s priznano pravico do poklicne rehabilitacije.

VSEBINA PRAVICE: PRILAGODITEV PROSTOROV IN DELOVNIH SREDSTEV TER POSPEŠEVANJE ZAPOSLOVANJA

Če je za poklicno rehabilitacijo zavarovanca, pri katerem je nastala invalidnost, potrebna prilagoditev prostorov in delovnih sredstev, zavod prevzame stroške prilagoditve.

UPRAVIČENCI: Delovni invalidi s priznano pravico do poklicne rehabilitacije.

VSEBINA PRAVICE: UKREPI ZA OHRANITEV ZAPOSLOTITVE DELOVNIH INVALIDOV

Zavod lahko nameni del sredstev za invalidsko zavarovanje za ohranitev zaposlitve in pospeševanje zaposlovanja delovnih invalidov.

UPRAVIČENCI: Delovni invalidi s priznano pravico do poklicne rehabilitacije.

PРАВNA PODLAGA: 78. – 82 člen ZPIZ-2

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO NASTANITVE

Če je glede na oddaljenost invalidovega bivališča od šole, podjetja za usposabljanje in zaposlovanje invalidnih oseb oziroma od delodajalca, kjer je na poklicni rehabilitaciji, nujno potrebna vožnja s prevoznimi sredstvi, zavarovanec pa se glede na stanje invalidnosti ne more voziti z javnimi prevoznimi sredstvi in mu tudi ni preskrbljen poseben prevoz ima pravico do nastanitve na stroške zavoda.

UPRAVIČENCI: Delovni invalidi s priznano pravico do poklicne rehabilitacije.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO DELA S KRAJŠIM DELOVNIM ČASOM

Pravica do dela s krajšim delovnim časom od polnega, najmanj štiri ure dnevno oziroma najmanj 20 ur tedensko. To je pravica, ki jo pridobi zavarovanec, pri katerem je nastala III. kategorija invalidnosti, ki kljub morebitni poklicni rehabilitaciji ni več zmožen za delo s polnim delovnim časom in pridobi obenem tudi pravico do delne invalidske pokojnine.

UPRAVIČENCI: Zavarovanec, pri katerem je podana III. kategorija invalidnosti in ni več zmožen za delo s polnim delovnim časom, ter zavarovanec, pri katerem je nastala II. kategorija invalidnosti po dopolnjenem 55. letu starosti in ima preostalo delovno zmožnost za opravljanje dela, na katerem dela, ali za drugo delo vsaj s krajšim delovnim časom od polnega.

PРАВNA PODLAGA: 84. člen ZPIZ-2

VSEBINA PRAVICE: ZAČASNO NADOMESTILO

Po uspešno končani poklicni rehabilitaciji ima zavarovanec pravico do začasnega nadomestila. Izplačuje se do dneva ponovne zaposlitve, vendar največ dve leti.

UPRAVIČENCI: Zavarovanci, ki imajo po zaključku poklicne rehabilitacije priznano pravico do premestitve ali pravico do dela s krajšim delovnim časom od polnega, najmanj štiri ure dnevno oziroma dvajset ur tedensko, imajo do začetka dela na drugem delu s polnim ali krajšim delovnim

časom od polnega, najmanj štiri ure dnevno oziroma dvajset ur tedensko, pravico do začasnega nadomestila.

VSEBINA PRAVICE: POVRAČILO POTNIH STROŠKOV

Pravica do povrnitve potnih stroškov v zvezi z uveljavljanjem oz. uživanjem pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

UPRAVIČENCI: Pravico do povračila potnih stroškov ima delovni invalid, če je napoten v drug kraj zaradi poklicne rehabilitacije ali ko ga zavod napoti v drug kraj zaradi opravljanja zdravstvenih preiskav in podaje mnenja izvedencev.

PРАВNA PODLAGA: 95. člen ZPIZ-2

VSEBINA PRAVICE: LETNI DODATEK

Letni dodatek je specifična pravica iz obveznega zavarovanja, njen namen pa je predvsem zagotavljanje boljšega materialnega položaja prejemnikov nizkih pokojnin in nadomestil iz invalidskega zavarovanja ter njihova večja socialna varnost.

UPRAVIČENCI: Do letnega dodatka so upravičeni tudi uživalci nadomestila za čas poklicne rehabilitacije, začasnega nadomestila in nadomestila za invalidnost ter uživalci delnega nadomestila, vendar le v primeru, če ne prejema plače niti niso vključeni v obvezno zavarovanje ali pa so vključeni v obvezno zavarovanje in so zdravstveno zavarovani kot uživalci pravice iz invalidskega zavarovanja.

PРАВNA PODLAGA: 396. člen ZPIZ-2

VSEBINA PRAVICE: NADOMESTILO PLAČE ZARADI DELA S SKRAJŠANIM DELOVNIM ČASOM PO ZAKONU IZ LETA 1992

Delovni invalid II. kategorije invalidnosti po zakonu iz leta 1992 (ZPIZ) s priznано pravico do dela s skrajšanim delovnim časom in dela skrajšani delovni čas, ima pravico do nadomestila zaradi dela s skrajšanim delovnim časom.

UPRAVIČENCI: Delovni invalidi II. kategorije invalidnosti s priznано pravico do dela s skrajšanim delovnim časom, dokler dela s skrajšanim delovnim časom, po zakonu iz leta 1992.

VSEBINA PRAVICE: NADOMESTILO ZA ČAS ČAKANJA NA USTREZNO ZAPOSLOVANJE PO ZAKONU IZ LETA 1992

Uživalci pravic na podlagi preostale delovne zmožnosti (II. in III. kategorija invalidnosti), uveljavljenih po predpisih, ki so se uporabljali do 31. decembra 2002, in uživalci pravic na podlagi preostale delovne zmožnosti (II. in III. kategorije invalidnosti) po ZPIZ-1, obdržijo te pravice v nespremenjenem obsegu tudi po uveljavitvi tega zakona.

UPRAVIČENCI: Delovni invalidi II. in III. kategorije invalidnosti s priznано pravico do dela s skrajšanim delovnim časom oziroma pravico do razporeditve na drugo ustrezno delovno mesto s

polnim delovnim časom, če jim to delo ni zagotovljeno oziroma jim je neodvisno od njihove volje prenehalo delovno razmerje, po zakonu iz leta 1992.

VSEBINA PRAVICE: NADOMESTILO ZARADI MANJŠE PLAČE NA DRUGEM DELOVNEM MESTU PO ZAKONU IZ LETA 1992

Uživalci pravic na podlagi preostale delovne zmožnosti (II. in III. kategorija invalidnosti), uveljavljenih po predpisih, ki so se uporabljali do 31. decembra 2002, in uživalci pravic na podlagi preostale delovne zmožnosti (II. in III. kategorije invalidnosti) po ZPIZ-1, obdržijo te pravice v nespremenjenem obsegu tudi po uveljavitvi ZPIZ-2. Denarna nadomestila se upravičencem usklajujejo enako, kot se usklajujejo pokojnine po tem zakonu.

UPRAVIČENCI: Delovni invalidi III. kategorije je invalidnosti s priznano pravico do razporeditve na drugo ustrezno delovno mesto s polnim delovnim časom, dokler dela na drugem ustreznem delu, po zakonu iz leta 1992.

Starševsko varstvo in družinski prejemki

Na področju starševskega varstva in družinskih prejemkov je temeljni zakon Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, ki vključuje načela zagotavljanja enakih možnosti ter preprečuje vsakršno diskriminacijo staršev, zlasti mater, na trgu dela.

PРАВNA PODLAGA: 29. člen ZSDP-1

VSEBINA PRAVICE: STARŠEVSKI DOPUST-PODALJŠANJE

Ob rojstvu otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo (opredeljen v 8. odstavku 5. člena ZSDP-1), se dopust za nego in varstvo otroka podaljša za dodatnih 90 dni na podlagi mnenja zdravniške komisije. Če je motnja v telesnem ali duševnem razvoju oz. dolgotrajna hujša bolezen otroka ugotovljena potem, ko sta se starša že vrnila na delo, po poteku dopusta za nego in varstvo otroka, otrok pa še ni dopolnil starosti osemnajst mesecev, ima eden od staršev pravico do dopusta za nego in varstvo otroka 90 dni od dneva priznanja pravice.

UPRAVIČENCI: Starši ali druge osebe, ki imajo pravico do starševskega dopusta.

PРАВNA PODLAGA: 33. člen ZSDP-1

VSEBINA PRAVICE: STARŠEVSKI DOPUST-HKRATNO IZRABLJANJE

Oba starša lahko hkrati izrabljata dopust za nego in varstvo otroka v obliki polne odsotnosti z dela za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo ali za otroka v družini, v kateri starša že ob rojstvu otroka varujeta in negujeta otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo.

UPRAVIČENCI: Starši ali druge osebe, ki imajo pravico do starševskega dopusta.

PРАВNA PODLAGA: 50. člen ZSDP-1

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA STARŠEV DO KRAJŠEGA DELOVNEGA ČASA ZARADI STARŠEVSTVA

Pravica do dela s krajšim delovnim časom od polnega zaradi nege in varstva zmerno ali težje gibalno oviranega otroka ali otroka z zmerno ali težjo motnjo v duševnem razvoju tudi po tretjem letu starosti otroka, vendar ne dlje kot do 18. leta starosti otroka.

UPRAVIČENCI: Eden od staršev otroka s posebnimi potrebami.

PРАВNA PODLAGA: 29. in 66. člen ZSDP-1

VSEBINA PRAVICE: PODALJŠANJE PREJEMANJA STARŠEVSKEGA DODATKA

Ob rojstvu otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, se starševski dopust podaljša za dodatnih 90 dni na podlagi mnenja zdravniške komisije.

UPRAVIČENCI: Eden od staršev otroka s posebnimi potrebami.

PРАВNA PODLAGA: 79.-82. člen ZSDP-1, Sklep o usklajenih višinah transferjev, ki so določeni v nominalnih zneskih ter o odstotku uskladitve drugih transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji od 1. julija 2019.

VSEBINA PRAVICE: DODATEK ZA NEGO OTROKA, KI POTREBUJE POSEBNO NEGO IN VARSTVO

Denarni dodatek za otroka (do 18. leta, če se šola do 26. leta), ki potrebuje posebno nego in varstvo in je namenjen kritju povečanih življenjskih stroškov, ki jih ima družina zaradi nege in varstva takega otroka.

UPRAVIČENCI: Eden od staršev ali druga oseba, če ima otrok stalno prebivališče v Republiki Sloveniji.

PРАВNA PODLAGA: 83-84. člen ZSDP-1, Sklep o usklajenih višinah transferjev, ki so določeni v nominalnih zneskih ter o odstotku uskladitve drugih transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji od 1. julija 2019.

VSEBINA PRAVICE: DELNO PLAČILO ZA IZGUBLJENI DOHODEK

Osebni prejemek, ki ga prejme eden od staršev, kadar prekine delovno razmerje ali začne delati krajši delovni čas zaradi nege in varstva otroka s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno oviranega otroka.

Do delnega plačila je upravičen tudi zakonec ali zunajzakonski partner, kadar dejansko neguje in varuje otroka svojega zakonca ali zunajzakonskega partnerja, če te pravice ne koristi mati oziroma oče otroka in izpolnjuje druge s tem zakonom predpisane pogoje.

UPRAVIČENCI: Eden od staršev ali druga oseba, ki neguje in varuje dva ali več otrok z zmerno ali težjo motnjo v duševnem razvoju ali zmerno ali težjo gibalno oviranostjo.

Socialno varstvo

Temeljni zakon na področju socialnega varstva v Sloveniji je Zakon o socialnem varstvu, katerega osnovna načela so zagotavljanje človeškega dostojanstva, socialne pravičnosti, solidarnosti, enake dostopnosti, proste izbire in individualne obravnave. Socialnovarstvene storitve so podrobneje opredeljene v Pravilniku o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev. Druge pravice, ki segajo na področje socialnega varstva pa so opredeljene še v Zakonu o socialnem vključevanju invalidov, Zakonu o uporabi slovenskega znakovnega jezika, Zakonu o osebni asistenci in Zakonu o socialno varstvenih prejemkih.

PРАВNA PODLAGA: 15. člen ZSV, 6. člen Pravilnika o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev

VSEBINA PRAVICE: POMOČ DRUŽINI NA DOMU, SOCIALNA OSKRBA

Pravica obsega socialno oskrbo upravičenca v primeru invalidnosti, starosti ter v drugih primerih, ko socialna oskrba na domu lahko nadomesti institucionalno varstvo. Socialna oskrba na domu je namenjena upravičencem, ki imajo zagotovljene bivalne in druge pogoje za življenje v svojem bivalnem okolju, zaradi starosti, invalidnosti ali kronične bolezni pa se ne morejo oskrbovati in negovati sami, njihovi svojci pa take oskrbe in nege ne zmorejo ali zanju nimajo možnosti. Gre za različne oblike organizirane praktične pomoči in opravil, s katerimi se upravičencem vsaj za določen čas nadomesti potrebo po institucionalnem varstvu v zavodu, v drugi družini ali v drugi organizirani obliki.

UPRAVIČENCI: Osebe stare nad 65. let, ki so zaradi starosti nesposobne za samostojno življenje. Osebe s statusom invalida, ki po oceni pristojne komisije ne zmorejo samostojnega življenja, če stopnja in vrsta njihove invalidnosti omogočata občasno oskrbo na domu.

Drugi invalidi, ki jim je priznana pravica do tuje pomoči in nege za opravljanje večine življenjskih funkcij.

Kronično bolne in osebe z dolgotrajnimi okvarami zdravja, ki nimajo priznanega statusa invalida.

Hudo bolni otrok ali otrok s težko motnjo v telesnem ali težko in najtežjo motnjo v duševnem razvoju, ki ni vključen v organizirane oblike varstva.

PРАВNA PODLAGA: 16. člen ZSV, 8. člen Pravilnika o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev.

VSEBINA PRAVICE: INSTITUCIONALNO VARSTVO

Institucionalno varstvo je oblika obravnave v zavodu, drugi družini ali drugi organizirani obliki, ki upravičencu nadomešča, dopolnjuje ali zagotavlja funkcijo doma ali lastne družine. Obsega osnovno oskrbo in socialno oskrbo ter zdravstveno varstvo.

UPRAVIČENCI:

- Otroci, mladostniki in odrasle osebe do 26. leta starosti, ki so usmerjene v posebni program vzgoje in izobraževanja (z zmerno, težjo ali težko motnjo v duševnem razvoju ali z več motnjami v duševnem razvoju).
- Otroci in mladostniki do 18. leta starosti, prikrajšani za normalno družinsko življenje.
- Odrasle osebe z motnjami v duševnem razvoju, s težavami v duševnem zdravju, s senzornimi motnjami in motnjami v gibanju.
- Osebe starejše od 65 let s starostnimi in zdravstvenimi težavami, z dolgotrajnimi težavami v duševnem zdravju.

PРАВNA PODLAGA: 17. člen ZSV, 10. člen Pravilnika o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev.

VSEBINA PRAVICE: VODENJE, VARSTVO IN ZAPOSILITEV POD POSEBNIMI POGOJI

Vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji je organizirana oblika varstva, ki odraslim invalidnim osebam v skladu z njihovimi sposobnostmi daje možnost aktivnega vključevanja v družbeno življenje in delovno okolje ter opravljanja dela. Vodenje, varstvo ter zaposlitev pod posebnimi pogoji je organizirano in se izvaja tako, da uporabnikom omogoča ohranjanje pridobljenih in širitev novih znanj in delovnih spretnosti, pridobivanje novih socialnih in delovnih navad, uresničevanje lastnih idej in ustvarjalnosti, stimulira občutek koristnosti in samopotrditve. Storitve zagotavlja tudi druge oblike varstva, ki uporabnikom in njihovim družinam omogočajo delovno in socialno udejstvovanje.

UPRAVIČENCI: Odrasle osebe z motnjami v duševnem razvoju (osebe z lažjo, z zmerno, s težjo in težko motnjo v duševnem razvoju) in odrasle osebe z več motnjami.

PРАВNA PODLAGA: 18a-r. člen ZSV.

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO DRUŽINSKEGA POMOČNIKA

Pomoč pri opravljanju vseh osnovnih življenjskih potreb.

UPRAVIČENCI:

Polnoletne osebe s težko motnjo v duševnem razvoju ali polnoletne težko gibalno ovirane osebe, ki potrebujejo pomoč pri opravljanju vseh osnovnih življenjskih potreb.

Šteje se, da gre za invalidno osebo, če:

- je zanjo pred uveljavljanjem pravice do izbire družinskega pomočnika skrbel eden od staršev, ki je po predpisih o starševskem varstvu prejemal delno plačilo za izgubljeni dohodek,
- ali je oseba invalid po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb⁹², ki potrebuje pomoč za opravljanje vseh osnovnih življenjskih potreb,

⁹² Invalidi, ki so pridobili status invalida po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Uradni list SRS, št. 41/83, Uradni list RS, št. 114/06 – ZUTPG, 122/07 – odl. US, 61/10 – ZSVarPre in 40/11 – ZSVarPre-A), ohranijo (po sprejetju ZSVI) status invalida in s tem vse pridobljene pravice.

- ali če v skladu s tem zakonom pristojna komisija ugotovi, da gre za osebo s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno ovirano osebo, ki potrebuje pomoč pri opravljanju vseh osnovnih življenjskih potreb, ki jo lahko nudi družinski pomočnik.

PRAVNA PODLAGA: 100. člen ZSV, 24. člen ZSVI

VSEBINA PRAVICE: OPROSTITEV PLAČILA STORITEV

Oprostitev plačila vseh storitev razen storitev institucionalnega varstva.

UPRAVIČENCI: Prejemniki trajne denarne socialne pomoči in prejemniki nadomestila za invalidnost po ZDVDTP⁹³.

PRAVNA PODLAGA: 5. člen ZSVI, ZUTPG, ZZUTPG-A, Sklep o usklajenih višinah transferjev, ki so določeni v nominalnih zneskih ter o odstotku uskladitve drugih transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji od 1. julija 2019 (**Uradni list RS, št. 46/19**)

VSEBINA PRAVICE: NADOMESTILO ZA INVALIDNOST

Pravica do nadomestila za invalidnost (v nadaljnjem besedilu: nadomestilo) za pokrivanje osnovnih življenjskih stroškov, ki invalidu, ki je pridobil status po zakonu o socialnem vključevanju, omogoča enakovredno življenje in prebivanje v skupnosti. Ne glede na premoženjsko stanje upravičenca do nadomestila je višina nadomestila enaka seštevku denarne socialne pomoči in varstvenega dodatka po zakonu, ki ureja socialno varstvene prejemke, ki velja za edino odraslo osebo v družini.

UPRAVIČENCI: Invalid pridobi pravico do nadomestila, ko dopolni 18 let, osebe iz druge, tretje in četrte alineje prvega odstavka 3. člena tega zakona (gluhoslepi z najmanj 50 odstotno izgubo sluha po Fowlerju in prvo do vključno peto kategorijo slepote in slabovidnosti, z zmerno do hudo možgansko poškodbo ali okvaro in najtežje gibalno ovirane osebe, ki se zaradi invalidnosti ne morejo same vključevati v družbo in si zagotavljati socialne varnosti) pa od prvega dne naslednjega meseca po pridobitvi statusa invalida po tem zakonu.

PRAVNA PODLAGA: 6. člen ZSVI, ZUTPG Ur.l.RS, št. 114/2006, ZZUTPG-A (Uradni list RS, št. 71/2008), Sklep o usklajenih višinah transferjev, ki so določeni v nominalnih zneskih ter o odstotku uskladitve drugih transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji od 1. julija 2019.

VSEBINA PRAVICE: DODATEK ZA POMOČ IN POSTREŽBO

Invalid, ki zaradi invalidnosti potrebuje pomoč in postrežbo druge osebe za opravljanje osnovnih življenjskih potreb, ima poleg pravice do nadomestila, pravico do dodatka za pomoč in postrežbo, če nima pravice do dodatka za isti namen po drugih predpisih.

⁹³ Invalidi, ki so pridobili status invalida po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Uradni list SRS, št. 41/83, Uradni list RS, št. 114/06 – ZUTPG, 122/07 – odl. US, 61/10 – ZSVarPre in 40/11 – ZSVarPre-A), ohranijo (po sprejetju ZSVI) status invalida in s tem vse pridobljene pravice.

Z dnem uveljavitve ZSVI se dodatek za tujo nego in pomoč po ZDVDTP spremeni v dodatek za pomoč in postrežbo, in sicer tako, da upravičenci, ki potrebujejo pomoč za opravljanje vseh osnovnih življenjskih potreb, postanejo upravičenci do dodatka za pomoč in postrežbo in upravičenci, ki potrebujejo pomoč za opravljanje večine osnovnih življenjskih potreb, postanejo upravičenci do dodatka za pomoč in postrežbo iz drugega odstavka 103. člena Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

UPRAVIČENCI: Osebe s statusom invalida po ZSVI.

PRAVNA PODLAGA: ZUSZJ, Pravilnik o izkaznici in vavčerju za uveljavljanje pravice do tolmača za slovenski znakovni jezik, Tarifa za tolmače slovenskega znakovnega jezika

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA GLUHE OSEBE DO TOLMAČA

Pravica gluhih oseb do uporabe slovenskega znakovnega jezika kot jezika sporazumevanja (v postopkih pred državnimi organi, organi lokalne samouprave, izvajalci javne službe in v vseh drugih življenjskih situacijah, v katerih bi gluhi osebi gluhoti pomenila oviro pri zadovoljevanju njenih potreb), pravica gluhih oseb do informiranja v njim prilagojenih tehnikah ter pravica do tolmača za znakovni jezik.

Pravico do tolmača za znakovni jezik lahko gluha oseba uveljavlja po lastni presoji v obsegu 30 ur letno, gluha oseba, ki ima status dijaka ali študenta, pa zaradi dodatnih potreb, povezanih z izobraževanjem, lahko tudi več, vendar skupaj največ 100 ur letno.

UPRAVIČENCI: Gluhe osebe (osebe, ki so povsem brez sluha) oziroma osebe, ki zaradi otežkočenega sporazumevanja uporabljajo znakovni jezik kot svoj naravni jezik.

PRAVNA PODLAGA: 2. in 49. člen ZSVarPre

VSEBINA PRAVICE: VARSTVENI DODATEK

Varstveni dodatek je socialno varstveni prejemek, namenjen tistim posameznikom ali posameznicam (v nadaljnjem besedilu: posamezniki), ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti zaradi okoliščin, na katere sami ne morejo vplivati.

UPRAVIČENCI: Pravico do varstvenega dodatka imajo osebe, ki so trajno nezaposljive ali trajno nezmožne za delo ali so starejše od 63 let ženske oziroma od 65 let moški in:

- so upravičene do denarne socialne pomoči oziroma bi do nje lahko bile upravičene ali
 - katerih lastni dohodek oziroma lastni dohodek družine, ugotovljen na način, kot velja za ugotavljanje upravičenosti do denarne socialne pomoči po tem zakonu, presega višino njihovega minimalnega dohodka oziroma seštevka minimalnih dohodkov posameznih družinskih članov družine, ugotovljenega na način, kot velja za ugotavljanje upravičenosti do denarne socialne pomoči po tem zakonu, in zaradi tega niso upravičene do denarne socialne pomoči, ne presega pa višine njihovega minimalnega dohodka oziroma seštevka minimalnih dohodkov, določenega na način iz 50. člena tega zakona.
-

PRAVNA PODLAGA: ZOA, Pravilnik o osebni asistenci

VSEBINA PRAVICE: OSEBNA ASISTENCA

Osebna asistenca je pomoč uporabniku pri vseh tistih opravilih in dejavnostih, ki jih uporabnik ne more izvajati sam zaradi vrste in stopnje invalidnosti, a jih vsakodnevno potrebuje doma in izven doma, da lahko živi neodvisno, aktivno in je enakopravno vključen v družbo.

Pri izvajanju osebne asistencije mora imeti uporabnik nadzor nad organizacijo in oblikovanjem storitev osebne asistencije glede na lastne potrebe, zmožnosti, življenjske okoliščine, pogoje ter želje. V primeru nezmožnosti upravljanja z lastno asistenco, naloge uporabnika prevzame njegov zakoniti zastopnik.

Kot osebna asistenca se šteje pomoč pri temeljnih dnevni opravilih in pomoč pri komunikaciji in obvezna prisotnost pri uporabniku v primeru najtežjih invalidnosti, pomoč pri podpornih dnevni opravilih, spremstvo, pomoč na delovnem mestu in izobraževalnem procesu ter pomoč pri drugih dejavnostih in aktivnostih, v katere je uporabnik vključen.

Uporabniku je zagotovljena prosta izbira izvajalca osebne asistencije in osebnega asistenta.

UPRAVIČENCI: Do osebne asistencije so upravičene osebe, ki izpolnjujejo naslednje pogoje:

- zaradi invalidnosti potrebuje pomoč pri opravljanju aktivnosti, vezanih na samostojno osebno in družinsko življenje, vključevanje v okolje, izobraževanje in zaposlitev;
- je državljan Republike Slovenije s stalnim bivališčem v Republiki Sloveniji ali tujec, ki ima stalno prebivališče v Republiki Sloveniji;
- je star od 18 do 65 let;
- živi ali bi želel živeti v samostojnem ali skupnem gospodinjstvu zunaj celodnevne institucionalne oskrbe
- potrebuje pomoč najmanj 30 ur tedensko.

Če je upravičena oseba uveljavila pravico do osebne asistencije pred dopolnjenim 65. letom starosti, je lahko upravičena do osebne asistencije tudi po tem, ko dopolni to starost. V tem primeru se ponovno oceni potreba po osebni asistenci in odloči o tej pravici.

PRAVNA PODLAGA: 10. člen ZSVI

VSEBINA PRAVICE: STORITVE SOCIALNEGA VKLJUČEVANJA

Za zagotavljanje socialnega vključevanja invalidov v skupnost, imajo invalidi pravico do storitev socialnega vključevanja, ki jih zagotavljajo izvajalci storitev socialnega vključevanja v skupnosti z namenom enakovrednega in enakopravnega sobivanja invalidov in neinvalidih oseb v skupnosti.

Storitve socialnega vključevanja so namenjene:

- usposabljanju za samostojno življenje,
- vseživljenjskemu učenju,
- prebivanju s podporo in
- ohranjanju socialne vključenosti starejših invalidov.

UPRAVIČENCI: Osebe s statusom invalida po ZSVI⁹⁴.

Davčne in druge olajšave in oprostitve

Poleg davčnih olajšav in oprostitov imajo invalidi v Sloveniji tudi pravico do zmanjšanja plačila, olajšav in oprostitov na številnih področjih. Predpisi (na državni ravni), v katerih so opredeljene te pravice so predvsem: Zakon o dohodnini, Zakon o voznikih, Zakon o davku od dohodkov pravnih oseb, Zakon o davku na dodano vrednost, Zakon o davku na motorna vozila, Zakon o davčnem postopku, Zakon o upravnih taksah, Zakon o Radioteleviziji Slovenija ter Uredba o ukrepih za končne uporabnike invalide.

PРАВNA PODLAGA: 73. člen Zvoz-1

VSEBINA PRAVICE: STROŠKI ZDRAVSTVENEGA PREGLEDA IMETNIKA VELJAVNEGA VOZNIŠKEGA DOVOLJENJA INVALIDA

Stroške kontrolnega zdravstvenega pregleda imetnika veljavnega vozniškega dovoljenja invalida, ki vozi izključno svojim zmožnostim prilagojeno motorno vozilo, krije Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

UPRAVIČENCI: Invalidi, ki vozijo izključno svojim zmožnostim prilagojena motorna vozila.

PРАВNA PODLAGA: 63. člen ZDoh-2

VSEBINA PRAVICE: OLAJŠAVA ZA ZAVEZANCA INVALIDA

Zavezanec, ki je invalidna oseba po zakonu, ki ureja zaposlitveno rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov, in ne zaposluje delavcev, lahko uveljavlja znižanje davčne osnove v višini 30 % povprečne mesečne plače zaposlenih v Sloveniji, zavezanec invalid s 100 % telesno okvaro ali zavezanec – gluha oseba pa v višini 60 % povprečne mesečne plače zaposlenih v Sloveniji za vsak mesec opravljanja dejavnosti.

UPRAVIČENCI: Zavezanec, ki je invalidna oseba po zakonu, ki ureja zaposlitveno rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov; zavezanec invalid s 100 % telesno okvaro; zavezanec – gluha oseba.

PРАВNA PODLAGA: 62. člen ZDoh-2.

VSEBINA PRAVICE: OLAJŠAVA ZA ZAPOSLOVANJE INVALIDOV

Zavezanec, ki zaposluje invalidno osebo, opredeljeno po ZZRZI, lahko uveljavlja znižanje davčne osnove v višini 50 % izplačane plače te osebe, zavezanec, ki zaposluje invalidno osebo s 100 % telesno okvaro ali gluho osebo, pa v višini 70 % izplačane plače te osebe. Zavezanec, ki zaposluje invalide kot

⁹⁴ Invalidi, ki so pridobili status invalida po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Uradni list SRS, št. 41/83, Uradni list RS, št. 114/06 – ZUTPG, 122/07 – odl. US, 61/10 – ZSVarPre in 40/11 – ZSVarPre-A), ohranijo (po sprejetju ZSVI) status invalida in s tem vse pridobljene pravice.

je opisano zgoraj nad predpisano kvoto in katerih invalidnost ni posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni pri istem delodajalcu po ZZRZI lahko uveljavlja znižanje davčne osnove v višini 70 % izplačanih plač za te osebe.

UPRAVIČENCI: Davčni zavezanec, ki zaposli invalidno osebo po zakonu, ki ureja zaposlitveno rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov, davčni zavezanec, ki zaposli invalidno osebo s 100 % telesno okvaro, davčni zavezanec, ki zaposli gluho osebo.

PRAVNA PODLAGA: 56. člen ZDDPO-2

VSEBINA PRAVICE: OLAJŠAVA ZA ZAPOSLOVANJE

Zavezanec, ki zaposluje invalida, opredeljeno po ZZRI, lahko uveljavlja zmanjšanje davčne osnove v višini 50% plač te osebe, vendar največ v višini davčne osnove, zavezanec, ki zaposluje invalidno osebo s 100% telesno okvaro in gluho osebo, pa v višini 70% plač te osebe, vendar največ v višini davčne osnove.

Zavezanec, ki zaposluje invalide iz prvega odstavka tega člena nad predpisano kvoto in katerih invalidnost ni posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni pri istem delodajalcu po ZZRI lahko uveljavlja zmanjšanje davčne osnove v višini 70% plač za te osebe, vendar največ v višini davčne osnove. Za namene tega odstavka se osebe iz tega odstavka všttevajo v kvoto po datumu sklenitve pogodbe o zaposlitvi, in sicer se najprej všttevajo tiste osebe s starejšim datumom sklenitve pogodbe o zaposlitvi. Olajšava po tem odstavku se izključuje z olajšavo po prvem odstavku tega člena.

UPRAVIČENCI: Davčni zavezanec, ki:

- zaposli invalidno osebo po zakonu, ki ureja zaposlitveno rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov,
- davčni zavezanec, ki zaposli invalidno osebo s 100 % telesno okvaro,
- davčni zavezanec, ki zaposli gluho osebo.

PRAVNA PODLAGA: 21., 22., 23. in 31. člen ZDoh-2

VSEBINA PRAVICE: OPROSTITEV PLAČILA DOHODNINE

Navajamo le tiste vrste prejemkov, ki so namenjene izključno invalidom. Dohodnine se ne plača od:

- dohodkov, ki jih v obliki povračil stroškov, storitev ali drugih ugodnosti v naravi prejmejo upravičenci na podlagi zakona o vojnih invalidih, zakona o žrtvah vojnega nasilja, zakona o posebnih pravicah žrtev vojne za Slovenijo, zakona o popravi krivic, zakona o vojnih veteranih in zakona o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb;
- doživljenjske mesečne rente, ki jo posameznik prejme po zakonu o žrtvah vojnega nasilja in zakonu o posebnih pravicah žrtev v vojni za Slovenijo 1991,
- dodatka za nego za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, ki ga upravičenci prejmejo na podlagi zakona, ki ureja starševsko varstvo in družinske prejemke,
- prejemkov za občasno delo invalidov, ki niso v delovnem razmerju in so vključeni v programe po predpisih, ki urejajo socialno varstvo in po predpisih, ki urejajo zaposlitveno rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov,

- invalidnine, invalidskega dodatka in dodatka za posebno invalidnost po zakonu o vojnih invalidih in zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ter nadomestilo za invalidnost po zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb,
- varstvenega dodatka k pokojnini po zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju,
- dodatka za pomoč in postrežbo po zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, zakonu o vojnih veteranih, zakonu o vojnih invalidih in zakonu, ki ureja socialno varstvo, ter dodatka za tujo nego in pomoč po zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb.

UPRAVIČENCI: Invalidi po različnih zakonih

PРАВNA PODLAGA: 112. člen ZDoh-2

VSEBINA PRAVICE: POSEBNA OLAJŠAVA INVALIDU S 100 % OKVARO

Navajamo le tiste vrste olajšav, ki so namenjene izključno invalidom:

- rezidentu, invalidu s 100 % telesno okvaro, se prizna zmanjšanje letne davčne osnove v višini 14.971 evrov letno, če mu je bila priznana pravica do tuje nege in pomoči, na podlagi odločbe Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, centra za socialno delo ali upravnega organa, pristojnega za varstvo borcev in vojaških invalidov,
- rezidentu, ki prejema nadomestilo iz obveznega invalidskega zavarovanja kot delovni invalid po predpisih, ki urejajo obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje v Sloveniji, se prizna zmanjšanje dohodnine v višini 13,5 % odmerjenega nadomestila.

UPRAVIČENCI: Rezident, invalidi s 100 % telesno okvaro, ki mu je priznana pravica do tuje nege in pomoči in rezident, ki prejema nadomestilo iz obveznega invalidskega zavarovanja kot delovni invalid.

PРАВNA PODLAGA: 114. člen ZDoh-2

VSEBINA PRAVICE: POSEBNA OLAJŠAVA ZA VZDRŽEVANE DRUŽINSKE ČLANE

Rezidentom, ki vzdržujejo družinske člane, se prizna zmanjšanje letne davčne osnove, ki znaša za vzdrževanega otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo 7.486 evrov letno.

UPRAVIČENCI: Za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo se šteje otrok, ki:

- ima pravico do dodatka za nego otroka v skladu z zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih,
 - ima pravico do dodatka za pomoč in postrežbo v skladu z zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (sorodstveno razmerje A5) ali
 - je skladno s predpisi o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb za delo nezmožen (sorodstveno razmerje B).
-

PРАВNA PODLAGA: 41. člen ZDDV

VSEBINA PRAVICE: NIŽJA STOPNJA DDV

Po stopnji 9,5% se obračunava in plačuje DDV med drugim od medicinske opreme, pripomočkov in drugih sredstev, ki so namenjena za lajšanje ali zdravljenje okvare ali invalidnosti in so namenjena izključno za osebno uporabo, vključno z njihovim vzdrževanjem.

UPRAVIČENCI: Invalidi, ki potrebujejo medicinsko opremo, pripomočke in druga sredstva, ki so namenjena lajšanju in zdravljenju okvare ali invalidnosti.

PРАВNA PODLAGA: 5. člen ZDMV

VSEBINA PRAVICE: OPROSTITEV PLAČILA DAVKA OD CESTNIH MOTORNIH VOZIL

Davka od cestnih motornih vozil se ne plačuje od vozil, ki so nabavljena za prevoz invalidov, in sicer od enega novega osebnega avtomobila z delovno prostornino bencinskega motorja do 1,8 l in dieselskega motorja do 1,9 l oziroma z delovno prostornino bencinskega motorja do 2 l in dieselskega motorja do 2,2 l za novi osebni avtomobil z avtomatskim upravljanjem ter od motornega vozila, posebej prirejenega za prevoz invalidov na invalidskem vozičku, ki ga največ enkrat v petih letih kupijo invalidske organizacije in osebe, ki imajo vozniško dovoljenje ali jim je potrebna pomoč drugih oseb, ki imajo vozniško dovoljenje.

UPRAVIČENCI: Invalidske organizacije in osebe, ki imajo vozniško dovoljenje ali jim je potrebna pomoč drugih oseb, ki imajo vozniško dovoljenje. Za osebe po tej točki se štejejo:

- osebe, pri katerih je zaradi izgube, okvare ali paraliziranosti spodnjih okončin ali medenice nastala najmanj 80 % telesna okvara,
- osebe, ki so popolnoma izgubile vid na obeh očesih,
- osebe z zmerno, težjo ali težko telesno ali duševno prizadetostjo, ki jim je priznana invalidnost po zakonu, ki ureja družbeno varstvo telesno in duševno prizadetih oseb,
- otroci, ki potrebujejo posebno nego in varstvo.

Če ti upravičenci niso vozniki, lahko v njihovem imenu motorno vozilo po tej točki vozijo starši oziroma skrbnik ali osebe, ki imajo pisno pooblastilo upravičenca, njegovih staršev oziroma skrbnika brez obvezne navzočnosti invalida v motornem vozilu.

PРАВNA PODLAGA: 159. člen ZDavP-2

VSEBINA PRAVICE: IZVZETJE IN OMEJITVE PREDMETOV DAVČNE IZVRŠBE

Navajamo samo tiste denarne prejemke, ki jih Zakon o davčnem postopku izrecno omenja kot namenjene invalidom. Denarni prejemki, ki so izvzeti iz davčne izvršbe, so:

- prejemki od občasnega dela invalidov, ki niso v delovnem razmerju in so vključeni v programe po predpisih, ki urejajo socialno varstvo, in po predpisih, ki urejajo zaposlitveno rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov,
- nadomestilo za invalidnost po zakonu, ki ureja družbeno varstvo duševno in telesno prizadetih oseb,
- odškodnine zaradi telesne poškodbe, po zakonu, ki ureja invalidsko zavarovanje,
- prejemki iz naslova invalidnine, dodatka za posebno invalidnost in invalidskega dodatka po zakonu, ki ureja vojne invalide.

UPRAVIČENCI: Invalidi.

PRAVNA PODLAGA: 23.-25., 28. člen ZUT

VSEBINA PRAVICE: TAKSNE OPROSTITVE

Invalidi, za katere je določeno v zdravstvenem spričevalu, da smejo voziti le prirejeno vozilo – so v postopku za pripustitev k vozniškemu izpitu, za vozniško dovoljenje in za izdajo ter podaljšanje veljavnosti vozniškega in prometnega dovoljenja - oproščeni plačila upravnih taks.

UPRAVIČENCI: Invalidi.

VSEBINA PRAVICE: TAKSNE OPROSTITVE

Takse ne plačujejo taksni zavezanci-posamezniki v slabih premoženjskih razmerah. Za taksne zavezance v slabih premoženjskih razmerah se med drugim štejejo tudi prejemniki nadomestila za invalidnost po predpisih, ki urejajo varstvo odraslih telesno in duševno prizadetih oseb.

UPRAVIČENCI: Invalidi po zakonu o družbenem varstvu (ZSVI)

VSEBINA PRAVICE: TAKSNE OPROSTITVE

Taks so oproščeni dokumenti in dejanja v postopku za uveljavitev pravic, ki so z zakonom priznane invalidom, vojnim veteranom in žrtvam vojnega nasilja.

UPRAVIČENCI: Invalidi.

PRAVNA PODLAGA: 32. člen ZRTVS-1

VSEBINA PRAVICE: OPROSTITEV PLAČILA RTV PRISPEVKA

Plačila prispevka so med drugim oproščeni: invalidi s 100 % telesno okvaro, invalidi z manj kot 100 % telesno okvaro, če jim je priznana tudi pravica do dodatka pomoč in postrežbo in osebe, ki so trajno izgubile sluh. Upravičenost do oprostitve se dokazuje s pravnomočno odločbo ZPIZ.

UPRAVIČENCI: Invalidi s 100 % telesno okvaro, invalidi z manj kot 100 % telesno okvaro, če jim je priznana tudi pravica do pomoč in postrežbo in tujo pomoč in osebe, ki so trajno izgubile sluh.

PRAVNA PODLAGA: 2.-10. člen Uredbe o ukrepih za končne uporabnike invalide

VSEBINA PRAVICE: PRIKLJUČITEV NA JAVNO TELEFONSKO OMREŽJE NA FIKSNI LOKACIJI IN POPUSTI V ZVEZI S TEM

Izvajalec univerzalne storitve mora prednostno obravnavati zahtevo končnega uporabnika invalida za priključitev na javno telefonsko omrežje na fiksni lokaciji. Izvajalec univerzalne storitve mora zagotoviti končnim uporabnikom invalidom 50 % popust pri priključitvi na javno telefonsko omrežje na fiksni lokaciji.

Izvajalec univerzalne storitve mora tudi brezplačno prednostno obravnavati in odpraviti okvare na dostopnem vodu do končnega uporabnika-invalida. Končni uporabniki invalidi, ki niso naročniki,

sporočijo izvajalcu univerzalne storitve, katero omrežno priključno točko uporabljajo, kar dokazujejo s potrdilom o stalnem ali začasnem prebivališču na naslovu, kjer je omrežna priključna točka.

VSEBINA PRAVICE: DOSTOP DO JAVNO DOSTOPNIH TELEFONSKIH STORITEV NA FIKSNI LOKACIJI

Splošni pogoji za dostop do javno dostopnih telefonskih storitev na fiksni lokaciji in ustrezajoči cenik morajo biti dostopni v zvočnem zapisu oziroma v takšni obliki, ki omogoča pretvorbo v končnemu uporabniku invalidu zaznavno obliko. Izvajalec univerzalne storitve omogoči, da se slepi ali slabovidni naročnik invalid lahko seznanj z višino računa z govornimi sporočili oziroma v takšni elektronski obliki, ki mu omogoča pretvorbo v njemu zaznavno obliko. Tehnično opremo za to storitev si zagotovijo končni uporabniki invalidi sami.

VSEBINA PRAVICE: DOSTOP DO UNIVERZALNEGA IMENIKA ZA SLEPE IN SLABOVIDNE

Izvajalec univerzalne storitve omogoči, da so slepemu ali slabovidnemu končnemu uporabniku invalidu na posebni številki dostopni podatki iz univerzalnega imenika v govorni obliki in da mu je na tej številki zagotovljena tudi pomoč pri posredovanju klicev. Klici na to posebno številko so za slepe in slabovidne končne uporabnike invalide brezplačni.

VSEBINA PRAVICE: DOSTOP DO UNIVERZALNEGA IMENIKA ZA SLEPE IN SLABOVIDNE

Izvajalec univerzalne storitve omogoči, da so gluhemu ali naglušnemu končnemu uporabniku invalidu na posebni številki dostopni podatki o naročnikih iz univerzalnega imenika s prenosom zapisanega besedila na terminal končnega uporabnika invalida. Navedena obveznost se izvaja z uporabo terminala za mobilno javno radijsko storitev, če pa je tehnično mogoče, lahko tudi preko omrežne priključne točke končnega uporabnika invalida na fiksni lokaciji na terminal za javno dostopno telefonsko storitev na tej lokaciji.

VSEBINA PRAVICE: DOSTOP DO JAVNIH TELEFONSKIH GOVORILNIC IN TERMINALOV Z INVALIDSKIM VOZIČKOM)

Izvajalec univerzalne storitve omogoči dostopnost do javnih telefonskih govorilnic ali drugih dostopovnih točk za javno govorno telefonijo in do njihovih terminalov z invalidskim vozičkom za najmanj 20 odstotkov javnih telefonskih govorilnic ali drugih dostopovnih točk za javno govorno telefonijo na posameznem geografskem območju, ki se mu določa medkrajevna koda v skladu s splošnim aktom iz 63. člena zakona. Tako prilagojene javne telefonske govorilnice ali druge dostopovne točke za javno govorno telefonijo morajo biti na odprtih prostorih ali v stavbah z urejenim dostopom za invalide.

VSEBINA PRAVICE: DOSTOP DO STORITEV V SILI ZA GLUHE ALI NAGLUŠNE

Izvajalec univerzalne storitve gluhemu ali naglušnemu končnemu uporabniku invalidu omogoči klic v sili z uporabo znakovnih jezikov in drugih oblik negovorjenih jezikov.

UPRAVIČENCI: Invalidi (v uredbi izraz končni uporabniki-invalidi oziroma naročniki invalidi zajema):

- slepe ali slabovidne končne uporabnike oziroma naročnike, ki jim je bila ugotovljena najmanj 80% telesna okvara zaradi izgube vida,

- gluhe ali naglušne končne uporabnike oziroma naročnike, ki jim je bila ugotovljena najmanj 60% telesna okvara zaradi izgube sluha,
 - končne uporabnike oziroma naročnike, ki jim je bila ugotovljena najmanj 80 % telesna okvara s tem, da je najnižji odstotek posamezne telesne okvare, ki se sešteva, vsaj 70 %).
-

PRAVNA PODLAGA: Osnova za oprostitev je pogodba, sklenjena med Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve ter javnim zavodom ARNES.

VSEBINA PRAVICE: BREZPLAČNI DOSTOP DO INTERNETA

Preko ARNESA imajo invalidi in invalidske organizacije možnost uporabljati storitve interneta. Vsak uporabnik dobi elektronski naslov, možnost pregledovanja pošte preko spleta (web mail), prostor na strežniku za elektronski poštni predal in postavitve osebne spletne strani, stalno IP številko pri dostopu preko ponudnika kabelske TV. S tem je dana invalidu oziroma invalidski organizaciji možnost za brezplačni dostop do interneta.

UPRAVIČENCI: Invalidi in invalidske organizacije.

PRAVNA PODLAGA: SPLOŠNI POGOJI IZVAJANJA UNIVERZALNE POŠTNE STORITVE, Pošta Slovenije d.o.o.

VSEBINA PRAVICE: OPROSTITEV PLAČILA POŠTNINE POŠILJKE ZA SLEPE IN SLABOVIDNE OSEBE

Pošiljka za slepe in slabovidne je odprta pošiljka, ki vsebuje literaturo za slepe in slabovidne osebe. Velikosti pošiljke morajo ustrezati velikostim navadnega pisma. Največja masa pošiljke za slepe in slabovidne je 7 kg. Če je literatura za slepe in slabovidne osebe poslana kot priporočeno pismo, kot vrednostno pismo, kot paket ali kot navadni paket, takšna pošiljka ni oproščena plačila poštne.

UPRAVIČENCI: Slepici in slabovidni.

Kultura

Pravica do svobodnega izražanja svoje kulture, dostopa do informacij javnega značaja in uporabe svojega jezika pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, je opredeljena v Ustavi Republike Slovenije. Pravico do enakopravnega vključevanja v kulturno življenje in v delo na področju kulture pa opredeljuje Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI).

PРАВNA PODLAGA: 61. in 62. člen Ustave Republike Slovenije; 10., 11., 12. in 13. člen ZUSZJ, 21. člen in 30. člen MKPI, 7. in 15. člen ZIMI

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO UPORABE LASTNEGA JEZIKA

Ustava Republike Slovenije določa, da ima vsakdo pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo, določa tudi, da ima vsakdo pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon.

Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ) zagotavlja gluhim osebam pravico do uporabe lastnega, to je slovenskega znakovnega jezika. Ta pravica jim je zagotovljena v vseh postopkih pred državnimi organi, organi lokalne samouprave, izvajalci javnih pooblastil in izvajalci javne službe. Gluha oseba ima nadalje pravico uporabljati slovenski znakovni jezik tudi v vseh drugih življenjskih situacijah, v katerih bi ji gluhoti pomenila oviro pri zadovoljevanju njenih potreb. Ta pravica se uresničuje z uveljavljanjem pravice do tolmača za znakovni jezik.

Konvencija o pravicah invalidov govori med drugim tudi o pravici invalidov do uporabe svojega jezika, tudi negovorjenega. Sem spada torej tudi pravica slepih oseb, da pri pisnem sporazumevanju uporabljajo slovensko Braillovo pisavo.

ZIMI govori o pravici slepe, slabovidne ali gluhoslepe osebe do uporabe lastnega (pisnega) jezika pri komunikaciji v postopkih pred državnimi organi, organi samoupravnih lokalnih skupnosti, izvajalci javnih pooblastil ali izvajalci javne službe.

UPRAVIČENCI: Gluhe, naglušne, gluhoneme, slepe, slabovidne in gluhoslepe osebe.

PРАВNA PODLAGA: 39. in 61. člen Ustave Republike Slovenije; 21. člen MKPI; 15. člen ZIMI

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO SVOBODNEGA IZRAŽANJA

Ustave Republike Slovenije določa, da je zagotovljena svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko svobodno zbira, sprejema in širi vesti in mnenja. Vsakdo pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo. Konvencija o pravicah invalidov zagotavlja vsem invalidom uresničevanje pravice do svobodnega izražanja in mnenja. ZIMI v določa, da je treba invalidom zagotoviti možnosti za lastno ustvarjalnost, omogočiti dostop do kulturnih dobrin v obliki, pri kateri se upoštevajo posebne potrebe invalidov, dostopnost do javnih

kulturnih prireditev z zagotovitvijo premagovanja komunikacijskih in grajenih ovir, dostop do kulturne dediščine ali do informacij o njej.

UPRAVIČENCI: Invalidi.

PРАВNA PODLAGA: 39. in 61. člen Ustave Republike Slovenije; 30. člen MKPI; 14. in 15. člen ZIMI

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO DOSTOPA DO INFORMACIJ JAVNEGA ZNAČAJA TER INFORMACIJ O SLOVENSKE KULTURI IN KULTURNI DEDIŠČINI

Ustava Republike Slovenije določa, da ima vsakdo pravico dobiti informacijo javnega značaja, za katero ima v zakonu utemeljen pravni interes, razen v primerih, ki jih določa zakon. Določa tudi, da ima vsakdo pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo. Konvencija o pravicah invalidov v 21. členu določa, da države pogodbenice zagotavljajo informacije, namenjene javnosti, invalidom v njim dostopnih oblikah zapisa in tehnologijah, ki ustrezajo različnim vrstam invalidnosti, pravočasno in brez dodatnih stroškov. Istočasno omenjeni člen določa tudi, da države pogodbenice spodbujajo javna občila in ponudnike informacij na internetu, da svoje storitve oblikujejo tako, da so dostopne invalidom. Govori tudi o tem, da država zagotavlja, da vsa javna opravila sprejemajo in omogočajo uporabo načinov sporazumevanja po izbiri invalida. ZIMI določa, da je diskriminacija zaradi invalidnosti tudi onemogočanje sprotnega in enakovrednega dostopa do informacij, namenjenih javnosti, brez dodatnih stroškov za invalida in sicer v invalidom dostopni obliki zapisov, v njim razumljivem jeziku in v njim prilagojenih tehnikah. Invalidom je potrebno omogočiti dostop do kulturnih dobrin v obliki, pri kateri se upoštevajo posebne potrebe invalidov ter tudi dostop do kulturne dediščine ali do informacij o njej.

UPRAVIČENCI: Invalidi.

PРАВNA PODLAGA: 39., 49., 52. in 61. člen Ustave Republike Slovenije; 27. in 30. člen MKPI; 15. člen ZIMI

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO ENAKOPRAVNEGA VKLJUČEVANJA V KULTURNO ŽIVLJENJE IN V DELO NA PODROČJU KULTURE, VKLJUČNO Z UMETNIŠKO USTVARJALNOSTJO

Ustava Republike Slovenije določa, da je vsakemu zagotovljena svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. To vključuje tudi nastopanje in umetniško ustvarjanje umetnikov invalidov. Vsakdo lahko prosto izbira zaposlitev in vsakomur je pod enakimi pogoji dostopno vsako delovno mesto. Invalidom je zagotovljeno varstvo ter usposabljanje za delo. Otroci z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter druge huje prizadete osebe imajo pravico do izobraževanja in usposabljanje za dejavno življenje v družbi.

Konvencija o pravicah invalidov določa, da države podpisnice konvencije priznavajo invalidom pravico do dela enako kot drugim, kar vključuje pravico do možnosti za preživljanje s svobodno izbranim ali sprejetim delom na trgu dela in v delovnem okolju, ki je odprto, vključujoče in dostopno invalidom. Konvencija nadalje določa, da države pogodbenice priznavajo invalidom pravico do sodelovanja v kulturnem življenju in da sprejmejo ustrezne ukrepe, s katerimi invalidom omogočajo,

da razvijajo in uporabljajo ustvarjalne, umetniške in intelektualne sposobnosti, ne samo v lastno korist, ampak tudi za obogatitev družbe.

ZIMI določa, da je invalidom ne glede na njihovo invalidnost treba omogočati dostop do kulturnih dobrin in jim zagotoviti možnost za lastno ustvarjalnost.

UPRAVIČENCI: Invalidi.

Pravice vojnih invalidov in žrtev vojnega nasilja

Vojni invalidi v Sloveniji so ena od skupin invalidov, ki jim je z Zakonom o vojnih invalidih (Zvojl) zagotovljeno posebno varstvo. V zakonu so kot vojni invalidi opredeljeni vojaški vojni invalidi, vojaški mirodobni invalidi in civilni invalidi vojne. Zvojl ureja varstvo vojnih invalidov in njihovih družinskih članov ter pogoje in postopek za uveljavljanje pravic. Z zakonom o posebnih pravicah žrtev v vojni za Slovenijo (ZPPZVg¹) so zagotovljene dodatne pravice žrtvam v vojni za Slovenijo leta 1991 oziroma vojaškimi vojnimi invalidom in njihovim družinskim članom⁹⁵. Navajamo pa tudi pravice, ki izhajajo iz Zakona o žrtvah vojnega nasilja (ZZVN).

PRAVNA PODLAGA: 20. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: INVALIDNINA

Invalidnina, ki se odmeri v mesečnem znesku po skupini invalidnosti.

UPRAVIČENCI: Vojni invalidi po ZVojl

PRAVNA PODLAGA: 21. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: DODATEK ZA POSEBNO INVALIDNOST

Vojni invalid, ki mu je vojna invalidnost priznana na podlagi amputacije okončin ali hude okvare njihove funkcije ali pa popolne izgube vida na obeh očesih kot neposredne posledice dobljene poškodbe ali bolezni. Višina je odvisna od teže, vrste in vzroka okvare.

UPRAVIČENCI: Vojni invalidi po ZVojl

PRAVNA PODLAGA: 22-25. člen Zvojl

VSEBINA PRAVICE: DODATEK ZA POMOČ IN POSTREŽBO

Potreba po stalni pomoči in postrežbi za opravljanje vseh ali večine osnovnih življenjskih potreb, potreba po stalnem nadzorstvu ter nepokretnost.

⁹⁵ Hostnik D. (2015). Vojni invalidi. V Uršič C.(ur), Vodnik po pravicah invalidov (str.109-116). Ljubljana:MDDSZ.

Vojni invalidi, ki jim je stalna pomoč in postrežba neogibno potrebna za opravljanje vseh osnovnih življenjskih potreb, ki so slepi ali nepokretni, so upravičeni do dodatka za pomoč in postrežbo I. stopnje.

Vojni invalidi, ki jim je stalna pomoč in postrežba neogibno potrebna za opravljanje večine osnovnih življenjskih potreb ter tisti vojni invalidi, ki kot težji psihiatrični bolniki neogibno potrebujejo stalno nadzorstvo, so upravičeni do dodatka za pomoč in postrežbo II. stopnje.

UPRAVIČENCI: Vojni invalid najmanj V. stopnje, ki mu je neogibno potrebna stalna pomoč in postrežba za opravljanje osnovnih življenjskih potreb, ali stalno nadzorstvo, ki je slep ali nepokreten.

PРАВNA PODLAGA: 27. člen Zvojl

VSEBINA PRAVICE: POVRAČILO PRISPEVKOV ZA SOCIALNO ZAVAROVANJE

Vojni invalid s priznano pravico do dodatka za pomoč in postrežbo je upravičen do povračila prispevkov od plače, ki jih je dolžan plačati za osebo, ki mu na podlagi pogodbe o zaposlitvi zagotavlja pomoč in postrežbo, vendar največ do višine prispevkov, obračunanih od plače v višini njegovega dodatka za pomoč in postrežbo, če ne uveljavlja podobne pravice po drugih predpisih.

UPRAVIČENCI: Vojni invalid s priznano pravico do dodatka za pomoč in postrežbo.

PРАВNA PODLAGA: 27. člen Zvojl

VSEBINA PRAVICE: PLAČILO ZDRAVSTVENIH STORITEV

Plačilo zdravstvenih storitev v višini razlike do polne vrednosti storitev, zagotovljenih v okviru obveznega zavarovanja. Pravica do nadomestila plače do 30. dnečasne zadržanosti od dela v višini 100 % osnove za nadomestilo.

UPRAVIČENCI: Vojni invalidi po ZVojl

PРАВNA PODLAGA: 31. do 34. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: POKLICNA REHABILITACIJA

Pravica do poklicne rehabilitacije, če vojni invalid glede na invalidnost, splošno zdravstveno stanje, splošno in strokovno izobrazbo, starost, možnost zaposlitve in druge okoliščine izpolnjuje pogoje za uspešno rehabilitacijo.

Vojni invalidi so glede na doseženo izobrazbo deležni različne poklicne rehabilitirajo.

Če vojni invalid zaradi bolezni ali iz drugih opravičljivih razlogov ne konča rehabilitacije uspešno, je lahko znova poslan na isto rehabilitacijo.

UPRAVIČENCI: Vojni invalidi po ZVojl

PРАВNA PODLAGA: 35. do 38. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: OSKRBNINA V ČASU POKLICNE REHABILITACIJE

Pravica do oskrbnine v času poklicne rehabilitacije.

UPRAVIČENCI: Vojni invalidi po ZVojl

PРАВNA PODLAGA: 39. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: SOFINANCIRANJE PRILAGODITVE PROSTOROV IN TEHNIČNE OPREME TER DELOVNEGA MESTA

Izdatki za prilagoditev prostorov in tehnične opreme za potrebe poklicne rehabilitacije oz. zaposlitve vojnih invalidov ter drugi izdatki, potrebni za zagotovitev zaposlitve vojnim invalidom po končani poklicni rehabilitaciji.

UPRAVIČENCI: Vojni invalidi po ZVojl

PРАВNA PODLAGA: 40. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: FUNKCIONALNE OBLIKE POMOČI

Doplačila k stroškom tehničnih pripomočkov, ki omogočajo njegovo mobilnost ali samostojno življenje. Doplačilo je mogoče, če se ti pripomočki ne zagotavljajo po predpisih o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, ali se ne zagotavljajo v domu za starejše, v posebnem socialno-varstvenem zavodu ali v zavodu za uposabljanje, v katerem biva.

Vojni invalid ima ob teh pogojih tudi omogočeno doplačilo za nakup protez, ortoz in drugih tehničnih pripomočkov.

UPRAVIČENCI: Vojni invalidi po ZVojl

PРАВNA PODLAGA: 41. do 52. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: INVALIDSKI DODATEK

Pravica do invalidskega dodatka.

UPRAVIČENCI: Vojni invalid od I. do V. ter vojni invalid VI. do X. skupine, ki je dopolnil 55 let starosti ali je trajno popolnoma nezmožen za delo in, če delež prejemkov na družinskega člana ne dosega osnove za ugotavljanje pravice do invalidskega dodatka in za določanje njegove višine.

PРАВNA PODLAGA: 45. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: DODATEK ZA SAMOHRANILCE

Dodatek za samohranilce v višini 50 % osnove.

UPRAVIČENCI: Vojni invalid, ki prejema invalidski dodatek in se sam preživlja. Upravičenec do dodatka za samohranilce obdrži ta dodatek tudi v primeru, da se zaradi bolezni, starosti ali onemoglosti preseli k sorodnikom.

PRAVNA PODLAGA: 53. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: POPUST PRI VOŽNJI

Pravica do popusta od redne cene vožnje.

Popust je v višini 75% od redne cene vožje, za skupno pet potovanj letno na ozemlju države z vlakom ali avtobusom.

UPRAVIČENCI: Vojni invalidi po ZVojl

PRAVNA PODLAGA: 54. do 56. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: POVRAČILO POTNIH STROŠKOV

Pravica do povračila potnih stroškov (prevoznih in stroškov prehrane in nastanitve), kadar UE ali ministrstvo pošlje vojnega invalida v drug kraj zaradi pregleda ali zdravljenja. Pravica do povračila potnih stroškov za spremljevalca (če mu je priznana pravica do dodatka za pomoč in postrežbo ali mu je za pot določen spremljevalec) in pravica do povračila potnih stroškov za pot na poklicno rehabilitacijo v drug kraj.

UPRAVIČENCI: Vojni invalidi po ZVojl

PRAVNA PODLAGA: 57. do 65. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: DRUŽINSKA INVALIDNINA

Pravica do družinske invalidnine.

UPRAVIČENCI: Zakonec, ki ga je vojni invalid, padli borec ali druga oseba preživljala saj zadnje leto pred svojo smrtjo in razvezani zakonec - ko dopolnijo starost 55 let, pred tem pa, če so popolnoma nezmožni za delo.

Otroci in posvojenci (pastorki-posebni pogoji 2. točka 9. člena ZVojl) do dopolnjenega 15. leta starosti, oziroma do konca predpisanega rednega šolanja (največ do 26. leta), izjemoma do 27. leta, če imajo status študenta in tisti, ki so popolnoma nezmožni za delo.

Starši, posvojitelji, očim in mačeha, ki jih je vojni invalid, padli borec ali druga oseba preživljala vsaj zadnje leto pred smrtjo in če je ta oseba (očim ali mačeha) najmanj tri leta preživljala in skrbela za vojnega invalida, padlega borca ali drugo osebo-ko dopolnijo starost 55 let, prej pa če so popolnoma nezmožni za delo.

Družinski člani žrtev vojnega nasilja po ZZVN.

PRAVNA PODLAGA: 66. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: PLAČILO ZDRAVSTVENIH STORITEV

Plačilo zdravstvenih storitev oziroma zdravstveno varstvo v okviru obveznega zavarovanja do polne vrednosti.

UPRAVIČENCI: Uživanci družinske invalidnine s stalnim prebivališčem v RS ali s stalnim prebivališčem v tujini.

PRAVNA PODLAGA: 67 do 73. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: DRUŽINSKI DODATEK

Pravica do družinskega dodatka.

UPRAVIČENCI: Uživanci družinske invalidnine, ki izpolnjujejo pogoje 41. člena ZVojl (vojni invalid I. do V. skupine ne glede na starost ali zmožnost za delo ter vojni invalid VI. do X. skupine, ki je dopolnil 55 let ali je trajno popolnoma nezmožen za delo).

Uživanci družinske invalidnine, zakonec vojnega invalida, ko dopolni 50 let starosti (če je vojni invalid do smrti prejemal dodatek za pomoč in postrežbo in če delež prejemkov na družinskega člana ne dosega osnove za ugotavljanje pravice do invalidskega dodatka) (67. člen ZVojl).

PRAVNA PODLAGA: 74. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: POVRAČILO POTNIH STROŠKOV

Povračilo potnih stroškov, kadar uživalca družinske invalidnine upravna enota ali ministrstvo pošlje ali pokliče v drug kraj zaradi pregleda pred zdravniško komisijo. Če je to otrok (do 15. leta)-povračilo tudi za spremljevalca.

UPRAVIČENCI: Uživanci družinske invalidnine s stalnim prebivališčem v RS ali s stalnim prebivališčem v tujini.

PRAVNA PODLAGA: 75. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: POSMRTNINA

Pravica družinskih članov invalida do enkratne denarne pomoči in dvomesečnim zneskom invalidnine, ki je vojnemu invalidu pripadala ob smrti.

UPRAVIČENCI: Družinski člani (9. člen ZVojl) vojnega invalida.

PRAVNA PODLAGA: 76. člen ZVojl

VSEBINA PRAVICE: POVRAČILO STROŠKOV ZA PREVOZ POSMRJNIH OSTANKOV VOJNEGA INVALIDA

Pravica do povračila stroškov prevoza posmrtnih ostankov vojnega invalida, ki je umrl izven svojega stalnega prebivališča - na poti v zdravstveni zavod ali v tem zavodu ali pri vrnitvi iz zavoda.

UPRAVIČENCI: Družinski član ali druga oseba, ki zagotovi prevoz.

PRAVNA PODLAGA: 13. do 15. člen ZZVZZ

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO OBVEZNEGA ZDRAVSTVENEGA ZAVAROVANJA

Pravica do obveznega zdravstvenega zavarovanja

UPRAVIČENCI: Osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki so uživalci invalidnin po predpisih o vojaških invalidih in civilnih invalidih vojne, pravic po predpisih o varstvu vojnih veteranov, žrtev vojnega nasilja in udeležencev drugih vojn ter uživalci republiških priznavalnin, če niso zavarovane iz drugega naslova.

PРАВNA PODLAGA: 23. do 27. člen ZZVZZ

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO PLAČILA ZDRAVSTVENIH STORITEV V CELOTI

Pravica do plačila zdravstvenih storitev v celoti vojaškim invalidom in civilnim invalidom vojne, s tem da razliko nad ravnijo obveznega zavarovanja zagotavlja Republika Slovenija iz proračuna.

UPRAVIČENCI: Vojni invalidi po ZVojl

PРАВNA PODLAGA: 8. - 10. člen ZSPOZ

VSEBINA PRAVICE: ODŠKODNINA ZA TELESNO IN DUŠEVNO TRPLJENJE

Odškodnina za telesno in duševno trpljenje.

UPRAVIČENCI: Vojaški vojni invalidi iz 2. člena in Civilni invalidi vojne iz 4. člena Zakona o vojnih invalidih.

PРАВNA PODLAGA: 14a. člen ZZVN

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO POVRAČILA PRISPEVKA ZA POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE

Žrtvam vojnega nasilja, ki so bile v času trajanja nasilnega dejanja ali prisilnega ukrepa mlajše od 15 let pa ostanejo v zavarovanju po dopolnjenem 30. letu (ženske) oziroma 35. letu (moški) pokojninske dobe, ker kljub uveljavljeni pokojninski dobi po tem zakonu ne dosežejo polne pokojninske dobe, se v času, ki je enak trajanju nasilnega dejanja ali prisilnega ukrepa, vendar najdalj do dopolnitve polne pokojninske dobe, povrne prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, ki gre v breme zavarovanca.

UPRAVIČENCI: Žrtve vojnega nasilja po ZZVN.

PРАВNA PODLAGA: 16. člen ZZVN

VSEBINA PRAVICE: PRAVICA DO DOŽIVLJENJSKE MESEČNE RENTE

Pravica do doživljenjske mesečne rente

UPRAVIČENCI: Žrtve vojnega nasilja, vojaški vojni invalidi (civilni invalid vojne pa je žrtev vojnega nasilja na podlagi priznanega invalidskega statusa po posebnem zakonu), ki so utrpeli poškodbe v vojni za Slovenijo 1991 in jim je odstotek invalidnosti ugotovljen trajno.

PRAVNA PODLAGA: ZPPZV⁹¹

VSEBINA PRAVICE: ŠTIPENDIJA, PREDNOST PRI SPREJEMU V ŠTUDENSKI OZIROMA DIJAŠKI DOM, PRAVICA DO KRITJA STROŠKOV ŠOLSKE MALICE

Otroci padlih v vojni za Slovenijo 1991 ali umrlih za posledicami poškodb, dobljenih v tej vojni so upravičeni do štipendije in prednosti pri sprejemu v dijaški oziroma študentski dom ter pravice do kritja stroškov šolske malice, ki se redno šolajo oziroma imajo status študenta, vendar najdalj do 27. leta starosti.

UPRAVIČENCI: Otroci padlih v vojni za Slovenijo 1991 ali umrlih za posledicami poškodb, dobljenih v tej vojn.

PRAVNA PODLAGA: 13. člen ZZVN

VSEBINA PRAVICE: POKOJNINSKA DOBA

Taboriščniku in zaporniku se čas prebit v koncentracijskem taborišču ali zaporu prizna kot posebna doba.

Internirancu, ukradenemu otroku, izgnancu, delovnemu deportirancu, beguncu in prisilnemu mobilizirancu se prizna pokojninsko dobo v dejanskem trajanju do povratka v domovino.

Žrtvi vojnega nasilja, ki je bila v času, prebitem v okoliščinah za priznanje statusa žrtev vojnega nasilja iz prvega in drugega odstavka 13. člena ZZVN mlajša od 15 let, se čas, prebit v teh okoliščinah, šteje v pokojninsko dobo kot posebna doba.

UPRAVIČENCI: Vojaški vojni invalidi, ki so hkrati žrtve vojnega nasilja po ZZVN.

PRAVNA PODLAGA: 17. člen ZZVN.

VSEBINA PRAVICE: PREDNOST PRI DODELITVI SOCIALNEGA STANOVANJA

Žrtev vojnega nasilja, ki nima rešenega stanovanjskega vprašanja, ima pri kandidiranju za socialna stanovanja prednost pred drugimi prosilci.

UPRAVIČENCI: Vojaški vojni invalidi, ki so hkrati žrtve vojnega nasilja po ZZVN.

Seznam pravnih aktov

Ključni pravni akti, ki urejajo položaj in pravice invalidov so (po abecednem vrstnem redu):

- Direktiva Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu (UL L 303, 2.12.2000)
- Konvencija o pravicah invalidov
- Listina EU o temeljnih pravicah (UL C 326, 26.10.2012)
- Pravila obveznega zdravstvenega zavarovanja (Uradni list RS, št. 79/94, 73/95, 39/96, 70/96, 47/97, 3/98, 3/98, 51/98 – odl. US, 73/98 – odl. US, 90/98, 6/99 – popr., 109/99 – odl. US, 61/00, 64/00 – popr., 91/00 – popr., 59/02, 18/03, 30/03, 35/03 – popr., 78/03, 84/04, 44/05, 86/06, 90/06 – popr., 64/07, 33/08, 7/09, 88/09, 30/11, 49/12, 106/12, 99/13 – ZSVarPre-C, 25/14 – odl. US, 25/14, 85/14, 10/17 – ZČmIS, 64/18 in 4/20)
- Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 88/13)
- Pravilnik o EU kartici ugodnosti za invalide (Uradni list RS, št. 37/17) in
- Pravilnik o merilih in postopku za določitev višine subvencije plače za invalide (Uradni list RS, št. 117/05 in 40/08), Pravilnik o izvajanju ukrepov aktivne politike zaposlovanja (Uradni list RS, št. 20/12, 28/14, 60/15 in 82/18).
- Pravilnik o načinu izvajanja mature za kandidate s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 82/14),
- Pravilnik o o izkaznici in vavčerju za uveljavljanje pravice do tolmača za slovenski znakovni jezik (Uradni list RS, št. 67/03)
- Pravilnik o osebni asistenci (Uradni list RS, št. 57/18, 13/19 in 128/20)
- Pravilnik o osnovnošolskem izobraževanju učencev s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 22/16)
- Pravilnik o psih pomočnikih (Uradni list RS, št. 5/18).
- Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev (Uradni list RS, št. 45/10, 28/11, 104/11, 111/13, 102/15, 76/17, 54/19 in 81/19)
- Pravilnik o subvencioniranju bivanja študentov (Uradni list RS, št. 22/01, 35/06, 75/08, 97/10, 46/12, 55/13, 38/16, 13/17, 13/18 in 58/20)
- Pravilnik o tehničnih pripomočkih in prilagoditvi vozila (Uradni list RS, št. 71/14, 37/17 in 57/18),
- Sklep o usklajenih višinah transferjev, ki so določeni v nominalnih zneskih ter o odstotku uskladitve drugih transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji od 1. julija 2019 (Uradni list RS, št. 46/19)
- Tarifa za tolmače slovenskega znakovnega jezika (Uradni list RS, št. 106/12)

- Uredba o ukrepih za končne uporabnike invalide (Uradni list RS, št. 38/14).
- Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a)
- Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 41/17)
- Zakon o davčnem postopku (Uradni list RS, št. 13/11 – uradno prečiščeno besedilo, 32/12, 94/12, 101/13 – ZDavNepr, 111/13, 22/14 – odl. US, 25/14 – ZFU, 40/14 – ZIN-B, 90/14, 91/15, 63/16, 69/17, 13/18 – ZJF-H, 36/19, 66/19, 145/20 – odl. US in 203/20 – ZIUPOPdVE)
- Zakon o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 13/11 – uradno prečiščeno besedilo, 18/11, 78/11, 38/12, 83/12, 86/14, 90/15, 77/18, 59/19 in 72/19)
- Zakon o davku na motorna vozila (Uradni list RS, št. 200/20)
- Zakon o davku od dohodkov pravnih oseb (Uradni list RS, št. 117/06, 56/08, 76/08, 5/09, 96/09, 110/09 – ZDavP-2B, 43/10, 59/11, 24/12, 30/12, 94/12, 81/13, 50/14, 23/15, 82/15, 68/16, 69/17, 79/18 in 66/19)
- Zakon o delavcih v državnih organih (ZDDO), (Uradni list RS, št. 15/90, 2/91-I, 5/91, 18/91, 22/91, 4/93, 18/94 – ZRPJZ, 70/97, 87/97 – ZPSDP, 38/99, 56/02 – ZJU in 8/20)
- Zakon o dohodnini (Uradni list RS, št. 13/11 – uradno prečiščeno besedilo, 9/12 – odl. US, 24/12, 30/12, 40/12 – ZUJF, 75/12, 94/12, 52/13 – odl. US, 96/13, 29/14 – odl. US, 50/14, 23/15, 55/15, 63/16, 69/17, 21/19, 28/19 in 66/19)
- Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Uradni list SRS, št. 41/83, Uradni list RS, št. 114/06 – ZUTPG, 122/07 – odl. US, 61/10 – ZSVarPre in 30/18 – ZSVI)
- Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (Uradni list RS, št. 94/10, 50/14 in 32/17)
- Zakon o izplačilu neizplačanega dodatka za nego otroka (Uradni list RS, št. 72/19)
- Zakon o nepravdnem postopku (Uradni list RS, št. 16/19)
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravicah invalidov in Izbirnega protokola h Konvenciji o pravicah invalidov (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 10/08).
- Zakon o osebni asistenci (Uradni list RS, št. 10/17 in 31/18)
- Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, št. 81/06 – uradno prečiščeno besedilo, 102/07, 107/10, 87/11, 40/12 – ZUJF, 63/13 in 46/16 – ZOFVI-L)
- Zakon o plačilu odškodnine žrtvam vojnega in povojnega nasilja (Uradni list RS, št. 21/11 – uradno prečiščeno besedilo in 104/15)
- Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (Uradni list RS, št. 79/06, 68/17 in 46/19)
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 109/06 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUTPG, 10/08 – ZVarDod, 98/09 – ZIUZGK, 38/10 – ZUKN, 61/10 – ZSVarPre, 79/10 – ZPKDPIZ, 94/10 – ZIU, 94/11 – odl. US, 105/11 – odl. US, 110/11 – ZDIU12, 40/12 – ZUJF, 96/12 – ZPIZ-2 in 9/17 – odl. US)

- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 96/12, 39/13, 99/13 – ZSVarPre-C, 101/13 – ZIPRS1415, 44/14 – ORZPIZ206, 85/14 – ZUJF-B, 95/14 – ZUJF-C, 90/15 – ZIUPTD, 102/15, 23/17, 40/17, 65/17, 28/19, 75/19, 139/20 in 189/20 – ZFRO)
- Zakon o posebnih pravicah žrtev v vojni za Slovenijo 1991 (Ur.l. RS, št. 49/1997, 19/2000 Skl.US: U-I-140/96, 114/2006-ZUTPG)
- Zakon o Radioteleviziji Slovenija (Uradni list RS, št. 96/05, 109/05 – ZDavP-1B, 105/06 – odl. US, 26/09 – ZIPRS0809-B in 9/14) ter Uredba o ukrepih za končne uporabnike invalide (Uradni list RS, št. 38/14)
- Zakon o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10 – ZSVarPre, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16, 52/16 – ZPPreb-1, 15/17 – DZ, 29/17, 54/17, 21/18 – ZNOrg, 31/18 – ZOA-A, 28/19 in 189/20 – ZFRO)
- Zakon o socialnem vključevanju invalidov (Uradni list RS, št. 30/18)
- Zakon o socialno varstvenih prejemkih (Uradni list RS, št. 61/10, 40/11, 14/13, 99/13, 90/15, 88/16, 31/18 in 73/18)
- Zakon o sodnih taksah ((Uradni list RS, št. 37/08, 97/10, 63/13, 58/14 – odl. US, 19/15 – odl. US, 30/16, 10/17 – ZPP-E, 11/18 – ZIZ-L in 35/18 – odl. US)
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 26/14, 90/15, 75/17 – ZUPJS-G, 14/18, 81/19 in 158/20)
- Zakon o štipendiranju (Uradni list RS, št. 56/13, 99/13 – ZUPJS-C, 8/16, 61/17 – ZUPŠ in 31/18)
- Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (Uradni list RS, št. 96/02)
- Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (Uradni list RS, št. 96/02)
- Zakon o upravnih taksah (Uradni list RS, št. 106/10 – uradno prečiščeno besedilo, 14/15 – ZUUJFO, 84/15 – ZZelP-J, 32/16, 30/18 – ZKZaš in 189/20 – ZFRO)
- Zakon o urejanju trga dela (Uradni list RS, št. 80/10, 40/12 – ZUJF, 21/13, 63/13, 100/13, 32/14 – ZPDZC-1, 47/15 – ZZSDT, 55/17, 75/19, 11/20 – odl. US in 189/20 – ZFRO)
- Zakon o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 114/06, 59/07 – ZŠtip, 10/08 – ZVarDod, 71/08, 98/09 – ZIUZGK, 62/10 – ZUPJS, 85/10, 94/10 – ZIU, 110/11 – ZDIU12, 40/12 – ZUJF, 96/12 – ZPIZ-2, 59/19 in 81/19 – ZSDP-1C)
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 58/11, 40/12 – ZUJF, 90/12, 41/17 – ZOPOP in 200/20 – ZOOMTVI) Zakon o varnosti cestnega prometa (Uradni list RS, št. 56/08 – uradno prečiščeno besedilo, 57/08 – ZLDUVCP, 58/09, 36/10, 106/10 – ZMV, 109/10 – ZCes-1, 109/10 – ZPrCP, 109/10 – ZVoz, 39/11 – ZJZ-E, 75/17 – ZMV-1 in 10/18 – ZCes-1C)
- Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg)
- Zakon o visokem šolstvu (Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 109/12, 85/14, 75/16, 61/17 – ZUPŠ, 65/17 in 175/20 – ZIUOPDVE)

- Zakon o vojnih invalidih (Uradni list RS, št. 63/95, 2/97 – odl. US, 19/97, 21/97 – popr., 75/97, 11/06 – odl. US, 61/06 – ZDru-1, 114/06 – ZUTPG, 40/12 – ZUJF, 19/14, 21/18 – ZNOrg in 174/20 – ZIPRS2122)
- Zakon o volitvah v državni zbor (Uradni list RS, št. 109/06 – uradno prečiščeno besedilo, 54/07 – odl. US, 23/17 in 29/21)
- Zakon o voznikih (Uradni list RS, št. 85/16, 67/17, 21/18 – ZNOrg, 43/19 in 139/20)
- Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 87/11, 96/12 – ZPIZ-2, 98/14 in 18/21)
- Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Uradni list RS, št. 107/06 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUTPG, 59/07 – ZŠtip, 51/10 – odl. US, 80/10 – ZUTD in 95/14 – ZUJF-C)
- Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Uradni list RS, št. 72/06 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUTPG, 91/07, 76/08, 62/10 – ZUPJS, 87/11, 40/12 – ZUJF, 21/13 – ZUTD-A, 91/13, 99/13 – ZUPJS-C, 99/13 – ZSVarPre-C, 111/13 – ZMEPIZ-1, 95/14 – ZUJF-C, 47/15 – ZZSDT, 61/17 – ZUPŠ, 64/17 – ZZDej-K, 36/19 in 189/20 – ZFRO)
- Zakon o žrtvah vojnega nasilja (Uradni list RS, št. 18/03 – uradno prečiščeno besedilo, 54/04 – ZDoh-1, 68/05 – odl. US, 61/06 – ZDru-1, 114/06 – ZUTPG, 72/09, 40/12 – ZUJF, 21/18 – ZNOrg in 174/20 – ZIPRS2122)